

ประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอพระประแดง

บทที่ ๓

อำเภอพระประแดง ตั้งอำเภอหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ ที่มีความเก่าแก่และสำคัญ ในภาคของ
ภาคตะวันออก ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญทางตะวันออก พระประแดงขึ้นชื่อที่ชื่อของชนชาติมอญที่ได้
อพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณปากน้ำเจ้าพระยา และบริเวณคลองพระประแดงซึ่งมี
ความสำคัญทางด้านการค้าขายในปัจจุบัน แต่อำเภอพระประแดงมีความสำคัญทางด้าน
การเกษตร และวัฒนธรรมของชาวมอญ ที่เป็นเอกลักษณ์ของคน และมีการวัดที่สำคัญของถิ่นมา
ตั้งแต่สมัยโบราณซึ่งเป็นวัดที่มีความงามและแข็งแรงทางวัฒนธรรมที่คู่กับอำเภอหนึ่ง

โดยทั่วไปแล้วได้รวบรวมข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ความเชื่อต่าง ๆ ของชาวมอญ ชาวจีน
และคนไทยที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอพระประแดง โดยที่ส่วนใหญ่รวบรวมจากเอกสารโบราณของ
กรมศิลปากร และบางท้องถิ่นของพระประแดง ซึ่งจัดทำโดยกรมศิลปากร

บทที่ ๓

ประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

อำเภอพระประแดง

อำเภอพระประแดง ตั้งอำเภอหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ ที่มีความเก่าแก่และสำคัญ ในภาคของ
ภาคตะวันออก ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญทางตะวันออก พระประแดงขึ้นชื่อที่ชื่อของชนชาติมอญที่ได้
อพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณปากน้ำเจ้าพระยา และบริเวณคลองพระประแดงซึ่งมี
ความสำคัญทางด้านการค้าขายในปัจจุบัน แต่อำเภอพระประแดงมีความสำคัญทางด้าน
การเกษตร และวัฒนธรรมของชาวมอญ ที่เป็นเอกลักษณ์ของคน และมีการวัดที่สำคัญของถิ่นมา
ตั้งแต่สมัยโบราณซึ่งเป็นวัดที่มีความงามและแข็งแรงทางวัฒนธรรมที่คู่กับอำเภอหนึ่ง

โดยทั่วไปแล้วได้รวบรวมข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ความเชื่อต่าง ๆ ของชาวมอญ ชาวจีน
และคนไทยที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอพระประแดง โดยที่ส่วนใหญ่รวบรวมจากเอกสารโบราณของ
กรมศิลปากร และบางท้องถิ่นของพระประแดง ซึ่งจัดทำโดยกรมศิลปากร

โดยทั่วไปแล้วได้รวบรวมข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ความเชื่อต่าง ๆ ของชาวมอญ ชาวจีน
และคนไทยที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอพระประแดง โดยที่ส่วนใหญ่รวบรวมจากเอกสารโบราณของ
กรมศิลปากร และบางท้องถิ่นของพระประแดง ซึ่งจัดทำโดยกรมศิลปากร

กรมศิลปากร (๒๕๑๑). "บทเพลงเจ้าพระยาพระบรมคงหน้าด่านแม่น้ำเจ้าพระยา

ประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอพระประแดง

ประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภอพระประแดง

อำเภอพระประแดง เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการ ที่มีความเก่าแก่และสำคัญ ในฐานะเคยเป็นเมืองพระประแดง ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านสมัยกรุงศรีอยุธยา พระประแดงเป็นดินที่อยู่ของชนชาติมอญที่ได้อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระมหากษัตริย์ไทยหลายรัชกาล จนกระทั่งต่อมาเมืองพระประแดงถูกยุบให้เป็นอำเภอหนึ่งที่ขึ้นตรงกับจังหวัดสมุทรปราการในปัจจุบัน แต่อำเภอพระประแดงยังคงมีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรมของชาวมอญ ที่เป็นเอกลักษณ์ของคน และมีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา ปัจจุบันพระประแดงจึงเป็นอำเภอที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมมากที่สุดอำเภอหนึ่ง

ในบทนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ความเชื่อต่าง ๆ ของชาวมอญ ตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นของอำเภอพระประแดงโดยข้อมูลส่วนใหญ่รวบรวมจากเอกสารวัฒนธรรมของวัฒนธรรมแห่งประเทศไทย และหนังสือเผยแพร่วัฒนธรรมของอำเภอพระประแดง ซึ่งจัดทำโดยศูนย์วัฒนธรรมอำเภอพระประแดง รวมถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักวิชาการท้องถิ่นของอำเภอพระประแดง

ประวัติศาสตร์อำเภอพระประแดง

ระหว่าง “เมืองสมุทรปราการ” กับเมืองพระประแดง” นั้น ทั้งสองเมืองนี้อยู่ในสภาพเดียวกัน ตั้งอยู่ส่วนที่เป็นปากน้ำของแม่น้ำเจ้าพระยา ในข้อเท็จจริงแล้วแผ่นดินงอกขึ้นมาช้านาน ดังนั้นเมืองสมุทรปราการเป็นเมืองที่ตั้งใหม่ หรือย้ายจากที่เดิม คือ เมืองพระประแดง ที่ชาวมอญมาตั้งบ้านเรือนอยู่ ส่วนจะเกิดขึ้นสมัยใดนั้น สอดคล้องกับตำนานโบราณคดี

สมัยอาณาจักรทวารวดี นั้นมีข้อสันนิษฐานว่า อาณาจักรแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาลงมาจนทะเลคือ ส่วนที่เป็นบริเวณอ่าวไทยปัจจุบันนี้ เมืองนครปฐมน่าจะเป็นเมืองสำคัญของอาณาจักรดังกล่าวและอยู่ทะเลที่มีท่าเรือสำหรับติดต่อค้าขายกับคนชาติอื่น ๆ ในช่วงระยะเวลา ประมาณ พ.ศ. ๑๐๐๐ - ๑๓๐๐

ต่อมา พ.ศ. ๑๔๐๐ ขอมที่ตั้งราชธานีอยู่ที่พระนคร (คือ นครธม) ได้มีอำนาจในดินแดนสุวรรณภูมิสามารถขยายอาณาเขตเข้ามาตั้งมั่นที่เมืองละโว้ และนครปฐม จึงตั้งเมืองละโว้เป็นราชธานีในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พร้อมกับตั้งเมืองอโยธยาและเมืองพระประแดงให้เป็นเมืองหน้าด่านทางปากน้ำเจ้าพระยาในขณะนั้น นักพากันกันว่า “ปากน้ำพระประแดง” เมืองพระประแดงที่วานี้ตั้งอยู่ปากคลอง โขนง ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก

พลาศิษฐ์ สิริทธิธัญกิจ.(๒๕๓๖). “บทเพลงเจ้าพระยาพระประแดงหน้าด่านแม่น้ำเจ้าพระยา
สมัยขอม”. ในวัฒนธรรมไทย. หน้า ๓๒

ฝั่งซ้าย (ในเขตตำบลคลองเตย อำเภอพระโขนง กรุงเทพฯ) ซึ่งมีปรากฏเป็นประวัติในหนังสือภูมิศาสตร์สยาม เมืองพระประแดง เดิมตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งซ้ายคือฝั่งตะวันออกแถวศาลพระประแดงทุกวันนี้ เมืองนี้ เมืองปากน้ำตั้งแต่ครั้งขอมเป็นใหญ่ มีกำแพงเมืองเป็นหลักฐานเพ็งมารื้อเสียเมื่อแผ่นดินงอกทำให้ทะเลห่างออกไปทุกที จึงตั้งเมืองสมุทรปราการเป็นเมืองปากน้ำที่ตำบลบางเจ้าพระยา ซึ่งเรียกว่า ปากน้ำบางเจ้าพระยา แต่เมืองพระประแดงก็คือเป็นเมืองอยู่ในระหว่างเมืองสมุทรปราการกับเมืองธนบุรี ต่อมาในรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์ได้ขุดคลองลัดคู้แม่แม่น้ำเจ้าพระยา ตอนหลังเรียกว่า ลัดหลวง และตั้งเมืองขึ้นใหม่มีป้อมปราการสำหรับป้องกันข้าศึกเรียกว่า “เมืองนครเขื่อนขันธ์” สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงอธิบายในสาส์นเมื่อฉบับ วันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ ให้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทราบถึงคำ “พระประแดง” ดังนี้

“คำถามที่ ๘ ว่า ในกฎหมายทำเนียบศักดินาหัวเมืองที่มีคำว่า “ขึ้นประแดงเสนาภู” หรือขึ้นประแดงชื่ออื่นอยู่ต่อท้ายชื่อเมืองทุกเมืองนั้น หมายความว่าอย่างไร

ตอบคำถามที่ ๘ จะบอกอธิบายโดยย่อพอให้เข้าใจเหตุก่อน ชื่อประแดงเหล่านั้นมีอยู่ในกฎหมายทำเนียบศักดินาพลเรือนส่วน “กรมพระสุรัสวดี” หรือที่เรียกโดยย่อว่า “กรมสัสดี” อันเป็นเจ้าหน้าที่ทำบัญชีคนที่ขึ้นกำลังของบ้านเมือง ระเบียบของกรมสัสดีนั้นจัดกรมกลางกรม ๑ เป็นกรมฝ่ายขวากรม ๑ เป็นกรมเข้ากรม ๑ หัวหน้าแผนกกรมฝ่ายขวา เรียกชื่อในทำเนียบศักดินาพลเรือนว่า

กุมภุแดง สารภาษดิการีย์คน ๑

กุมภุแดง เสนาภูชาติการีย์คน ๑

กุมภุแดง ธรรมาธิการีย์คน ๑

หัวหน้าในกรมฝ่ายซ้ายเรียกชื่อว่ากุมภุแดง จุลาทพภักดี ศรีกะดาลพล คน ๑

กุมภุแดง อินทประยาธิการีย์ คน ๑

กุมภุแดง ปัญญาธิการีย์ คน ๑

แต่ในทำเนียบศักดินาหัวหน้าเรียกว่า “ประแดง” หาเรียก “กุมภุแดง” ไม่ และมีจำนวนหน้าที่ถึง

หัวเมืองแต่ ๓ คนคือ

ประแดง เสนาภูฝ่ายขวา คน ๑

ประแดง จุลาทพฝ่ายซ้าย คน ๑

ประแดง อินทปัญญาฝ่ายซ้ายคน ๑

อีก ๓ คน เห็นจะสำหรับบัญชีพลในราชธานีไม่มีหน้าที่ถึงหัวเมือง

เพราะเหตุใด จึงเอาชื่อประแดงเสนาฎ ประแดงจุลาเทพ และประแดงอินทปัญญาไปลงต่อท้าย
ชื่อเมืองในทำเนียบนั้น สันนิษฐานว่า เพื่อจะให้รู้ตรงกัน มิให้เกิดเข้าใจผิดในกรมศักดิ์ว่า ใครเป็นเจ้าของหน้าที่สำหรับ
เมืองไหน ๆ และมีให้หัวเมืองเข้าใจผิดว่า จะต้องติดต่อกับแผนกไหน ๆ ในกรมศักดิ์เท่านั้น

ยังมีข้อความที่จะต้องคิดวินิจฉัยต่อไปอีกกว่า ข้างต้นชื่อทั้ง ๓ คนนั้นในทำเนียบศักดิ์ินาพลเรือน
เรียกว่า “กุมภาแดง” โฉนในทำเนียบศักดิ์ินาหัวเมืองจึงเรียกว่า “ประแดง” ชื่อนี้เห็นว่า คำว่า “กุมภาแดง” ก็คือ
คำว่า “ประแดง” ก็คือ เป็นภาษาเขมรทั้ง ๒ คำ แต่จะแปลเป็นภาษาไทยว่าอะไรที่เมืองนี้มีหนังสือพจนานุกรม
ภาษาเขมรที่จะค้นได้แต่สังเกตเทียบเคียงกับหนังสือที่มีอยู่

คำว่า “กุมภาแดง” ดูใกล้เคียงกับคำว่า “กรมแดง” อันเป็นยศอย่างเขมรเทียบคำเจ้าในภาษาไทย มี
อยู่ในศิลาจารึกครั้งสุโขทัย คำกุมภาแดงอาจจะเพี้ยนมาจากคำว่า “กรมแดง” ก็เป็นได้ คำว่า “ประแดง” นั้น ดูเป็น
อีกคำหนึ่งต่างหาก และไทยเอามาใช้แพร่หลายกว่าคำ “กุมภาแดง” มีปรากฏแต่ในทำเนียบศักดิ์แห่งเดียวเท่านั้น
แต่คำประแดงใช้เป็นชื่อเมืองพระประแดง และใช้เป็นยศในทำเนียบศักดิ์ินาพลเรือนก็มีหลายกรมลองตรวจดูมี

ประแดงก้อนแก้ว กับประแดงเกษดาบ ในกรมวัง ๒ คน

ประแดงราชภักดี ในกรมภูษามาตา

ประแดงราชมณี ในกรมพราหมณ์พิศุติบาล

ประแดงศรีรักษา สมุหบัญชี กรมพระคลังในซ้าย

ประแดงราชภักดี สมุหบัญชี กรมพระคลังในขวา

ประแดง (แต่ขาดชื่อไม่ลงไว้) ในกรมตำรวจในขวา คน ๑ ในซ้าย คน ๑

ประแดงนาราชณ์ ในกรมตำรวจใหญ่ขวา

ประแดงราชรองค์ อินทสรศักดิ์ในกรมตำรวจใหญ่ซ้าย

ประแดงราชรงค์ ในกรมตำรวจนอกขวา

ประแดงจงใจยุทธ์ ในกรมตำรวจนอกซ้าย

ประแดงเสนี ในกรมตำรวจสนามขวา

ประแดงทิพศักดิ์ ในกรมสนามกลางขวา

ประแดงเทพศักดิ์ ในกรมสนามกลางซ้าย

ประแดงจันทร เสมียนตรากรมเมือง

สังเกตดูผู้ที่มียศเป็นประแดงในกรมต่าง ๆ สันนิษฐานว่า เห็นจะมีหน้าที่ในการทำบัญชีเป็นสำคัญ
 และบางทีในกาลครั้งใดครั้งหนึ่งจะเปลี่ยนยศกมุทมาแดงเป็นประแดง ในทำเนียบศักดินาหัวเมืองจึงใช้ประแดง
 แทนกมุทมาแดงแต่นั้นมา” ส่วนคำว่า “กมุทมาแดงแต่นั้นมา” ทรงอธิบายว่า “ตำนานพระนิพนธ์ตอบปัญหา พระยาอ
 ทรมนตรี อธิบายคำว่า กมุทมาและพระประแดง คราวนี้อยู่ข้างรั้วเดิมที จะกราบทูลนอกเรื่องเพราะพระนิพนธ์นั้น
 ไปได้ได้ปากคลองเคยลงไปหน่อยเดียวมีวัดหน้าพระธาตุ มีศาลเจ้าพระประแดง และเจ็กทำไรที่หน้าบ้านขุดได้
 ความเล่มหนึ่ง ถัดจากระหม่อมได้ซื้อไว้แปลกว่าทวนสามัญที่เขาเขาจะควมมีลักษณะคุดดินกา ถ้าคุดขวงจะเป็นคั้งนี้
 ประโยชน์จะใช้ได้อย่างทวนสามัญ แต่จะยากกว่าเท่านั้น จะเป็นของใครครั้งไหน สุดคาด แต่เข้าใจว่า น่าจะได้
 เป็นสนามรบกันที่นั่น ทั้งสามสิ่งที่กราบทูลมาเดี๋ยวนี้ทำให้คิดว่าเมืองพระประแดงเดิมตั้งอยู่ที่คลองเคย ไม่ใช่ที่ปาก
 คลองที่วัดและที่ศาล ถัดจากระหม่อมก็เคยไปเห็น วัดก็คุดเป็นวัดใหม่ ๆ มีพระเจดีย์อยู่ ซึ่งควรจะถือนว่าเป็นพระธาตุก็
 ไม่ใหญ่ทั้งเป็นพระเจดีย์อย่างทันสมัยใหม่เสียด้วยศาลเจ้าก็เป็นตึกอย่างเจ็ก ไม่มีอะไรเป็นซากเก่าอยู่ในที่นั่น
 ว่าเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ที่นั่นจริงเหมือนศาลเมืองพระประแดงคงจะถึกเดิมที วัดก็คุดเป็นไม้ ศาลเจ้าก็คุดศาลไม้”

ในสาดต้นสมเด็จ ฉบับลงวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๔๘๐ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรง-
 ราชานุภาพ ทรงมีไปทูลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงอธิบายเรื่องเมืองพระประแดง และศาลเจ้า
 พระประแดงไว้ดังนี้

“เรื่องเมืองพระประแดง ซึ่งทรงปรารภนั้น หมอนฉันเคยพบคั้งก่อนพอจะทูลเรื่องเดิมได้ เมือง
 พระประแดงนั้นเป็นเมืองตั้งเมื่อสมัยพวกขอมครองเมืองตะโง้ว สำหรับรักษาปากน้ำ ปากน้ำในสมัยนั้นเรียกว่า “ปาก
 น้ำพระประแดง” ยังปรากฏอยู่ในหนังสือพระราชพงศาวดาร (ฉบับพระราชหัตถเลข เลข ๑ หน้า ๑๐๑) ตอนรัชกาล
 สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ตัวเมืองพระประแดง ตั้งอยู่ริมแม่น้ำปากตะวันออกอยู่ใกล้ ๆ กับวัดมหาธาตุและศาล
 เจ้าพระประแดง ดังทรงพระคำริและเคยเป็นเมืองมีปรากฏการก่ออิฐขื่อนี้มีปรากฏอยู่ในหนังสือพระราชพงศาวดาร
 ฉบับพระราชหัตถเลข เลข ๓ หน้า ๕๘) ว่า พระเจ้ากรุงธนบุรีให้ไปรื้อเอาอิฐกำแพงเมืองพระประแดงมาก่อ
 ปรากฏพระนคร เมื่อแรกตั้งเมืองพระประแดงนั้น ชายทะเลเห็นจะยังอยู่ใกล้เมืองพระประแดง ฉะนั้นรากลานานมา
 แผ่นดินจกรุกชายทะเลห่างเมืองพระประแดงไปโดยลำดับจนเมืองพระประแดงไม่เหมาะสำหรับรักษาปากน้ำ จึง
 ตั้งเมืองสมุทรปราการขึ้นแทนในสมัยกรุงศรีอยุธยา และเรียกปากน้ำเปลี่ยนชื่อ ไปเป็น “ปากน้ำบางเจ้าพระยา” (ป
 ปรากฏในหนังสือ “ประคิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป หน้า ๑๕๑) เพราะตั้งเมืองสมุทรปราการที่บาง
 เจ้าพระยา เมื่อย้ายพนักงานปกครองลงไปอยู่ที่เมืองสมุทรปราการแล้ว เมืองพระประแดงเดิมก็เป็นเมืองร้างต่อมา

เรื่องศาลเจ้าพระประแดง มีเค้าในพระราชพงศาวดารชาติที่เดียว ปรากฏ (ในหนังสือพระราช
 พงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลข เลข ๑ หน้า ๑๓) ว่า เมื่อปีมะเมียจุลศักราช ๘๖๐ (พ.ศ. ๒๐๕๑) บุคชำระคลอง
 ดำโรง ได้เทวรูปทองสัมฤทธิ์ ๒ องค์ ตรงที่คลองสำโรงค่อคลองทับทางและเทวรูปนั้นมีอักษรจารึกชื่อว่า พระยา
 นนดาองค์ ๑ บาทสังขรองค์ ๑ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ โปรดให้สร้างศาลประคิษฐานไว้ที่เมืองพระประแดง
 ตั้งเป็นเมืองอยู่ในสมัยนั้น) ต่อมาปรากฏในพระราชพงศาวดารเล่มเดียวกันนั้น หน้า ๑๐๐) เมื่อสมเด็จพระมหา

กรมราชธรรมาธิบดีพระยาละแวก (เจ้ากรุงกัมพูชา) ยกกองทัพเรือมาตีกรุงศรีอยุธยา ในปีมะแม จุลศักราช ๕๐๑ (พ.ศ. ๒๑๒๐) ตีไม่ได้จึงปรารถนาเมื่อดำทัพกลับไปให้เอาเทวรูป ๒ องค์ที่เมืองพระประแดงไปเมืองขมรด้วย คนนับถือเทวรูปนั้นมาก จึงพากันไปบวงสรวงที่ศาลเดิม ครั้นศาลเดิมหักพังก็สร้างศาลขึ้นแทนจึงเปลี่ยนรูปมาต่าง ๆ แต่ยังประหลาดอยู่ที่มีคนยังนับถือเจ้าพ่อพระประแดงยิ่งกว่าผีตนอื่นมาจนทุกวันนี้”

และฉบับลงวันที่ ๒ เมษายน ๒๔๘๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ธิบายเรื่องเมืองพระประแดงเพิ่มเติม ดังนี้

“ลายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๒๔ มีนาคม ได้รับประทานแล้วพระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าที่ทรงมีพระเมตตาโปรดประทานอธิบายในเรื่องเมืองพระประแดงให้ทราบเกล้าแจ่มแจ้งที่ซึ่งได้ขุดได้เทวรูปสององค์นั้นของลำโรงรู้จักดี แต่คลองทับนางหารู้จักไม่ อย่างไรก็ดีคงจะอยู่ไกลจากเมืองพระประแดงเป็นเมืองจึงสร้างศาลขึ้นที่เมืองเชิญเทวรูปที่ขุดได้นั้นมาประดิษฐานไว้ พระชนาเสนาบดีว่าเป็นพระอินทร์บาทสังขรเคว่าเป็นพระอิศวร (สังกร) หรือเอาอิฐกำแพงเมืองพระประแดงไปเสียนั้น คงจะรู้แต่เพียงเสมอหลังคินหากว่าตรวจตราหากำแพงเก่าเข้าคงจะต้องพบเป็นแน่นอน”

อำเภอพระประแดงนั้นในสารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานสรุปไว้ดังนี้“อำเภอพระประแดงจะเป็นเมืองมาแต่ต้นสมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ให้ขุดคลองลำโรงขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๑ ได้เทวรูปสำริดโบราณตรงที่ร่วมกับคลองทับนาง ๒ องค์ มีจารึกชื่อว่าท้าวแสนทององค์หนึ่งและพระบาทสังขรอีกองค์หนึ่ง (บางแห่งเรียกว่ามหาสังกรก็มี) โปรดเกล้าฯ ให้ปลูกศาลไว้ที่เมืองพระประแดง ถึง พ.ศ. ๒๑๐๒ พระยาละแวกกษัตริย์เขมรยกกองทัพมากวาดค้อนพลเมืองแล้วได้อาเทวรูปทั้งสององค์ที่ศาลเทพารักษ์นำไปไว้เมืองละแวกด้วย ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๑๖๓ จึงปรากฏว่ามีเมืองพระประแดงตั้งใหม่ที่ตำบลราษฎรบูรณะ อยู่ฝั่งตะวันออกลำแม่น้ำเจ้าพระยา (ราวที่ตั้งสถานีบางนางเกรงตรงสาขปากน้ำ) ต่อมาเมืองพระประแดงน่าจะย้ายกลับมาอยู่ฝั่งตะวันตกของลำน้ำเจ้าพระยาตามเดิมถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระโปรดเกล้าฯ ให้พระธนบุรีเป็นแม่กองเกณฑ์พลเมืองปักษ์ใต้ ๑๐,๐๐๐ คนเศษขุดคลองลัดโพธิ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๖๕ ครั้นประมาณ ๕๐ ปีเศษ น้ำเค็มได้ไหลขึ้นมาถึงพระนคร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงโปรดเกล้าฯ ให้ถมปิดคลองลัดโพธิ์เสียใน พ.ศ. ๒๓๒๗” และระบุว่า “เมืองพระประแดงน่าจะร้างในคราวเสียกรุงแก่พม่าครั้งหลัง”

ความสรุปได้ว่าเมืองพระประแดงเดิม เป็นเมืองเก่าแก่ที่ขอมได้สร้างขึ้นราว พ.ศ. ๑๔๐๐ ตัวเมืองตั้งอยู่ตำบลราษฎรบูรณะ ปากแม่น้ำเจ้าพระยาเดิม สมัยนั้นปากแม่น้ำเจ้าพระยายังอยู่เพียงตัวเมืองพระประแดงที่เก่าที่ขอมสร้างเท่านั้น ต่อมาแผ่นดินได้งอกออกไปในเขตตำบลแหลมฟ้าผ่า เมืองพระประแดง จึงเป็นเมืองปากน้ำหรือเมืองหน้าด่าน โดยขอมพากันขนานนามเมืองหน้าด่านของตนว่า “ประแดง” นั้น น่าจะเกิดจากเหตุที่ว่า

พระประแดง” หรือ “บาแดง” แปลว่า คนเดินหมาย คนนำข่าวสาร หมายความว่าเมืองพระประแดงเป็นเมืองหน้าด่านที่จะต้องนำข่าวสารไปแจ้งให้เมืองละโว้ ทราบโดยเร็ว และในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมืองพระประแดงคงมีฐานะเป็นเมืองต่อมาตั้งแต่ต้นสมัยกรุงศรีอยุธยา และปรากฏว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งตัวเมืองหลายครั้งตามความเหมาะสม และร้างไปเมื่อคราวเสีย กรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีแทนกรุงศรีอยุธยา และได้โปรดให้รื้อกำแพงเมืองพระประแดงเดิมที่อยู่ตำบลราษฎร์บูรณะ ไปสร้างกำแพงพระราชวังและอื่น ๆ เมืองพระประแดงเดิมจึงสิ้นซากไม่เหลือให้ชมตั้งแต่บัดนี้

การสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระราชดำริถึงความจำเป็นต้องป้องกันข้าศึกที่ล่องล้ามทางทะเลให้มั่นคงยิ่งขึ้น จึงรับสั่งให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาท ลงไปสำรวจเนื้อที่ทางปากน้ำเจ้าพระยาเพื่อที่สร้างเมืองขึ้นอีกเมืองหนึ่ง กรมพระราชวังบวรฯ เสด็จลงมาถึงพื้นที่แถบลัดกระหว่างกรุงเทพฯ กับสมุทรปราการ เห็นว่ามีทำเลยุทธภูมิเหมาะสำหรับสร้างเมืองขึ้น ณ บริเวณแถบนั้น กรมพระราชวังบวรฯ จึงสร้างป้อมขึ้นที่ฝั่งซ้ายแม่น้ำเจ้าพระยา ๑ ป้อมให้ชื่อว่า “ป้อมวิทยาคม” พอดีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เสด็จสวรรคตเสียก่อนดังมีความในพระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับพระราชหัตถเลขาว่า

ต่อมาเมื่อปีมะแม นพศก จุลศักราช ๑๑๔๕ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระราชดำริด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรฯ ว่า

“เมืองสมุทรปราการหากำแพงมิได้เกรงเกด็อกจะมีอริราชศัตรูหมู่ปัจจามิตรจะยกมาทางทะเล ไม่ที่มั่นจะป้องกันรับข้าศึกทรงปฤกษาเห็นพร้อมด้วยกันแล้ว จึงให้เกณฑ์ข้าราชการให้ก่อป้อม และกำแพงไว้ที่ริมแม่น้ำได้ปากลัดปากฝั่งตะวันออกเป็นที่มั่นป้องกันอริราชไพรีอันจะมีมาทางทะเลนั้น” และในพ.ศ. ๒๓๒๕ นั้นท่านทั้งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ปีชวด พ.ศ. ๒๓๒๕ ได้หลบหนีไป ความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและกรมพระราชวังบวรฯ ทรงขัดเคืองเป็นอันมาก กรมพระราชวังบวรฯ เสด็จดาบของซึ่งถือไปไม่ทัน จึงเสด็จกลับมาเฝ้ากราบทูลว่า”

พลาศิษฐ์ สิทธิชัยกิจ.(๒๕๓๗). แหล่งเดิม. หน้า ๓๗.

“องเชียงสือคนนี้จะละไว้มิให้ติดตามเอาตัวมาให้ได้นาน ไปภายหน้าเมืองลวงแผ่นดินนี้ไปแล้ว
 ทำความลำบากเดือดร้อนแก่ลูกหลานเราเป็นแน่อย่าสงสัยเพราะองเชียงสือเข้าอยู่กรุงเทพฯ ก็หลายปีได้รู้ดี
 หนักเบาในการบ้านเมืองของเราทุกสิ่งในเมืองสมุทรปราการก็ยังไม่มิดิ่งใดที่จะรับของข้าศึกศัตรูฝ่ายทะเล ถ้าอง
 เชียงสือกลับใจเป็นศัตรูแล้วจะรบหาก ถ้าไม่ทรงพระกรุณาโปรดให้ติดตามองเชียงสือแล้วจะขอรับพระราชทานทำ
 ขึ้นที่ปากลัด”

ด้วยเหตุนี้ เมืองพระประแดงใหม่จึงสร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๑ เป็นต้นมา เมืองพระประแดงนี้คน
 มากมักเรียกกันว่า “ปากลัด” และตามประวัติศาสตร์ สมัยต้นของกรุงรัตนโกสินทร์เรียกเมืองนี้ว่า “เมืองนคร
 เขื่อนขันธ์” ดังนั้นคำว่า เมืองพระประแดงก็ดี เมืองนครเขื่อนขันธ์ก็ดี หรือปากลัดก็ดี ก็คืออำเภอพระประแดงใน
 รัชกาลสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกนั่นเอง

คำว่า “ปากลัด” เป็นคำเรียกชื่อเมืองตามสามัญชน ด้วยเหตุที่พระประแดงมีคลองลัดที่สำคัญอยู่ ๒
 คือ คลองลัดโพธิ์ ซึ่งขุดในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ และคลองลัดหลวงซึ่งขุดในสมัยกรุงรัตน
 โกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๒ โดยมีกรมพระราชวังบวรมหาเสนาบดี เป็นแม่กองควบคุมงานขุดคลองนี้ คลองลัดทั้ง
 สองนี้เป็นประโยชน์ ในการเดินเรือขึ้นล่องระหว่างปากน้ำกับกรุงเทพฯ เป็นอย่างมากเพราะเป็นคลองลัดที่มีระยะ
 ซึ่งสามารถลัดเรือเข้าทางทิศใต้ของเมืองแล้วแล่นทะลุมาทางทิศเหนือของเมืองด้านกรุงเทพฯ ได้เป็นระยะทาง
 และเสียเวลาน้อย เพราะแม่น้ำเจ้าพระยาตอนนี้เป็นคู้งอ้อม เมืองพระประแดงตั้งอยู่บนลอคอคระหว่างปาก
 ของทั้งสองนี้ โดยปากคลองลัดหลวงอยู่ทางทิศใต้ และปากคลองลัดโพธิ์อยู่ทางทิศเหนือ ปลายคลองทั้งสองนี้
 แม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองด้าน คลองทั้งสองนี้เป็นประโยชน์ในการสัญจรไปมาทางน้ำมากสามารถย่นระยะทาง
 ลัดทางจากปากน้ำเข้ากรุงเทพฯ หรือออกจากกรุงเทพฯ ออกไปปากน้ำก็ได้ ไม่ต้องแล่นเรืออ้อมคอคอค ซึ่ง
 ในโค้งใหญ่ตามลำแม่น้ำเจ้าพระยา คู้งใหญ่นี้อยู่ถัดขึ้นมาทางทิศเหนือของเมืองพระประแดง ระยะทางคู้งนี้ยาว
 ประมาณ ๘ - ๑๐ กิโลเมตร คู้งตอนนี้แต่ก่อนชาวบ้านเรียกว่า “คู้งข้าวเหนียวบุด” มีเรื่องเล่าสืบต่อมาว่า

สมัยก่อนมีสองชายสามีภรรยาเมียอาชีพค้าขายทางเรือและครั้งนั้นพระประแดงยังไม่มีคลองลัด
 ชายจะเข้ามาขายทางกรุงเทพฯ จำเป็นต้องแจวเรือมาตามลำน้ำเจ้าพระยา สำหรับการเดินทางนั้นสองชาย
 ฝึกแฉะเสบียงอาหารไว้ในเรืออย่างเพียงพอเช่น ข้าวเหนียวหนึ่ง ซึ่งบุดหรือเสียดเหมาะแก่การเดินทางไกล ๆ
 เมื่อถึงครึ่งเสบียงอาหารเรียบร้อยแล้ว สองชายก็ช่วยกันแจวเรือขึ้นมาจนถึงหน้าเมืองพระประแดง ส่วนชาย
 หนึ่งว่าแจวเรือมาเป็นระยะทางไกลมากแล้ว ควรหยุดรับประทานอาหารกันเสียทีเพื่อจะได้มีเรี่ยวแรงแจวเรือกันต่อ
 ก็ร้องเรียกหาให้แวะจอดเรือ เพื่อรับประทานอาหารข้าวเหนียวหนึ่งที่ได้นึ่งมาแต่บ้านฝ่ายคามองคู้ด้วยสายตาดูแล้วเห็นว่า

แจวเรือต่อไปอีกสักครู่ก็จะพ้นคั้งที่แลเห็นนั้นจึงขอผลัดการรับประทานอาหารไว้ก่อนโดยบอกว่า ขอให้พ้นคั้งใหญ่เสียก่อน ชายก็เห็นดีด้วย แล้วช่วยกันแจวต่อไป เพื่อให้พ้นคั้งคายช่วยกันแจวอยู่เป็นเวลานานก็ไม่พ้นคั้งนั้นด้วยความมานะอดทนจึงพยายามแจวมานเป็นระยะทาง ๑๐ ก.ม. เศษ กินเวลาไป ๔ - ๕ ชั่วโมง จึงออกแม่น้ำพระยาด่านเหนือเมืองพระประแดง ทั้งด้านเป็นส่วนคอคอดและเป็นทางอ้อม เมื่อถึงแล้วสองค้ายารู้สึกหิวและเหน็ดเหนื่อยมาก จึงจอดพักเรือเพื่อรับประทานอาหารเช้าได้มีกำลังแจวเรือต่อไปให้ถึงกรุงเทพฯ แต่พอหิวและเหนื่อยและคนขับเรือที่หนึ่งออกมาปรากฏว่าข้าวเหนียวบูดเสียแล้ว สองค้ายจึงร้องอุทานออกมาพร้อม ๆ กันว่า "ข้าวเหนียวบูด" และรับประทานข้าวเหนียวไม่ได้ต้องหุงหาอาหารกินใหม่ ตั้งแต่นั้นสองค้ายาสามีภรรยาคุณนี้จะเรียกคั้งอ้อมนี้ว่า "คั้งข้าวเหนียวบูด" เพราะกว่าอ้อมคั้งนี้ได้ต้องใช้เวลานาน คั้งที่ว่านี้ถ้ายืนอยู่ริมแม่น้ำพระยาด่านที่ว่าการอำเภอพระประแดงปัจจุบันนี้ จะแลเห็นทางด้านซ้ายเมืองเป็นคั้งยาวระยะทางไกล โดยเหตุที่พระประแดงตั้งอยู่ระหว่างปากคลองลัด และ ไม่ค้องอ้อมคั้งจึงพากันเรียกว่า "ปากลัด" มาจนทุกวันนี้

ส่วนคลองลัดโพธิ์ เป็นคลองลัดสำคัญมาแต่เดิม คลองนี้ยาวประมาณ ๑๐๐ เมตรเศษ ขุดตรงที่คองคั้งแม่น้ำเจ้าพระยาด่านใต้เมืองพระประแดงทะลุออกทางทิศเหนือด้านกรุงเทพฯ เดิมเป็นคลองกว้าง เรือขนาดย่อมสามารถผ่านลัดเข้าคลองไปยังกรุงเทพฯ ได้โดยใช้เวลาเพียง ๑๐ นาทีเศษ เท่านั้นแทนที่จะอ้อมคั้งแม่น้ำไปวนลัดแม่น้ำ ซึ่งอาจเสียเวลาเป็นชั่วโมงคลองนี้ขุดในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ปรากฏว่า กระแสน้ำขึ้นลง ไหลแรงและเร็วจัดเพราะเป็นทางตรงทำให้ คลั่งพัง และทำให้คลองขยาออก ไปทุกที่จนกลายเป็นแม่น้ำพระน้ำเปลี่ยนทางเดินใหม่และพองดูน้ำเต็มกระแสน้ำทะเล ได้ไหลบ่าเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ทำให้ไร่นาเรียกสวนของราษฎรเสียหาย และจะหาน้ำจืดบริโภคยากคั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงได้โปรดฯ ให้ปิดทาบกันน้ำคั้งที่คลองลัดโพธิ์ และให้จัดการถมคลองลัดโพธิ์ให้แคบลงเป็นการป้องกันความเสียหายและพระองค์ทรงเกรงว่าต่อไปนานเข้าพื้นดินแถบคั้งน้ำนั้นจะกลายเป็นทะเลไป เพราะกระแสน้ำเปลี่ยนทางเดินคั้งกล่าว และคลองลัดโพธิ์ก็จะกลายเป็นแม่น้ำคั้งเช่นแม่น้ำเจ้าพระยาคองคลองหลวงหน้าพระบรมมหาราชวังทุกวันนี้ และอีกประการหนึ่ง พระองค์ทรงเห็นการณ์ไกลว่า ข้าศึกศัตรูอาจจะมาจู่โจมกรุงเทพฯ ได้เร็วขึ้นถ้ามาทางทะเลลัดเข้าคลองลัดโพธิ์

ในพระราชพงศาวดาร ได้กล่าวถึงความตอนนีไว้ว่า "ในปีมะโรงจศกนั้น คลองปากลัด (ลัดโพธิ์) กว้างออก น้ำทะเลขึ้นแรง เค็มมาถึงพระนคร ครั้น ๓ วันศุกร์ เดือน ๓ ขึ้น ๑๑ ค่ำ จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับทั้งกรมพระราชวังบวรและเจ้าต่างกรมพร้อมกันเสด็จโดยชลมารคลงไปปิดคลองปากลัด ดำรัสให้เกณฑ์ข้าราชการชนมุลดินและอิฐหักถมและทาบกันน้ำ แล้วให้เกณฑ์ข้าราชการตามตัวเลขขึ้นไปรื้อกำแพงกรุงเก่าตรงทุกเรือลงมา สามชกลมบรรทุกอิฐหักถมทาบจนสูงเสมอฝั่งและทำให้น้ำเต็มไหลเข้าผ่านคลองตัดปากลัดไม่ไหลไปทางแม่น้ำใหญ่ทางอ้อมน้ำก็มีผู้เค็มมาถึงพระนคร ราษฎรทั้งหลายได้รับน้ำจืดเป็นสุขทั่วกัน"

คลองลัดโพธิ์นี้ แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งขวาในตำบลบางยอ ในเขตอำเภอพระประแดง แล้วไหลออกแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งขวาอีกในเขตตำบลทรงคนอง กว้าง ๘ เมตร ยาว ๖๐๐ เมตร มีน้ำตลอดปี ซึ่งมีการป้องกัน

แม่น้ำเจ้าพระยาที่ปากคลองลัดโพธิ์ในตำบลบางยอ คือลำน้ำเจ้าพระยาตอนตั้งแต่ปากคลองลัดโพธิ์ในตำบลบางยอ
 ไปจนถึงปลายคลองในตำบลทรงคนองมีแนวลำน้ำโค้งมารวมกันเกือบเป็นรูปวงกลม มีความยาวราว ๑๗ ก.ม. และ
 ประมาณกึ่งกลางของโค้งแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตตำบลคลองเตย อำเภอพระโขนงเป็นที่ตั้งท่าเรือกรุงเทพฯ ซึ่งเป็น
 ท่าเทียบสินค้าของเรือเดินทะเลขนาดใหญ่ที่แล่นเข้าปากแม่น้ำเจ้าพระยา แล้วเลี้ยวไปตามแนวโค้งของลำน้ำมาจอด
 ที่ท่าเรือนี้ แต่ลำน้ำเจ้าพระยาตอนปากคลองลัดโพธิ์นี้เป็นแนวท้องคุ้งและกระแสน้ำกัดปากคลองลัดโพธิ์เข้าไป
 พอปรากฏว่าในชั่วระยะเวลาเพียง ๑๐ ปี กระแสน้ำของแม่น้ำเจ้าพระยาได้ตัดตลิ่งตามบริเวณปากคลองลัดโพธิ์เข้าไป
 ประมาณ ๕๐๐ เมตร ซึ่งแต่ก่อนนั้นตัวคลองลัดโพธิ์ยาว ๑ กิโลเมตรเศษ ต่อมาเหลือราว ๖๐๐ เมตรเท่านั้น ถ้าปล่อย
 กระแสน้ำกัดอยู่เช่นนี้เรื่อย ๆ ไป แม่น้ำเจ้าพระยาจะเดินทางคลองลัดโพธิ์ ทำให้จะกลายเป็นแม่น้ำไป และเป็นเหตุให้
 ลำน้ำไหลไปถึงกรุงเทพฯ เร็วขึ้น และจำทำให้ลำน้ำเจ้าพระยาตอนโค้งซึ่งท่าเรือกรุงเทพฯ ตั้งอยู่ด้านซ้ายอย่างเดียว
 แม่น้ำเจ้าพระยาตอนอ้อมเกร็ดให้อำเภอปากเกร็ด และอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนครปฐม ทำให้เรือเดินทะเลเข้าสู่ท่า
 กรุงเทพฯ ไม่ได้ จึงได้สร้างรอกหินป้องกันตลิ่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่ปากคลองลัดโพธิ์ขึ้นเพื่อกันแม่น้ำเจ้าพระยาเดินลัด
 คลองลัดโพธิ์

เมื่อถมปิดคลองลัดโพธิ์ครั้งนี้แล้วพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ให้กรมพระราชวังบวรสุทธินาถเสด็จ ลงไปกะการสร้างเมืองเพื่อป้องกันข้าศึกที่จะมาทางทะเลอีกแห่งหนึ่ง
 ที่อำเภอเพียงลงมือทำป้อมวิเศษคามยังหาทันแล้วเสร็จ ไม่ครั้งถึงรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เป็นแม่กองเสด็จลงไปทำเมืองขึ้นที่ปากลัด
 พ.ศ. ๒๓๕๗ โดยตัดเอาท้องที่แขวงกรุงเทพฯ บ้าง แขวงเมืองสมุทรปราการบ้างรวมกันตั้งขึ้นเป็นเมืองใหม่
 พระราชทานชื่อว่า “เมืองนครเขื่อนขันธ์” มีความปรากฏในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒ พระนิพนธ์ สมเด็จพระ
 พระยาคำรราชานุภาพ

“เมื่อเดือน ๕ ปีจอ จศก จุลศักราช ๑๑๗๖ ทรงพระราชดำริว่า ที่ลัดคั่นโพธิ์นั้น เมื่อในรัชกาลที่ ๑
 เสด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้โปรดให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เสด็จลงไปกะการที่จะสร้างเมืองขึ้นไว้
 ป้องกันข้าศึกที่จะมาทางทะเลสร้างเมืองขึ้นไว้ป้องกันข้าศึกที่จะมาทางทะเลอีกแห่ง ๑ การยังค้างอยู่เพียงได้ลงมือทำ
 ยังไม่ทันแล้ว จะไว้ใจแก่การศึกสงครามทางทะเลมิได้ ควรจะต้องทำขึ้นให้สำเร็จ จึงโปรดให้สมเด็จพระ
 พระยาราชกรมพระราชวังสถานมงคล เป็นแม่กองเสด็จลงไปทำเมืองขึ้นปากลัด ตัดเอาท้องที่แขวง
 กรุงเทพมหานครบ้าง และแขวงเมืองสมุทรปราการบ้างรวมกันตั้งขึ้นเป็นเมืองใหม่อีกเมือง ๑ พระราชทานชื่อว่า
 เมืองนครเขื่อนขันธ์ให้ย้ายครัวมอญเมืองประทุมธานีพวกพระยาแจ้ง มีจำนวนชายฉกรรจ์สามร้อยคนลงไปอยู่ ณ
 เมืองนครเขื่อนขันธ์ แล้วทำป้อมข้างฝั่งตะวันออกสามป้อมให้ชื่อป้อมปู่เจ้าสมิงพราย ๑ ป้อมปีศาจสิง ๑ ป้อมราหู
 ๑ รวมทั้งป้อมเก่าชื่อป้อมวิเศษคาม ซึ่งสร้างในรัชกาลที่ ๑ ด้วยเป็น ๔ ป้อม สร้างข้างฝั่งตะวันตกอีก ๕ ป้อม ชื่อ
 ป้อมหลวงไฟฟ้า ๑ ป้อมมหาสังหาร ๑ ป้อมพระจันทร์พระอาทิตย์ ๑ ป้อมเหล่านี้ชักกันแพงถึงกัน ข้างขุ้งนางศึก

มอญปากลัด

ในเรื่องของการอพยพชนชาติมอญสืบเนื่องมาแต่ครั้งการสร้าง "เมืองนครเขื่อนขันธ์" นั้น ความ
หนึ่งในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๒ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้กล่าวถึงความเป็น
ของ "มอญปากลัด" พอจะสรุปได้ว่า

เมื่อเดือน ๕ ปีมะแม จุลศักราช ๑๑๗๖ พ.ศ. ๒๑๕๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
มีพระราชดำริว่า ที่ลัดคันโพธิ์นั้น เมื่อสมัยรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงโปรดฯ
กรมพระราชวังบวรสุริยนาท เสด็จลงไปเกาะกรังที่จะสร้างเมืองไว้เพื่อป้องกันข้าศึกที่จะมาทางทะเลแห่งหนึ่ง
ซึ่งค้างอยู่ เพียงลงมือทำป้อมแต่ยังไม่ทันแล้วเสร็จ จึงจะไว้ใจแก่การศึกษาสงครามทะเลมิได้ ควรจะต้องทำขึ้น
เสร็จ จึงโปรดฯ ให้สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรมหานาทรักษ์เป็นแม่กองเสด็จลงไปทำเมืองขึ้นที่
ลัด คันเอาท้องที่กรุงเทพมหานครบ้าง และแขวงเมืองสมุทรปราการบ้าง มาร่วมกันแล้วตั้งเป็นเมืองใหม่อีก
หนึ่ง พระราชทานนามว่า เมืองนครเขื่อนขันธ์ เมื่อสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์สำเร็จลงแล้ว ได้ตั้งพิธีฝัง
พระศพที่ปากหลักเมือง เมื่อวันศุกร์แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๑ ปีกุน สัปตศก จุลศักราช ๑๑๗๗ พ.ศ. ๒๑๕๘ แล้วโปรดฯ
ย้ายครอบครัวมอญพวกพระชนง่ อ้นมีชายฉกรรจ์ 300 คน จากเมืองปทุมธานีมาอยู่เมืองนี้พร้อมกับแต่งตั้งให้
ทอมมา บุตรพระชนง่ เป็นพระขานนครเขื่อนขันธ์รามัญราชาธิเสนาบดีศรีสิทธิสงคราม เป็นผู้รักษาเมืองและตั้ง
กรมการเมืองพร้อมทุกตำแหน่ง

พระชนง่ที่กล่าวนี้คือเจ้าพระยามหาโยธา งาม เป็นต้นสกุลครุเสนี เป็นหัวหน้ามอญที่อพยพเข้า
ตั้งพระบรมโพธิสมภารในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี มีบุตรรวม ๖ คน คนที่ ๑ ชื่อ เดิมคือทอเรียะ ต่อมาได้เป็นที่
พระยามหาโยธาสืบต่อจากบิดา คนที่ ๔ ชื่อเดิมคือทอมมา ต่อมาได้เป็นพระขานนครเขื่อนขันธ์ฯ เจ้าเมืองนคร
เขื่อนขันธ์ คนแรกดังกล่าวแล้ว

๑. ขวัญเรือน ควรแสง. (ม.ป.ป.). ปกฉกษะพระประแดง. หน้า ๑.

๒. แหล่งเดิม. หน้า ๑.

รายนามเจ้าเมืองนครเขื่อนขันธ์

๑. พระยานครเขื่อนขันธ์รามัญราชชาติ (ทอมา คชเสนี)
เสนาบดีศรีสิทธิสงคราม
๒. พระยาคำรงราชพลขันธ์ (จ้อย คชเสนี)
๓. พระยามหาโยธา (นกแก้ว คชเสนี)
๔. พระยาขันตงคราม (เจ๊ก หรือแป๊ะ คชเสนี)
๕. พระยาเกษรดี (ขุนทอง คชเสนี)
๖. พระยาคำรงราชพลขันธ์ (หยอย คชเสนี)
๗. พระเทพคุณ (ทองคำ คชเสนี)
๘. พระยาพิพิธมนตรี (ปุย คชเสนี)
๙. พระยานาคราษกำแหงประแดงบุรีนาชก (แจ๊จ คชเสนี)
๑๐. พระยาพิพิธวิริยกิจ (เป้า จารุเสถียร)
๑๑. พระประแดงบุรี (โต)
๑๒. พระพิชัยบุรินทร์ (สะอาด)

เจ้าเมืองนครเขื่อนขันธ์ลำดับที่ ๑ - ๙ เป็นชาวมอญ เชื้อสายพระยามหาโยธา (เจ๋ง) ซึ่งเป็นต้นสกุล "คชเสนี" ทั้งสิ้น

อนึ่งใน พ.ศ. ๒๓๕๖ นี้เอง ได้มีชาวมอญอพยพเข้ามาในประเทศไทยเป็นครั้งใหญ่ประมาณ ๕๐,๐๐๐ คน โดยมีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นหัวหน้า ครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระกรุณาไว้ที่ปทุมธานีบ้าง นนทบุรีบ้าง และอีกส่วนหนึ่งให้มาอยู่ที่เมืองนครเขื่อนขันธ์

สรุปได้ว่า ครอบครัวมอญที่อพยพอยู่พระประแดงนั้น มีเป็น ๒ ระยะเวลาคือ

๑. ชาวมอญที่อพยพมาแต่ครั้งสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี มีพญาเจ๋งเป็นหัวหน้า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าฯพระราชทานที่ดินให้เป็นที่อยู่อาศัยและทำกินอยู่ทางแถบจังหวัด นนทบุรีและปทุมธานี ครั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์เสร็จแล้วจึงทรงโปรดให้ย้ายครอบครัวมอญลงมาอยู่ที่นครเขื่อนขันธ์ ซึ่งเราเรียกว่า "มอญเก่า"

๒. ชาวมอญที่อพยพเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ ๒ ประมาณ ๔๐,๐๐๐ คน สมเด็จพระพุทธเลิศหล้า-
มหาราชได้ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ส่วนหนึ่งมาอยู่ที่พระประแดง มอญรุ่นหลังนี้เรียกว่า "มอญใหม่"

ครั้นเมื่อคนมอญเหล่านี้ได้รับพระราชทานที่อยู่แล้ว ก็แยกย้ายกันไปอยู่เป็นหมู่บ้าน ๆ ใช้ชื่อเรียกหมู่บ้านเช่นเดียวกับเมื่อครั้งที่อยู่ทางพม่าคอนได้ จะมีอยู่บ้างที่จะเรียกชื่อตามสิ่งแวดล้อม

หมู่บ้านมอญปากลัด มีทั้งหมด ๑๖ หมู่บ้าน ดังนี้

๑. กวานคองสะนอง	ปัจจุบันเรียกว่า	หมู่บ้านทรงคอง
๒. กวานโรงกลิ้ง	"	หมู่บ้านโรงเรือ
๓. กวานอะม่าง	"	หมู่บ้านอะม่าง
๔. กวานเซย์	"	หมู่บ้านแซ่
๕. กวานชะมั่ง	"	หมู่บ้านทะมั่ง
๖. กวานตองอู	"	หมู่บ้านตองอู
๗. กวานชะเร็น	"	หมู่บ้านชะเร็น
๘. กวานตา	"	หมู่บ้านตา
๙. กวานแหวกะราว	"	หมู่บ้านเวชะราว
๑๐. กวานเคื้อ	"	หมู่บ้านเคื้อ
๑๑. กวานคัง	"	หมู่บ้านคัง
๑๒. กวานจ้งบี	"	หมู่บ้านจ้งบี (ปัจจุบัน ไม่มีแล้ว)
๑๓. กวานโกงกาง	"	หมู่บ้านโกงกาง(ปัจจุบัน ไม่มีแล้ว)
๑๔. กวานสะโตนเงิน	"	หมู่บ้านสะพานช้าง
๑๕. กวานเจิมมาย	"	หมู่บ้านเชียงใหม่ (เดิมเป็นหมู่บ้านลาวเชียงใหม่)
๑๖. กวานเคิมชะโมก	"	หมู่บ้านเคิงชะโมก

นอกจากหมู่บ้านดังกล่าวแล้ว คนมอญปากลัดยั้งได้สร้างวัด (ภาษามอญเรียกว่า เพ่ห) ประจำหมู่บ้าน

อีกด้วย คือ

๑. เพ่หอะมอน	ปัจจุบันคือ	วัดคันลัด ประจำหมู่บ้านดงสะนอง และโรงเกลือ
๒. เพ่หพระครู	"	วัดทรงธรรมวรวิหาร (วัดหลวง) ประจำหมู่บ้านเซย์
๓. เพ่ห่มังมอ	"	วัดพญาปราบปัจจามิตร ประจำหมู่บ้านมั่ง
๔. เพ่หเกริงสละ	"	วัดอาษาสงคราม ประจำหมู่บ้านดองอู และหมู่บ้านเซียงใหม่
๕. เพ่หสะเร็น	"	วัดกลางประจำหมู่บ้านสะเร็น และเซียงใหม่
๖. เพ่หแกร่งเงิน	"	วัดแค ประจำหมู่บ้านตา เวะราว บ้านดั่ง
๗. เพ่ห่มอกดอน	"	วัดโมกข์ ประจำหมู่บ้านเต็ด บ้านจั่งบี
๘. เพ่หอะมอช	"	วัดจวนดำรงราชพลขันธ์ ประจำหมู่บ้านโกงกาง
๙. เพ่หเค็งสะโมก	"	วัดแหลม ประจำหมู่บ้านเค็งสะโมก
๑๐. เพ่หโมน	"	วัดกลางสวน ประจำหมู่บ้านเค็งสะโมก
๑๑. เพ่หสกา	"	วัดสกา ประจำหมู่บ้านเซียงใหม่ (ปัจจุบันไม่มีแล้ว)

วัดและโบราณสถาน

วัดเก่าแก่ในอำเภอพระประแดงมีวัดพุทธศาสนา ๓๘ วัด เป็นพระอารามหลวงถึง ๓ วัด ได้แก่ วัดทรงธรรมวรวิหาร วัดไพชยนต์พลเสพย์และวัดโปรดเกศเชษฐาราม ดังจะได้กล่าวไว้ ณ ที่นี้

วัดทรงธรรมวรวิหาร*

วัดทรงธรรมวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร วัดนี้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๒ โดยสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทรงสร้างพร้อมกับการสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์ ทั้งนี้คงมีพระประสงค์ให้เป็นวัดรามัญ สำหรับชาวมอญที่ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายครอบครัวที่ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายครอบครัวจากจังหวัดปทุมธานี มาอยู่ที่นี่ แต่เดิมที่ทรงสร้างขึ้นนั้น เป็นกุฏิสร้างด้วยไม้พระอุโบสถเป็นเครื่องไม้ฝากระดาน

* จิวรรณ ควรแสวง. (ม.ป.ป.). เล่มเดิม. หน้า ๑๒.

* คู่มือภาพหมายเลข ๑๔, ๑๕, ๑๖ หน้า ๑๓๖-๑๓๗

สถานที่ตั้งวัดเดิม อยู่ห่างจากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกประมาณ ๒ เส้น ปัจจุบันเป็นที่ตั้งโรงเรียนอานวยวิทย์ หลังจากกรมพระยาราชวังศวรสถานมงคลเสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๐ แล้วพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงโปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นศักดิ์พลเสพเป็นแม่กองมาสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์เพิ่มเติมในครั้งนั้นได้ทรงสร้างป้อมขึ้นใหม่อีกป้อมหนึ่งคือ "ป้อมเพชรหึง" โดยใช้อาณาบริเวณวัดทรงธรรมจากนั้นจึงโปรดให้ย้ายวัดทรงธรรม มาอยู่ในกำแพงป้อม บัดนี้กำแพงป้อมส่วนหนึ่งเป็นที่ตั้งของสถานพระหัตถ์คนทุพพลภาพและโรงเรียนอานวยวิทย์การย้ายวัดเข้ามาอยู่ในที่แห่งใหม่นี้ ทำให้ได้กุฏิเป็น ๓ คณะ คือ วัดวิหารปัจจุบันนี้ ๑ คณะ ข้างพระอุโบสถ ๑ คณะ แต่ต่อจากคณะที่ ๒ อีกหนึ่งคณะ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงทอด พระกฐิน ทรงทอดพระเนตรเห็นวัดชำรุดทรุดโทรม มาก จึงรับสั่งให้พระยาคำรราชพลขันธ์ (จ้อย คชเสนี) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองในขณะนั้นเป็นหัวหน้าทำการปฏิสังขรณ์ การปฏิสังขรณ์ในครั้งนั้น ได้รื้อกุฏิทั้งสามคณะมาสร้างรวมกันเป็นหมู่เดียว

มรดกทางวัฒนธรรมที่ปรากฏ

๑. พระอุโบสถ พระยาคำรราชพลขันธ์ (จ้อย) ได้รื้อสร้างใหม่ ก่ออิฐ ฉาบปูน เสาพระอุโบสถมีลักษณะกลมเป็นคู่ ๆ เพื่อรับปีกในส่วนที่เป็นชานพระอุโบสถ มีเสาทั้งหมด ๕๖ ต้น สร้างศาลาพัก ๒ หลังที่ด้านหน้าพระอุโบสถ ในสมัยที่พระประแดงยังมีฐานะเป็นจังหวัดอยู่นั้น พระอุโบสถหลังนี้ได้ใช้เป็นที่ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาของข้าราชการทุกแคว้น ลักษณะของโบสถ์มีความงามทางด้านสถาปัตยกรรมเป็นอย่างมาก

๒. พระวิหาร ตั้งอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถ พระยาคำรราชพลขันธ์ (จ้อย) เป็นหัวหน้าสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ถึง ๒๔๕๖ พระวิหารนี้มีความงามทางด้านสถาปัตยกรรมเช่นกัน

๓. พระเจดีย์องค์ใหม่ อยู่ใกล้กับพระวิหารเป็นเจดีย์แบบรามัญ มีเจดีย์องค์ใหญ่อยู่ตรงกลาง ๑ องค์ มีเจดีย์องค์เล็กอยู่ที่ฐานมุม ๔ องค์ เจดีย์องค์นี้กว้าง ๑๐ วา ๒ สอก สูงถึงยอดฉัตร ๑๑ วา ๓ สอก เจดีย์องค์เล็กกว้าง ๕ สอก สูง ๓ วา ๑ สอก พระเจดีย์องค์นี้เดิมหม่อมเกษมฯ เป็นผู้ริเริ่มสร้างแต่ไม่สำเร็จ ต่อมาท่านพระครูบุญกระ (แทนจันทรังสี) ได้สร้างและปฏิสังขรณ์จนสำเร็จ และในสมัยที่พระราชธรรมวิสารทะ (สุก พุทธรังสี) ได้ทำการซ่อมและฉาบปูนรอบฐานพระเจดีย์ กับได้บรรจุพระเครื่อง ๑๕ พุทธศตวรรษ ไว้อีกด้วย

๔. พระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ปางมารวิชัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดอัญเชิญมาไว้ มีลักษณะงดงามมาก ประเพณีการทำสังฆกรรมและสวดมนต์ทางวัดได้ใช้ภาษารามัญเป็นพื้น แต่ในปัจจุบันได้อนุโลมตามความเหมาะสม คือมีการสวดมนต์เป็นภาษามครบ้างในโอกาสอันสมควร แต่ในพิธีกฐินพระราชทาน จะสวดเป็นภาษารามัญเท่านั้น

วัดโพชนัดพลเสพรราชวรวิหาร*

วัดโพชนัดพลเสพรราชวรวิหาร เป็นพระอารามชั้นโทระดับราชวรวิหาร ตั้งอยู่ริมคลองลัดหลวง
ของฝั่งอำเภพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพรสร้างเมื่อ
๒๓๖๕ ในรัชกาลที่ ๒ ประวัติของวัดนี้มีเรื่องราวปรากฏอยู่ในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒ สมเด็จพระ
ยาคำทรงนิพนธ์กล่าวถึงวัดนี้ว่า

“ในคราวเมื่อสร้างป้อมเมืองสมุทรปราการนั้นทรงพระราชดำริว่าป้อมที่ได้สร้างขึ้นที่เมืองนคร
ชั้นแรกก่อนยังคงค้างอยู่ไม่สำเร็จบริบูรณ์ จึงโปรดให้พระเจ้าน้องยาทรกรมหมื่นศักดิ์พลเสพร เป็นแม่กองทำ
สร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์ที่ยังค้างอยู่ ได้สร้างป้อมขึ้นอีกป้อมหนึ่ง ชื่อป้อมเพชรหึง และให้บุคคลคลองลัดหลัง
นครเขื่อนขันธ์คลองหนึ่ง มาทะลุดอกคลองดาว คลองลัดที่ขุดใหม่นี้เมื่อขุดนั้น กว้าง ๖ วา ลึก ๕ ศอก ยาว
๓๐๐ เมตร กรมหมื่นศักดิ์พลเสพรสร้างวัดขึ้นในคลองที่ขุดใหม่วัดหนึ่ง พระราชทานนามว่า วัดโพชนัดพลเสพร,
ยาพรพิไชย (เกษ) ซึ่งเป็นนางงานสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์ สร้างวัดขึ้นอีกวัดหนึ่งตรงข้ามกับวัดโพชนัด
โปรดเกล้าฯ พระยาราม ยังเป็นอารามหลวงอยู่จนทุกวันนี้ทั้ง ๒ วัด”

สมเด็จพระยาคำทรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานเกี่ยวกับการตั้งชื่อวัดนี้ว่า ในรัชกาลที่ ๒
จะเรียกว่า “วัดกรมศักดิ์” หรือ “วัดปากลัด” พอถึงรัชกาลที่ ๑ คนทั้งหลายก็คงจะเรียกว่า “วัดวังหน้า” การที่
พระราชพงศาวดารอ้างว่า นาม “วัดโพชนัดพลเสพร” นั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย คงจะไม่ได้
ผู้พระราชทานนามนี้ไว้ตั้งแต่แรกสร้าง กรมพระยาคำทรงราชานุภาพ จึงทรงพระวินิจฉัยจากเค้าเงื่อนใน
สมเด็จพระยาคำทรงว่า ผู้พระราชทานนามว่า “วัดโพชนัดพลเสพร” คือ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔

มรดกทางวัฒนธรรมที่ปรากฏ คือ

บุษบกยอดปราสาท

บุษบกยอดพระปราสาทนี้กรมพระราชวังบวรในรัชกาลที่ ๑ ทรงสร้างประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์
พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ มีเรื่องปรากฏว่า เมื่อกรมพระราชวังบวรฯ พระองค์นั้นสวรรคตแล้ว การพิทักษ์รักษาใน
ที่นั้นก็พลววม ถึงผู้ราชชั้นลักเครื่องบูชาในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
โปรดฯ ให้อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ลงมาไว้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (ปรากฏในจดหมายเหตุครั้ง

*วรรณ ควรแสวง. (ม.ป.ป.). ปกฉิมกะพระประแดง. หน้า ๑๕.

สมเด็จพระยาคำทรง. หน้า ๑๗.

ในภาพหมายเลข ๑๗ หน้า ๑๓๘

กรมหลวง (ม.ป.ป.). แสงฉิม. หน้า ๑๖.

ในภาพหมายเลข ๑๘ หน้า ๑๓๘

รัชกาลที่ ๑ ว่าตั้งไว้บนฐานชุกชีทางด้านใต้) แต่บุษบกยอดปราสาทนั้น ยังตั้งอยู่ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์จนถึงรัชกาลที่ ๑ ครั้งถึง รัชกาลที่ ๒ ได้เชิญพระพุทธสิหิงค์ไปไว้ข้างหน้า (จะเอาไปไว้ที่ไหนไม่ปรากฏ) แล้วตั้งพระที่นั่งมณฑลในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์บุษบกนั้น ถึงรัชกาลที่ ๓ กรมพระราชวังบวรมหาดิศัยพลเสพ จึงโปรดฯ ให้เอาปราสาทนั้น ไปตั้งเป็นที่ประดิษฐานพระประธานที่ในพระอุโบสถวัดไพชยนต์พลเสพ ซึ่งเป็นวัดที่พระองค์ได้ทรงสร้างขึ้น....

วัดโปรดเกศเชษฐาราม*

วัดโปรดเกศเชษฐาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีอยู่ตรงข้ามกับวัดไพชยนต์พลเสพ ผู้สร้างวัดนี้คือพระยาเพชรพิไชย (เกตุ) ผู้เป็นต้นสกุล "เกตุทัต" ซึ่งเป็นบุตรของพระยาเพชรพิไชย (หง) ผู้เป็นต้นสกุล "หงสกุล" ก่อเมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๖๕ ชาวบ้านเรียกชื่อวัดนี้ว่า "วัดปากคลอง" เพราะอยู่ใกล้กับปากคลองลัดหลวง

วัดนี้จะได้รับพระราชทานชื่อว่าอะไร เมื่อไร ไม่มีหลักฐานยืนยัน นอกจากจะสันนิษฐานว่าคงจะรับในสมัยรัชกาลที่ ๑ เพราะการสร้างวัดในสมัยนั้นเป็นพระราชนิมิตอย่างยิ่ง จนมีคำกล่าวที่ว่า "พระเจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดคนเป็นนักรบ รัชกาลที่ ๒ ทรงโปรดคนเป็นกวี รัชกาลที่ ๓ ทรงโปรดคนสร้างวัด" สมัยนั้นจึงมีพระนิมิตสร้างวัดกันเป็นจำนวนมาก วัดใดที่สร้างอยู่ในเกณฑ์ก็ทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง วัดโปรดเกศฯ ก็คงเป็นพระอารามหลวงในยุคนั้น ส่วนชื่อวัดยังคงหาหลักฐานไม่ได้ว่า พระราชทานเมื่อไร ชื่อวัดจึงมีการเขียนขึ้นตามแบบ เช่น

วัดโปรดเกศเชษฐาราม

วัดโปรดเกศเชษฐาราม

วัดโปรดเกศเชษฐาราม

วัดโปรดเกศเชษฐาราม

เรื่องการเขียนชื่อวัดนี้ คงจะเขียนขึ้นตามความเข้าใจโดยยึดในความหมายที่ว่า ผู้สร้างวัดนี้เป็นพระพี่เลี้ยง คำว่า "เชษฐ" เป็นชื่อของเดือน ๗ ตามจันทรคติและยังแปลว่า "พี่" หรือ "ผู้เจริญที่สุด" ตามภาษาบาลีภาษาไทยเขียนว่า "เชษฐ" หรือ "เชษฐา"

ในการก่อสร้างวัดโปรดเกศฯ ครั้งแรก ปรากฏว่ามีเพียงพระอุโบสถ พระวิหารการเปรียญ พระคัมภีร์ใหญ่ ๒ องค์ และหอรบ และเสนาสนะ ที่อยู่ของสงฆ์อีกสองคณะ ภายในบริเวณพระอุโบสถและพระวิหารมีขื่อกระเบื้องหน้าวัว ในบริเวณระหว่างพระอุโบสถกับพระวิหารก็ปูด้วยกระเบื้องหน้าวัวทั้งสิ้น มีแท่นสำหรับปูเสนาสนะสามแท่น ก่ออิฐ ถูปูน พื้นปูด้วยหินอ่อน ส่วนมณฑปนั้นทราบว่ายังสร้างไม่เสร็จ และคงจะสำเร็จในยุคต่อมา

ในสมัยนี้วัดเป็นที่นิยมในการศึกษาหาความรู้ของชาวบ้านและเป็นหลาย ๆ อย่างที่ชาวบ้าน
เคารพ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล ศาลสถิตยุติธรรม วัดโปรดเกล้าก็มีพร้อมทุกประการ พระสงฆ์มีหน้าที่ช่วยเหลือ
ชาวบ้านในเรื่องต่าง ๆ กัน เช่น พระต้องเป็นหมอรักษาโรคทางใจ คือสอนธรรมะ รักษาโรคทางกาย คือหมอยา
โบราณ นอกจากนี้ยังเป็นหมอศรัทธาศรัทธาและความสบายใจแก่ชาวบ้าน เช่น เป็นผู้ให้ฤกษ์ยาม เป็นผู้
ทำนายคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นต้น ในสมัยพระปัญญาพิศาลเถร(สุก)เป็นเจ้าอาวาส พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
อยู่หัวได้พระราชทานพระราชทรัพย์ให้พระยาเพชรพิไชย (เกตุ) มาสร้างกุฏิอีกคณะหนึ่งแถบริมคลองลัดหลวงและ
สร้างหอสวดมนต์ ๑ หลัง หอฉัน ๑ หลัง กับกุฏิอีก ๑ หลัง สร้างแบบฝากระดาน ไม้สัก มุงด้วยกระเบื้องไทยทั้งสิ้น

ในสมัยพระครูวินยาบูรณาจารย์ (คำ) เป็นเจ้าอาวาส พระยาเพชรพิไชย (หนู) บุตรพระยาเพชรพิไชย
ได้สร้างและปฏิสังขรณ์ผนังพระอุโบสถหลังใหม่และเขียนลายเพดาน เพราะเดิมไม่ได้เขียนไว้ กับได้ปฏิสังขรณ์
พระพุทธรูปไสยาสน์ในพระวิหาร สร้างเขื่อนรอบสระพระมณฑป เพราะของเดิมสร้างไว้เป็นเขื่อนไม้ และยังได้
ปฏิสังขรณ์อย่างอื่นอีกมากมายทั่วทั้งพระอาราม

วัดป่าเกด *

วัดป่าเกด เป็นอีกอารามหนึ่งที่มีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้ แม้จะมีใจพระอารามหลวงก็ตาม
จากวัดป่าเกดเป็นวัดโบราณ ท่านผู้รู้เล่าว่า สมเด็จพระสังฆราช (ค่อน) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพฯ
ได้สร้างขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ ๓ วัดนี้กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนพระอุโบสถและพระเจดีย์ไว้เป็นโบราณสถาน
แห่งชาติ เมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๐

พระอุโบสถวัดนี้เคยได้รับการปฏิสังขรณ์มาครั้งหนึ่งเมื่อปีมะแม พ.ศ. ๒๔๖๒ ดังปรากฏในจารึก
บนกระดานดำในพระอุโบสถ ดังนี้

ปีมะแม เอกศก พุทธศักราช ๒๔๖๒

ที่ระฤกในการสาธารณานของท่านทั้งหลายที่ได้ปฏิสังขรณ์ นามกรอุโบสถวัดป่าเกดประเทศสยาม
ทั้งวัดพระประแดงขอแจ้งความ คำบดนามจากแดงแจ้งทั่วกัน จะจารึกชื่อผู้สละทรัพย์นับไม่ถ้วน จะได้สวนผู้
สละทรัพย์นับไม่สิ้น แต่สิ้นทรัพย์นั้น ๒๕๘๐ บาทจริง ท่านทั้งหลายอย่าประวิงคคกริ่งใจ จงโมทนาสาธุการท่าน
ผู้เห็นผลงมีชาติหน้าอย่างสงไสย์ เมืองสุวรรณชนันฟ้าสุลาโดยคงสมใจเจตนาไม่ช้าเอย

วรรณ วรรณ แสง (ม.ป.ป.) แหล่งเดิม หน้า ๒๕.

ในภาพหมายเลขที่ ๑๕ หน้า ๑๓๕

ภายในพระอุโบสถหลังนี้ มีสิ่งที่ควรชมอย่างยิ่ง คือ จิตรกรรมฝาผนัง หรือภาพเขียนสีของไทยแต่
นับเป็นจิตรกรรมที่มีความประณีตงดงามมาก ถึงแม้ว่าบางส่วนจะชำรุดไปบ้างก็ตาม แต่ที่เหลือยังมีเรื่องราว
ที่ชมได้ โดยเฉพาะที่ผนังด้านหน้าพระประธาน อยู่สูงเหนือขอบประตูขึ้นไปเป็นภาพพระพุทธรูปปาง
ข้างขวาเป็นทัฬหยามารที่มุ่งจิกจะทำร้ายพระพุทธองค์ ฝาผนังด้านซ้ายมีรูปนักดนตรี มีหมู่ภาพการลง
ในสมัยโบราณซึ่งมีการทมารและประหารชีวิตด้วยวิธีการต่าง ๆ มีภาพท้งทานมะนาวในงานศพ ซึ่งมีสตาลค์
อยู่ในผลมะนาว อีกด้านหนึ่งทางขวามือ คอนแรกเป็นภาพการสงครามซึ่งมียุทธหัตถีและการรบบนหลังม้า มีรูป
สาตราขวัง อีกรูปหนึ่ง เป็นเรื่องกัศิยาทัฬหข้าง ท่านผู้รู้อธิบายว่า เป็นฝีมือช่างหลวงรัชกาลที่ ๓

ส่วนพระอุโบสถนั้นเก่าแก่มากจนแทบจะหาข้อหาโบราณไม่ได้ แต่ก็ยังความประณีตสวยงาม
เห็นอยู่บ้าง คือลายจำหลักที่หน้าบันเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑในลวดลายเครือเถา

ของเก่าแกในอำเภอพระประแดง

คลองลัดโพธิ์

คลองนี้ขุดในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ^๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา มีความยาว ๖๐๐ เมตรเศษ
กว้าง ๘ เมตร ขุดตรงที่คลองคอกคั้งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านใต้เมืองพระประแดง ทะลุออกทางทิศเหนือด้านกรุงเทพฯ
ซึ่งขนาดใหญสามารถแล่นลัดไปยังกรุงเทพฯ ได้ โดยใช้เวลานเพียง ๑๐ นาทีเศษเท่านั้น ต่อมาในสมัยกรุงรัตน
โกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปรากฏว่า กระแสน้ำมีความแรงมากเพราะเป็นทางตรง
ทำให้คลื่นพัง พอลถึงฤดูน้ำเค็ม กระแสน้ำทะเลไหลบ่าเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ราษฎรได้รับความเสียหายพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างทวนปิดกั้นน้ำเค็มที่คลองลัดโพธิ์ และถมคลองลัดโพธิ์ให้
ตื้นลงเพื่อเป็นการป้องกันความเสียหายของราษฎร ซึ่งพระองค์ทรงเกรงว่า กระแสน้ำจะเปลี่ยนทิศทางเดิน เช่น
คลองบางหลวง และพระองค์ทรงเห็นการณ์ไกลว่า ข้าศึกศัตรูอาจจะมาจู่โจมกรุงเทพฯ ได้เร็วขึ้น ถ้าเข้ามาทางทะเล
ได้เข้าคลองลัดโพธิ์ จึงหาทางป้องกันไว้ก่อน

คลองลัดหลวง

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย^๒ ทรงโปรดให้พระเจ้าน้อยชนธกรม
ต้นศักดิ์พลเสถย์ เป็นแม่กองสร้างป้อมขึ้นที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ ฟังขวาอีกป้อมหนึ่ง คือป้อมเพชรหึง อยู่ตรง
สถานสงเคราะห์คนพิการและทุพพลภาพ กรมประชาสงเคราะห์ในปัจจุบัน แต่หาซากซากเดิมที่แล้ว ในขณะที่ก่อ
สร้างป้อมเพชรหึงนั้น ทรงโปรดให้กรมหมื่นศักดิ์พลเสถย์ ขุดคลองลัด หลังเมืองนครเขื่อนขันธ์ขึ้นอีกคลองหนึ่ง
กว้าง ๖ วา ลึก ๕ ศอก ยาว ๕๐ เส้น คลองลัดนี้ เรียกกันว่า คลองลัดหลวง

^๑ จักรพรรดิ ธรรมาสว. (ม.ป.ป.). ปกัณกะพระประแดง. หน้า ๑๐.

^๒ แห่งเดิม. หน้า ๑๐.

โดยเหตุที่พระประแดงมีคลองลัดที่สำคัญอยู่ ๒ แห่ง คือคลองลัดโพธิ์ ซึ่งจุดในรัชสมัยสมเด็จพระ
อยู่หัวท้ายสระ และคลองหลวงซึ่งจุดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๒ โดยมีกรมงานขุดคลองนี้
ทั้งสองนี้เป็นประโยชน์ในการเดินเรือขึ้นล่องระหว่างปากน้ำกับกรุงเทพฯ เป็นอย่างมากเพราะเป็นคลอง
สั้น อาจลัดเรือเข้าทางทิศใต้ของเมืองแล้ว แล่นทะลุมาทางทิศเหนือของเมืองด้านกรุงเทพฯ ได้เป็นระยะ
สั้น ๆ และเสียเวลาน้อย เพราะแม่น้ำเจ้าพระยา ตอนนี้เป็นคู้งอ้อม เมืองพระประแดงตั้งอยู่บนคอคอดระหว่าง
คลองทั้งสองนี้ โดยปากคลองลัดหลวงอยู่ทางทิศใต้ และปากคลองลัดโพธิ์อยู่ทางทิศเหนือ ปลายคลองทั้งสอง
แม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองด้าน จึงนับว่าเป็นประโยชน์ในการสัญจรไปมาทางน้ำมาก เพราะสามารถย่นระยะ
หรือลัดทางจากปากน้ำเข้ากรุงเทพฯ ก็ได้ หรือออกจากกรุงเทพฯออกไปปากน้ำก็ได้ ไม่ต้องแล่นเรืออ้อมคอคอด
อันโค้งใหญ่ตามลำแม่น้ำเจ้าพระยา คู้งใหญ่นี้อยู่ถัดขึ้นมาทางทิศเหนือของเมืองพระประแดง ระยะทางคู้งนี้
ประมาณ ๘ - ๑๐ กิโลเมตรเศษ ทั้ง ๒ คลองนี้ เอื้อประโยชน์ในการเดินทางมากทำให้เกิดการขยับขยายของระยะ
ชาวบ้านจึงมักเรียกการลัดของคลองนี้ว่า "ปากลัด"

การเก่าที่เมืองนครเขื่อนขันธ์

ตามพระราชพงศาวดารเมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยนั้น ทรง
ความสำคัญในการที่จะป้องกันอริราชศัตรูจะรุกรานจากด้านทะเลมาสู่ขังเมืองหลวง จำเป็นต้องสร้างบางกอก
(กรุงเทพฯปัจจุบัน) ให้เป็นเมืองหน้าด่านพร้อมกับการสร้างป้อมปราการตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้วย ดังเช่น
สร้างป้อมวิชัยประสิทธิ์ (วิชัยนทร์) ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นต้น

ครั้นต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกขึ้นครองราชย์
ปฐมวงศ์จักรี พระองค์จึงทรงดำริที่จะสร้างเมืองหน้าด่านไว้สำหรับป้องกันข้าศึกที่จะมารุกรานกรุงศรีอยุธยา
โดยใช้กรุงเทพฯเป็นเมืองหน้าด่าน ฉะนั้นพระองค์จึงมีรับสั่งให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ซึ่งเป็น
องค์พระอนุชาธิราชให้ไปสำรวจพื้นที่เพื่อสร้างเป็นเมืองขึ้นอีกเมืองหนึ่ง

กรมพระราชวังบวรฯ เมื่อรับสนองพระบรมราชโองการแล้วจึงเสด็จทางชลมารคตามแม่น้ำ
พระยาลงมาทางใต้จนมาถึงบริเวณลัดโพธิ์ ซึ่งเป็นคลองที่ขุดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา เห็นว่าเป็นทำเลยุทธภูมิ
เหมาะแก่การสร้างเป็นเมืองหน้าด่าน สำหรับป้องกันข้าศึกที่จะรุกเข้ามาจากทะเลเป็นอย่างยิ่ง จึงนำความขึ้น
กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งพระองค์เห็นชอบด้วยจึงโปรดให้กรมพระราชวังบวรฯ
เริ่มก่อสร้างเมืองนี้ขึ้นในปีพุทธศักราช 2330 พร้อมกับให้ทรงสร้างป้อมขึ้นป้อมหนึ่งทางฝั่งทางตะวันออก
แม่น้ำเจ้าพระยา ทางใต้ของปากลัด ไปเล็กน้อย เรียกว่า ป้อมวิทิตถน

แต่การสร้างเมืองที่ปากลัดยังไม่ทันจะแล้วเสร็จพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกก็เสด็จสวรรคตเสียก่อนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยพระราชโอรส ได้เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติสืบต่อมาเมื่อเดือน ๕ ปีกอ ฉศก จุศักราช ๑๑๗๖ (พ.ศ.๒๓๕๗) ทรงพระราชดำริว่าที่ลัดโพธิ์นั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงโปรดให้กรมพระราชวังบวรมหา-สุรสิงหนาท เสด็จลงไปปะการที่จะสร้างเมืองป้องกันข้าศึกที่จะมาทางทะเล การยังค้างอยู่จะไร้ใจแก่การสงครามทางทะเลมิได้ ควรจะได้ทำขึ้นให้แล้วเสร็จโปรดให้สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรมหา-เสนานุรักษ์ เสด็จลงไปสร้างเมืองปากลัดขึ้นเป็นเมืองใหม่อีกเมืองหนึ่ง ทรงพระราชทานนามว่า "เมืองนครเขื่อนขันธ์" แล้วทรงให้ย้ายครอบครัวมอญเมืองปทุมธานีจากพระยาแจ้ง มีจำนวน ชายฉกรรจ์ ๓๐๐ คน ลงไปอยู่ ณ เมืองนครเขื่อนขันธ์ จัดสร้างป้อมขึ้นที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา ในบริเวณใกล้เคียงกับป้อมวิทยาคมขึ้นอีก ๓ ป้อม คือ ๑. ป้อมปู่เจ้าสมิงพราย ๒. ป้อมปีศาจสิง ๓. ป้อมราหูจร

รวมทั้งป้อมวิทยาคมซึ่งสร้างในรัชกาลที่ ๑ อีก ๑ ป้อม เป็น ๔ ป้อมด้วยกัน

สถานที่ตั้งป้อมเหล่านี้ ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นโรงพยาบาลโรคเรื้อนของกระทรวง สาธารณสุข

ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นโรงพยาบาลพระประแดง) ป้อมต่าง ๆ ใ้รื้อถอนไปหมด คงเหลืออยู่แต่ป้อมปู่เจ้าสมิงพรายซึ่งรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงสร้างเป็นเรือนไม้ครอบมอญบนป้อม ใช้เป็นกองอำนวยการของโรงพยาบาลโรคเรื้อนที่มีกำแพงป้อมบางส่วน ซึ่งด้านทางเข้าบริเวณ โรงพยาบาลที่ยังคงเหลืออยู่ข้าง

ส่วนทางฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยาได้สร้างขึ้นอีก ๕ ป้อม คือ

๑. ป้อมแสงไฟฟ้าอยู่ทางฝั่งอำเภอพระประแดงในเขตเทศบาลเมืองพระประแดง ยังมีสภาพเห็นได้ชัด ปัจจุบันเทศบาลเมืองพระประแดงได้ซ่อมแซมให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ป้อมนี้ได้เคยบูรณะซ่อมแซม มาแล้ว ครั้งหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ.๒๔๓๖

๒. ป้อมมหาสังหาร ป้อมนี้ตั้งอยู่ถัดจากป้อมแสงไฟฟ้าไปทางเหนือเล็กน้อย ได้ก่อสร้างเพิ่มเติมขึ้นอีกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๘ โดยเสริมให้สูงขึ้นอีก ๑ ชั้นและใ้รื้อถอนไปในสมัยรัชกาลที่ ๖ ในปัจจุบันเป็นที่ตั้งของสถานีตำรวจภูธรพระประแดง

๓. ป้อมศัทรูพินาศ ตั้งอยู่ถัดจากป้อมมหาสังหาร ไปทางเหนือใ้รื้อถอนไปในสมัยรัชกาลที่ ๖ ปัจจุบันได้แก่บริเวณศาลเจ้าพ่อหลักเมือง คือ ที่ทำการอำเภอพระประแดง

๑. ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (ม.ป.ป.). ปากการเก่าที่เมืองนครเขื่อนขันธ์. (แผ่นพับ). ไม่ปรากฏเลขหน้า.

๔. ป้อมจักรกรรค ตั้งอยู่ถัดจากป้อมศัตรูพินาศไปทางทิศตะวันตก ใต้เรือดอนไปในสมัยรัชกาลที่ ๖

ป้อมนี้ได้แก่บริเวณหลังสำนักงานเทศบาลเมืองพระประแดง

๕. ป้อมพระจันทร์พระอาทิตย์ ตั้งอยู่ถัดจากป้อมแสงไฟฟ้าไปทางทิศตะวันตก ใต้เรือดอนไปใน

รัชกาลที่ ๖ เช่นกัน ที่ตั้งเดิมอยู่ตรงปลายถนนพระยาพายุพิริยกิจในปัจจุบัน

ป้อมทั้งห้าป้อมบนฝั่งอำเภอพระประแดงนั้น ได้ชักปีกกาถึงกันบริเวณด้านหลังเป็นคัวเมือง

ประกอบด้วยการกรมการเมือง คลัง เสนีย์กระสุนและกองทหาร ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 บริเวณเหล่านี้ได้ถูก

ดอนไปเพื่อสร้างเป็นสถานที่ราชการ คือ ที่ว่าการอำเภอพระประแดงที่ทำการเทศบาลเมืองพระประแดงและ

สถานีตำรวจภูธร อำเภอพระประแดง

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๖๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ให้พระเจ้าน้อยฮานธอกรมหมื่นศักดิ์พลเดชเป็นแม่กองลงไปสร้างป้อมขึ้นที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ อีกป้อมหนึ่ง คือ

ป้อมพรหิง บนฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา ต่อจากป้อมศัตรูพินาศไปทางทิศเหนือของเมืองป้อมนี้ได้รับการก่อ

สร้างเพิ่มเติมขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๘๘ อีกครั้งหนึ่ง โดยเสริมให้สูงขึ้นจากเดิมอีก ๑ ชั้น ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๕๘ ในสมัย

รัชกาลที่ ๖ ทางราชการมีความประสงค์ที่จะปลูกสร้างเป็นสถานที่ทำการของรัฐบาลและต้องการตัดถนนผ่านป้อม

พรหิง และก่อสร้างเป็นสถานสงเคราะห์คนพิการและทุพพลภาพของกรมประชาสงเคราะห์กระทรวงมหาดไทย

หนึ่ง กับเป็นโรงเรียนอานววิทย่อีกส่วนหนึ่ง

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรม

ช่างรักษาแคว้น เป็นแม่กองไปสร้างป้อมขึ้นบนฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยาตรง หน้าเมืองนครเขื่อนขันธ์ขึ้นอีก ๑ ป้อม

คือ ป้อมปีกกาวงเดือนเป็นป้อมที่มีลักษณะเป็นปีกกาออกไปทั้งสองข้างของคัวป้อมปัจจุบัน ได้

ดอนไปหมดแล้ว

ประเพณีและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นของมอญปากลัด

วัฒนธรรมของมอญปากลัด

ด้านชีวิตและความเป็นอยู่ ความเป็นอยู่ของชาวมอญปากลัดก็เช่นเดียวกันกับมอญ โดยทั่วไป กล่าวคือ ชอบอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีการค่านิยมชีวิตที่เรียบง่าย มีความกระตือรือร้นพอสมควร ไม่ชอบเบียดเบียนใคร สงบเสงี่ยมใจเมตตา ซื่อสัตย์สุจริต รักสวยรักงาม แต่ก่อนผู้ชายมีสิทธิเหนือกว่าผู้หญิงในทุก ๆ ด้าน ตามทัศนคติที่ว่า ผู้ชายสามารถบวชเรียนได้ ดังนั้นพ่อแม่จะรักลูกผู้ชายมากกว่าลูกผู้หญิง ลูกผู้หญิงไม่มีสิทธิเรียนหนังสือ ไม่มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น แม้กระทั่งการรับประทานอาหารก็ต้องรับประทานหลังจากผู้ชาย เมื่อมีพิธีกรรมในโบสถ์ ผู้หญิงไม่มีสิทธิเข้าไปร่วมด้วย ผู้เป็นพ่อจะไม่ใกล้ชิดกับลูกผู้หญิง แม้แต่พี่ชายก็ไม่ใกล้ชิดกับน้องสาวเช่นเดียวกัน เพราะถือว่าผู้ชายจะต้องเป็นหลักของครอบครัวจึงต้องรู้จักวางตัวให้เหมาะสม

๑. ลักษณะการตั้งบ้านเรือนในระยะแรกที่มาอยู่ปากลัด การสร้างบ้านจะมีลักษณะทรงเตี้ย มีเพิงยื่นไปทางหน้าบ้าน ฝาบ้านส่วนใหญ่จะทำด้วยไม้ไผ่ที่เรียกว่า ฝาซัด และ หลังคามุงจาก ต่อเมื่อมีฐานะดีขึ้นจึงเปลี่ยนมาเป็นทรงไทยและเป็นที่นิยมกันโดยทั่วไปจนถึงปัจจุบัน

๒. อาชีพหลักของมอญปากลัด คือ การทำนา เหมือนเมื่อครั้งที่ยังอยู่พม่าตอนใต้ ครั้นมาอยู่เมืองไทยก็ยังคงยึดอาชีพที่ตนถนัด แต่พื้นที่ ๆ ปากลัดนั้นไม่เหมาะแก่การทำนา ดังนั้นคนมอญจึงต้องแสวงหาที่ทำกินใหม่ ซึ่งส่วนมากเป็นแถบอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ครั้งเมื่อเสร็จสิ้นฤดูทำนา ก็จะกลับมาพักผ่อนที่บ้านปากลัด สำหรับอุปกรณ์ในการทำนา ก็คือควาย ไถ คราด เกวียน และเรือมาด ปีหนึ่ง ๆ จะทำนาได้เพียงครั้งเดียว ไม่นิยมการทำไร่หลังจากเก็บเกี่ยวแล้ว

๓. อาชีพรองซึ่งกระทำหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว คือ การสานเสื่ออก แต่ละฝืนมีสีลันและลวดลายงดงามมาก พวกผู้หญิงไม่ว่าแก่หรือสาวจะสานเสื่ออกกันทุกครัวเรือน เก็บไว้ใช้เอง จำหน่ายบ้าง นับว่าเป็นอาชีพที่เสริมรายได้ดีพอสมควร

๔. ในปัจจุบันเด็กมอญรุ่นใหม่ไม่ว่าชายหรือหญิงต่างก็มีโอกาสในการศึกษาได้เท่าเทียมกัน ดังนั้นน้อยคนนักที่ยังคงอาชีพการทำนา แต่กลับมารับราชการพลเรือน รับราชการทหาร ตำรวจ ประกอบอาชีพส่วนตัวหรือรัฐวิสาหกิจก็มีเป็นจำนวนมาก

ความงาม (๒๕๕๐) ความเรียงและประเพณี (ปกสารประกอบคำสอน) หน้า ๑.
พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๑ หน้า ๑๕๕

ความเชื่อเรื่องผี*

มอญมีความเชื่อในเรื่องของผีและนับถือผีเป็นอย่างมาก มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับที่มาแห่งความเชื่อนั้นว่า ในสมัยบรรพกาล มีเศรษฐีผู้หนึ่งมีภรรยา ๒ คน ต่อมาภรรยาหลวงฆ่าลูกของภรรยาผู้น้อยตายเพราะความริษยา ทั้งสองคนนี้เมื่อตายไปแล้วก็อาฆาตจองเวรซึ่งกันและกันและกินลูกของอีกฝ่ายหนึ่งสลับกันไปแต่ละชาติในที่สุดอีกฝ่ายหนึ่งก็ไปเกิดเป็นผี และอีกฝ่ายหนึ่งก็ไปเกิดเป็นมนุษย์และมีลูกด้วย ฝ่ายผีนั้นก็ไล่ตามมนุษย์เพื่อจะกินลูกของมนุษย์ ฝ่ายมนุษย์จึงหนีไปขอพึ่งพระพุทธองค์ขณะที่ประทับอยู่ที่เวฬุวันมหาวิหาร พระพุทธองค์ทรงทราบถึงความเป็นมา จึงโปรดเทศนาให้นางผีนั้นได้เห็นถึงโทษของการจองเวร นางผีกับนางมนุษย์จึงได้ระงับเวรต่อกัน ต่อมานางผีได้ไปอยู่กับนางที่เป็นมนุษย์ ได้ช่วยเหลือนางมนุษย์จนบังเกิดผลดีมีโภคทรัพย์มั่งคั่ง เป็นผลพลอยได้ข้าวปลาอาหาร พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ดีไปด้วย นี่คือเหตุแห่งการนับถือผี

คนมอญทั่ว ๆ ไป มีผีประจำตระกูลหลายอย่าง เช่น ผีมะพร้าว ผีผ้า ผีกระบอกไม้ไผ่ ผีงู ผีไก่ และผีข้าวเหนียว เป็นต้น แต่สำหรับคนมอญปากถัดตามที่สอบถามดูได้ความว่านับถือผีผ้าเป็นส่วนใหญ่ นอกจานั้นก็จะเป็นผีงู ผีเต่า ผีไก่ และผีข้าวเหนียว

ผีผ้างกล่าววันนี้ประกอบด้วยผ้านุ่งของผู้ชาย ๑ ผืน ของผู้หญิง ๑ ผืน เสื้อผู้ชายสีขาวแขนยาวผ่าอก ๑ ตัว สไบสีขาวและแดงอย่างละ ๑ ผืน และแหวนอีก ๑ วง เพื่อนำมากราบไหว้บูชา ส่วนผีงู ผีเต่า และผีไก่ ให้ถือว่าเป็นสัตว์อันควรแก่การเคารพบูชา ถ้าเดินไปพบก็ให้บอกวา "หมิ่นเนา" แล้วเดินผ่านเลยไป แต่ถ้าเราไปแตะต้องตัวก็หมายความว่าเราจะต้องนำไปฆ่าแล้วนำไปเป็นอาหารหรืออย่างใดอย่างหนึ่งตามแต่ใจเรา สิ่งที่เราไม่ได้ก็คือนำไปเช่นสรวงบูชาผี เขย้าผีเรือนเสียก่อน ส่วนผีข้าวเหนียว หมายถึงชวานาที่ปลูกข้าวเจ้า จะต้องปลูกข้าวเหนียวไว้ที่ปลายนาหรือคันนา เมื่อข้าวเหนียวออกรวงจนสุกแล้ว ใครอื่นที่อยากได้ก็สามารถเก็บเกี่ยวไปได้ แต่ห้ามออกปากขอเป็นอันขาด เหตุผลก็คือว่า ข้าวเหนียวเป็นสิ่งที่คนนับถือ จะเที่ยวออกปากให้ใครไม่ได้นั่นเอง

การนับถือผีนั้นจะต้องรับกันเป็นทอด ๆ จากบรรพบุรุษ ผู้ที่มีหน้าที่รับก็คือ บุตรชายคนโตของตระกูล และเมื่อถึงคราวมีพิธีรำผี บุตรชายจะเป็นผู้เข้าพิธี เรียกว่า เป็นคนผี บุตรหญิงถ้ายังไม่มีสามีก็มีสิทธิ์เข้าร่วมในพิธีได้ แต่ถ้าแต่งงานไปแล้วก็จะต้องไปนับถือผีทางสามีจะเข้าพิธีไม่ได้ อย่างไรก็ตามการรำผีมิได้เกิดขึ้นเป็นประจำ นอกจากจะมีข้อบ่งชี้ซึ่งมีอยู่หลายลักษณะ เป็นต้นว่า แกบนหรือขมามาเมื่อเกิดการผิดผี อาจจะมีเหตุมีเหตุภักข์ขึ้นกับคนในบ้าน เพราะฉะนั้นจึงจะต้องมีการรำผี

* ฉวีวรรณ ควรแสวง.(๒๕๔๐). ความเชื่อและประเพณี. (เอกสารประกอบคำสอน). หน้า ๑.

* คู่มือภาพหมายเลข ๒๘-๒๙ หน้า ๑๔๔

การรำผีมักทำกันในฤดูแล้งประมาณ เดือน ๔ หรือเดือน ๖ เว้นวันพระ ดั้งแรก ที่ต้องกระทำ คือ การบอกกล่าวญาติที่เป็นผีเดียวกัน ปลุกโรงพิธีในบริเวณบ้านของตน โรงพิธีปลุก ด้วยเสา ๖ ต้น มุงหลังคา หันหน้าโรงพิธีไปทางด้านตะวันตก ภายในโรงพิธีด้านหลังจะทำหิ้งไว้ เพื่อวางของที่จะใช้ในการรำผี โดยจัดไว้เป็นชุด ๆ ใส่ในอ่างโลหะขอบสูง ในอ่างจะมีกล้วย อ้อย มะพร้าวอ่อน ขนมนชนิดต่าง ๆ ปลาย่าง ไก่ต้มพร้อมน้ำจิ้ม นอกจากนั้นจะมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการรำ เช่น ใบต้นพร้าวมอญ คาบ ๒ หรือ ๓ คู่ แหวน ๒ หรือ ๓ อัน เอาคั่นกล้วย ๒ ต้น ผูกเข้ากับเสาหน้า หิ้งคู่ของโรงพิธี ด้านหน้าของโรงพิธีห่างออกไปจะปลุกคันทวีไว้ ๑ ต้น ที่โคนคันทวีมีอ่างใส่น้ำ สำหรับใช้อาบน้ำให้คันทวี (บุคชายคนโต) ถึงลำดับที่ขาดเสียมได้ก็คือปีพาทย์มอญ ๑ วง เพื่อให้ บรรเลงประกอบกรรำ จากเพดานของโรงพิธีค่อนไปข้างหลังจะมีผ้าผืนหนึ่งผูกห้อยลงมาถึงพื้น เรียกว่า ฮาด-หะ-ลัว กล่าวกันว่าเมื่อเกาะผ้าผืนนี้แล้ว ผีก็จะออกจากร่างคนทรง

ผู้อำนวยพิธีรำผีเรียกว่า โด้ง ซึ่งอาจจะป็นหญิงหรือชายก็ได้เป็นผู้ที่ทำงานนี้เป็น อาชีพจะเป็นผู้สั่งการให้คันทวี หรือวงญาติทำพิธีกรรมต่าง ๆ แล้วแต่ว่าบทนั้นใช้กับผีอะไร และจะ จัดให้มีการรำบูชาผี ประมาณ ๒๐ - ๓๐ ผี จำนวนผีที่จะรำและบูชานั้นขึ้นอยู่กับแต่ละตระกูล บาง ตระกูลเชิญมาเป็นจำนวนร้อย บางตระกูลต้องเชิญมาเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้แล้วแต่ศักดิ์ศรีของผีแต่ละ ตระกูลนั้น ๆ บางทีก็เกิดผีเข้า บางทีก็ไม่เข้า ผู้ที่จะถูกผีเข้านั้นไม่ใช่ตัวผู้อำนวยพิธี แต่อาจจะ เป็นคันทวีคนในวงศ์ญาติญาติ หรือแขกที่มาในงานก็ได้

ในการประกอบพิธี จะเริ่มโดยการเชิญผีของตระกูลเข้ามาในโรงพิธีก่อน บางราย เชิญจากที่บ้าน บางรายเชิญจากเรือนผี ซึ่งปลุกอยู่ในบริเวณบ้าน ทุกคนในพิธีจะเวียนรอบโรง พิธีก่อน ต่อไปก็จะเริ่มรำถวายแต่ละผีในโรงพิธี โดยเฉพาะที่พระประแดงจะเริ่มด้วยบทแก้บนก่อน ต่อไปก็จะเป็นบทประมุขของเจ้า บทบูชาผีฟ้า บทบูชาเจ้าพ่อหลักเมือง เจ้าทั้งหลายในหมู่บ้าน บท ฟันคันทวี บทส่งขันหมากเจ้าหนุ่ม บทออกศึก บทชนไก่ บททูปมะพร้าว บทคล้องช้าง บทผีบ้าน บทเล่นสะบ้า บทลากเรือ ขณะที่รำผีแต่ละบท ผู้อำนวยพิธีจะจัดเอาของที่บรรจุเครื่องเช่นที่จัดไว้ บนหิ้งออกมาใช้บทละอย่างหรือมากกว่านั้น ส่วนอาหารเครื่องเช่นสำหรับผีธรรมดาโดยมากมักมี แต่เพียง กล้วย อ้อย มะพร้าว ขนมหอด เป็นต้น การรำผีต้องใช้เช่นคัวอาหารพิเศษออกไปจาก ที่ได้กล่าวมาแล้ว ได้แก่ ปลาย่าง ไก่ต้ม สุรา เป็นต้น เมื่อรำเสร็จทุกบทแล้ว ก็จะมีการแจกของ เครื่องเช่นให้แก่แขกที่มาในงาน การรำผีจะจบลงด้วยการรวบรวมเอาเศษอาหารในระหว่างพิธีมา เทรวมกัน บรรทุกใส่เรือที่ทำด้วยคันทวีแล้วลอยน้ำไป ถือว่าเป็นการลอยเสนียดทิ้ง

การนับถือพุทธศาสนา

การนับถือพุทธศาสนา คนมอญทั่วไปนับถือศาสนาพุทธกันอย่างเคร่งครัด เมื่อถึงวันเทศกาลสำคัญก็จะพากัน ไปทำบุญที่วัดอย่างพร้อมเพรียง รวมไปถึงการฟังเทศน์ การสวดมนต์ปฏิบัติธรรม ส่วนการบริจาคเงินเพื่อสาธารณประโยชน์นั้น ชอบที่จะบริจาคให้แก่วัดมากกว่าอย่างอื่น เพราะมีความเชื่อมั่นว่าการทำบุญเพื่อศาสนานั้น จะเป็นผลานิสงค์ส่งวิญญาณให้ไปสู่สวรรค์

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

คนมอญปากลัดมีประเพณีตั้งแต่เก่า ชีวิตและวิถีชีวิตในสังคม เช่น

ประเพณีการเกิด

เมื่อผู้ที่ เป็นภรรยาตั้งท้องได้ ๒ - ๓ เดือน ผู้เป็นสามีจะต้องตัดพื้นมา ๕ ท่อนใหญ่ แล้วตั้งเป็นรูปกระโจมตากแดดไว้ ใคร ๆ ที่เดินผ่านมาแล้วเห็นกระโจมนี้จะทราบได้ทันทีว่าบ้านนี้จะมีการคลอดลูกในไม่ช้านี้

ในวันที่เด็กคลอดทันทีได้ยื่นเสียงเด็กร้อง ผู้เป็นพ่อจะต้องล้มพื้นที่กระโจมนั้นทันที เพื่อนำไปเป็นเชื้อไฟ แล้วจึงไปขุดดินก้อนใหญ่ ๆ มา ๕ ก้อน เพื่อทำกันเดาสำหรับการอยู่ไฟที่มุมทั้ง ๔ ของบ้านกันเดาจะวางก้อนข้าวสุกไว้เป็นการเช่นสรวง ผีสง เทวดาให้ช่วยปกป้องรักษาข้าง ๆ กันเดาก็จะเป็นกระดานสำหรับแม่นอน ที่เราเรียกว่ากระดานไฟนั่นเอง บางแห่งจะนำกิ่งพุทราที่มีหนามแหลมมาปักไว้โดยรอบกันเดาและกระดานไฟ กล่าวกันเป็นการป้องกันผีกระสือ นอกจากนี้บนหัวนอนแม่ยังมีหวดหนึ่งข้างเหนียวกับเคียว ๑ เล่ม เพื่อป้องกันผีร้ายมารังควาญ บางแห่งมีแต่เคียวเล่มเดียว เมื่อหมอบทำคลอดตัดรกเด็กออกแล้ว ผู้เป็นพ่อจะต้องนำไปฝังยังที่ๆ ขุดดิน ๕ ก้อน ไปนั้น เวลาฝังต้องเอาข้าวเปลือก ๑ กระลาฝังลงไปด้วย ส่วนเด็กเมื่อหมอบทำคลอดชำระร่างกายเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะให้นอนลงในกระด้งเอาผ้าผูกเป็นกระโจมต่างมุ้ง ถ้าเป็นเด็กผู้ชายก็จะวางสมุดดินสอลงไปด้วย โดยถือเป็นเคล็ดว่า เมื่อเจริญวัยขึ้นจะได้เก่งในการศึกษาเล่าเรียน ถ้าเป็นเด็กผู้หญิงก็ว่าจะวางเข็มด้ายไว้ให้เป็นเคล็ดว่าจะได้เก่งทางด้านงานบ้านการเรือนเมื่อเติบโตนั่นเอง

ประเพณีแต่งงาน

เริ่มด้วยภรรยาขานขาน ๆ ของจำนวนดินสองของหมั้นแล้วกำหนดวัน

ขณะที่แม่ยังอยู่บนกระดานไฟ จะต้องมิให้ผู้ช่วยดูแลให้ท่อนฟืนตุกรุ่นอยู่เสมอ กรรมวิธีในการรักษาแผลในช่องคลอด ก็โดยใช้อิฐมอญเผาไฟจากกันเดานั้นให้ร้อนแล้วจึงนำมาแช่น้ำเพื่อให้เกิดควันแล้วรีบเอาผ้าห่อให้แม่นั่งบนม้าเล็ก ซึ่งเจาะรูตรงกลาง นำเอาอิฐที่ห่อผ้านั้นวางลงข้างล่าง นอกจากนี้ยังใช้นาบบนหน้าท้อง เพื่อให้มดลูกหดรัดและเข้าอู่เร็วขึ้น การนวดตามบั้นเอว น่อง ขา ก็จะช่วยให้เกิดลมเดินสะดวก อีกสิ่งหนึ่งที่ขาดเสียมิได้ คือ ขมิ้นละลายน้ำทาตัว สำหรับแก้ผด ผื่น คัน ตามผิวหนัง แม่จะต้องดื่มน้ำร้อนทุกครั้ง การอยู่ไฟดังกล่าวนี้นี้ หากแม่เพิ่งคลอดเป็นท้องแรก ก็จะต้องอยู่ไฟ ๗ หรือ ๘ วัน แต่ถ้าเป็นท้องรองลงไปก็อยู่ไฟเพียง ๕ วัน เท่านั้น

ประเพณีการบวช

ก่อนที่จะถึงวันบวช ๑ วัน ผู้ที่จะบวชจะต้องไปขมาญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ในการไปจะมีเพื่อนฝูงที่สนิทชิดชอบประมาณ ๖ - ๗ คน แต่งกายด้วยชุดคลอซชาย ตามไปเป็นกลุ่มพร้อมด้วย กลองยาว ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง คูเป็นทีครึกครื้น แต่สิ่งที่จะขาดเสียมิได้ก็คือ พิธีกร ซึ่งพิธีกรจะเป็นผู้กล่าวนำขอขมา ตัวพิธีกรจะแต่งกายนุ่งโจงกระเบนสวมเสื้อสีขาว มีผ้าสไบพาดไหล่ ถือพานดอกไม้ รูป เทียน เดินนำหน้าไป

อนึ่ง ดอกไม้ รูป เทียน ที่กล่าวมานี้ มิใช่รูปเทียนแพที่ใช้ในการขอขมาโดยทั่วไป แต่จะทำเป็นกรวยด้วยใบตองเล็ก ๆ สำหรับเสียบรูป ๓ ดอก เทียน ๑ เล่ม ดอกหมากอ่อนกับดอกนกยูง ผู้ที่จะบวชยังไม่ปลงผม แต่งตัวคล้ายกับผู้หญิงไทยในสมัยโบราณ กล่าวคือ นุ่งผ้ายกจีบหน้านาง ห่มสไบ มีสร้อยคอทองคำ และเข็มขัดทองคำเป็นเครื่องประดับตามฐานะ การไปขอขมาจะไปเวลาประมาณบ่าย ๓ โมง หรือตอนเย็น

วันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันบวช ผู้บวชยังไม่ปลงผม การแต่งกายก็เช่นเดียวกับวันแห่ล่งนั่งบนแคร่แห่กันไปที่วัด ครั้นถึงบริเวณอุโบสถจึงจะทำการปลงผม เปลี่ยนเครื่องแต่งกายเป็นนาค คือ นุ่งขาวห่มขาว ญาติพี่น้องและผู้ที่มีมาร่วมงานจะช่วยกันจูงนาคเข้าโบสถ์ เพื่อประกอบกรรมพิธีทางศาสนา ดังเช่นธรรมเนียมของคนไทยทั่วไป

ประเพณีแต่งงาน

เริ่มต้นด้วยการทาบทามดูข้อ ตกลงจำนวนสินสอดทองหมั้นแล้วกำหนดวันแต่งงานตามฤกษ์เหมือนกับธรรมเนียมของไทย และเมื่อถึงวันแต่งงานก็จะมีขบวนขันหมากอันประกอบด้วย พานดอกไม้ รูปเทียนแพ ขันหมากพลู ขันสินสอดทองหมั้น ผ้าไหว้ ถาดขนมและถาดผลไม้ เมื่อขบวนมาถึงบ้านเจ้าสาว ก็จะมีพานใส่หมากพลูของฝ่ายเจ้าสาวลงมาเชื้อเชิญขึ้นบ้าน

มีการกันประตู เช่นเดียวกับของไทย หลังจากนั้นพิธีกรก็จะกล่าวนำขอขมาพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ ทางฝ่ายเจ้าสาวพร้อมกับมอบผ้าไหว้ให้คนละ ๑ สำรับ เมื่อเสร็จพิธีก็จะมีการเลี้ยงอาหารแก่ทุกคน ที่มาร่วมงานครั้งนี้ ได้เวลาพอสมควรแล้วฝ่ายเจ้าบ่าวจึงลากลับตัวเจ้าบ่าวเองก็ต้องกลับไปด้วย พอตกกลางคืนจึงจะมีขบวนนำเจ้าบ่าวมาส่งยังบ้านเจ้าสาวอีกครั้งหนึ่ง ครั้งรุ่งเช้าก่อนตะวันจะขึ้นจะต้องกลับไปบ้านของตนเอง ปฏิบัติเช่นนี้จนครบ ๗ วัน ทางฝ่ายเจ้าสาวจึงจะนำขบวนมาไหว้พ่อแม่และญาติพี่น้องของฝ่ายเจ้าบ่าวด้วยผ้าไหว้ขนมและผลไม้ อันเป็นการสิ้นสุดพิธีการแต่งงาน

ประเพณีการทำศพ

โดยปกติคนมอญทั่วไปจะแบ่งศพออกเป็น ๒ ประเภท คือ ดายดี กับ ดายไม่ดี ดายดี ได้แก่ การตายด้วยโรครุขรา เจ็บป่วยมานาน ส่วนดายนิดี ได้แก่ ดายเพราะอุบัติเหตุ ฆ่าตัวตาย และ โรคบาดแผล รวมทั้งศพเด็กที่มีอายุไม่เกิน ๑๒ ปี เหล่านี้จะต้องนำไปฝังเพียงอย่างเดียว ถ้าตายในบ้านจะต้องรับนำไปฝังที่วัดทันที ไม่มีการสวด ไม่มีการทำบุญนอกจากตายไปแล้ว ๗ วัน จึงจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้

สำหรับผีที่ตายดี ตายในบ้าน จะนำโลงศพขึ้นไม่ได้ แต่จะจัดให้มีการสร้างแท่นศพนั้น แท่นวางศพจะทำด้วยไม้ไผ่ ๔ ซี่ซ้อนกัน ๔ ชั้น มีความกว้าง ๑ ศอก ยาว ๔ ศอก ตั้งเสาขึ้น ๖ ต้น ที่เพดานบุด้วยผ้าขาวและใช้ไม้ไผ่อีก ๔ อัน ไขว้กันเป็น ๔ แฉก ครึ่งเสาด้านข้างทั้ง ๖ ต้นไว้จับพลู ๑ จับ ผูกเป็น ๓ เปลาะด้วยด้ายดิบ แหวน ๑ วง กรรไกร ๑ อัน ผูกติดกันห่างกันพอสมควร ทั้ง ๓ อย่างนี้ผูกห้อยไว้ที่เพดานผ้าขาว โยงลงมาติดไว้ที่ร่างศพ อันนี้เป็นการสร้างแท่นวางศพ ก่อนที่จะเอาศพขึ้นวางบนแท่นนี้ต้องจัดการกับร่างศพเสียก่อน ดังนี้คือ

ต้องดัดน้ำให้เคือดแล้วเก็บไว้ให้เย็นลงเสียก่อน แล้วจึงเอามาอาบศพ โดยใช้หม้อดินใหม่ ๆ ๓ ใบ เป็นภาชนะสำหรับดักน้ำอาบศพ เมื่ออาบศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้ทำการเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวศพเสียใหม่ โดยเอาผ้ามา ๑ ชิ้น ทบกันเป็นรูปสามเหลี่ยมเย็บติดกันไว้สำหรับช่องขา ทั้ง ๒ ข้าง คล้าย ๆ กางเกงในที่ใช้กันอยู่ในสมัยนี้ ภาษาทางรามัญเรียกว่า เปิงมอญ ก็คือกางเกงชั้นในนั่นเอง เสร็จแล้วนุ่งผ้าสวมเสื้อให้ใหม่กลับข้างเสีย เอาด้ายดิบมาผูกที่ศพนั้นเป็น ๓ ตอนด้วยกัน คือ ที่คอที่ข้อมือ ที่ข้อเท้า เอาเหรียญบาทใส่ลงไปในปากของศพ คำหมากให้ละเอียดยใส่ลงไปด้วย ๑ คำ แล้วใช้ไม้ไผ่ ๒ ซีกผูกขนานไว้ข้างศพทั้ง ๒ ข้าง เสร็จแล้วจึงยกศพขึ้นวางบนแท่นที่เตรียมไว้ เอาผ้าขาวคลุมศพไว้เป็นอันเสร็จพิธีในการจัดแท่นวางศพ ต่อจากนั้นให้ก่อไฟไว้ที่ปลายเท้าของศพ ที่วางไว้บนแท่นนั้น โดยใช้เตา ๑ ใบ มี ๓ เค้า เอาหม้อดินใส่น้ำต้มไว้ปล่อยให้ไฟมอดลงไปเอง โดยใช้ฟืน ๓ ค้อน เมื่อไฟมอดไปก็ไม่ต้องเติมฟืนลงไปอีกจุดตะเกียงไว้ที่ศีรษะหวนนอน ๑ ดวง แล้วนิมนต์พระมาบำเพ็ญกุศล แสดงพระธรรมเทศนาต่อไป

เมื่อจะนำศพไปวัดต้องจัดเตรียมหีบศพไว้ที่เชิงบันได พื้นหีบศพรองด้วยฟากไม้ไผ่ ๔ ซีกแล้วทำบันได ๔ ชั้น ด้วยฟากไม้ไผ่เช่นเดียวกัน เตรียมไว้สำหรับวางบนฝาโลง หลังจากบรรจุศพลงในโลงเรียบร้อยแล้ว ก่อนที่จะศพลงจากแท่นวางศพนั้น อันดับแรกจะห่อศพด้วยเปลือกซึ่งทุกบ้านมีอยู่แล้ว (เปลือกสามารถดูดซับน้ำเหลืองได้ดี) ต่อไปให้หุ้มมือนำไปทีหนึ่งให้แตกแล้วทิ้งไว้ข้างแท่นนั้น เมื่อเคลื่อนศพออกมาที่บ้านไคบ้าน ให้หุ้มมือนำไปที่สองตามมาพร้อมกับราคน้ำจากหม้อมาตามทางที่เคลื่อนศพเมื่อถึงบันไดก็ให้หุ้มมือใบนั้นให้แตก ส่วนใบที่สามก็ให้หุ้มเคลื่อนตามศพไปจนถึงวัด

เมื่อจะเคลื่อนศพออกจากบ้าน ลูก ๆ ทุกคนของผู้ตายจะต้องเตรียมสิ่งของใส่กระจาดหรือขันใบใหญ่ อันได้แก่ กระจก หวี หมากพลู มีด เสื้อผ้า แล้วให้บุตรคนสุดท้ายถือสวมเสื้อผ้าชุดขาวหรือดำก็ได้แต่ต้องคลุมศีรษะด้วยผ้าขาว ทูนกระจาดใบนั้นไว้บนศีรษะเดินนำหน้าขบวนสมมติว่าเป็นการนำเอาวิญญาณไปซึ่งภาษามอญเรียกว่า เป็งชะมาว ดังนั้นจึงห้ามเหยียวลังมาคูเมื่อนำศพไปถึงวัดหรือป่าช้าแล้วก็ให้นำหม้อดินใบที่สามมาตั้งไว้ที่ปลายเท้า แล้วจึงนิมนต์พระมาให้ศีล สมาทานศีล เสร็จแล้วจึงนำศพเวียนซ้ายรอบเชิงตะกอน ๓ รอบ ก่อนยกขึ้นตั้งบนเชิงตะกอน สัปเหร่อจะบอกให้ญาติพี่น้องมาดูศพเป็นครั้งสุดท้าย ต่อจากนั้นจึงเอาน้ำสะอาด ๑ ขัน ราดไปบนร่างศพ แล้วตามด้วยน้ำมะพร้าวอีก ๑ ผล ผ่าซีกโยนข้ามศพไปมา ๓ ครั้ง ก่อนกลับบ้านก็ให้เอาหม้อนำไปที่สามหุบให้แตก และสิ่งของในกระจาดที่หุ้มศีรษะก็ให้คว่ำสิ่งของลง ณ ที่นั้นด้วย

ธรรมเนียมการจัดศพแบบโบราณนานไปกว่านี้ ท่านผู้ใหญ่เคยเล่าให้ฟังว่า ถ้าเหตุบังเอิญคนในบ้านตายโดยไม่มีใครรู้ประการหนึ่ง ตายโดยปัจจุบันทันด่วน ประการหนึ่ง ตายชนิดตายโหง่ประกายหนึ่งรวม ๓ อย่างนี้กระมัง ที่คนโบราณเขาถือว่าถ้าตายในบ้านเอาออกทางประตูไม่ได้ต้องเอาออกทางข้างฝาบ้าน คิดว่าสมัยก่อนบ้านทำด้วยฝาจาก ไม้ฟาก การรื้อออกคงง่ายตายเสร็จแล้วก็ปิดซ่อมง่าย ๆ ถ้ายุคปัจจุบันนี้คงไม่มีใครทำกัน เพราะบ้านแต่ละหลังปลูกกันแข็งแรง ทั้งไม้จริงและเป็นปูนตึก จะหุบหรือรื้อเป็นการแสนยาก ต่อมาภายหลังมีคนเจ้าปัญญา คิดว่าศพควร จะออกตามประตูได้ เพราะเคยพูดกันเสมอ ๆ ว่าเข้าตามตรอกออกตามประตูจะคู่สวยงาม จึงเกิดมีการใช้ใบไม้และใบไม้วัดความกว้างเท่าประตู พอนำศพออกไปแล้วจึงเอาใบไม้เสียบไว้หน้าประตูทำเป็นว่าประตูปิด เอาไม้ไผ่ที่วัดเท่าประตูเอามาพาดไว้ข้างประตู มองมาเห็นประตูปิดหมด ทำให้วิญญาณผู้ตายจำไม่ได้เข้าบ้านไม่ถูกนั่นเอง จึงได้เป็นประเพณีทำกันสืบมาทุกวันนี้แทนการรื้อฝาบ้าน ก็เป็นปริศนาธรรมอย่างหนึ่ง

* ฉวีวรรณ ควรแสวง. (๒๕๔๐). เรื่องเดิม. หน้า ๑๒.

ประเพณีสงกรานต์*

สงกรานต์ ปากลัดจะเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๓,๑๔ และ ๑๕ เมษายน^๑ และถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่เช่นเดียวกับของคนไทย บรรดาอากาศโดยทั่วไป ชาวมอญจะเตรียมทำความสะอาดบ้านช่องเรือนชานแต่เนิ่น ๆ ประมาณวันที่ ๕ - ๘ เมษายน จะทยอยกันทำขนมประเพณีมอญเรียกว่า “กวนสะกอ” แปลเป็นภาษาไทยว่า ขนมกวน ประกอบด้วย แป้งข้าวเหนียว น้ำตาล มะพร้าว กะทิ กวนให้เข้ากันจนเหนียว คนไทยเรียกขนมนี้ว่า “กาดะแม” คนมอญก็พลอยเรียกว่า “กาดะแม” อย่างไม่รู้ก็ตามเมื่อเป็นขนมประเพณี ก็ย่อมหมายความว่าทุกบ้านจะต้องทำขนมนี้เพื่อที่จะได้แจกจ่ายแลกเปลี่ยนระหว่างกัน ในระหว่างเทศกาล

ได้กล่าวแล้วว่า สงกรานต์ของคนมอญคือวันที่ ๑๓,๑๔ และ ๑๕ เมษายน เพราะฉะนั้น คนมอญจึงมีการทำบุญนำข้าวปลาอาหาร ไปถวายพระที่วัด ทั้งสามวัน บ้างก็ปล่อยนกปล่อยปลา ช่วงเวลากลางวันถูกหลานทั้งหลายจะพากันไปรดน้ำขอพรจากผู้ใหญ่ คือ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และผู้ที่เคารพนับถือ เด็ก ๆ มีหน้าที่ส่งขนมกาดะแมและผลไม้ตามสมควร ไปยังบ้านที่ป่าน้ำอา ภาย

ในหมู่บ้านส่วนสาว ๆ ก็รับหน้าที่ส่งขนมตามบ้านญาติและผู้เฒ่าผู้แก่ในต่างตำบล หมู่ ๆ ในแต่ละตำบลจะคอยเฝ้าดูสาวด้วยความระทึกใจ พอดอกเย็นบรรดาถูกหลานก็จะพากันนำดอกไม้ รูปเทียน น้ำอบน้ำปรุงไปไหว้อัฐิ บรรพบุรุษตามวัด บ้างก็ไปตรงน้ำพระที่วัดไปรดเกศ เศษฐาราม ขากลับจะถูกพวกหนุ่ม ๆ รคน้ำจมนเปียกปอนไปหมด ตกกลางคืนก็เล่นสระบัวกันตามประเพณีและในระหว่างเทศกาลสงกรานต์นี้เองได้ มีประเพณีอีกหลายอย่าง ดังจะได้กล่าวต่อไป

ประเพณีการกำดันโพธิ์

ชาวมอญถือว่าการกำดันโพธิ์^๒ เป็นการกำจุนศาสนา และกระทำกันระหว่างวันสงกรานต์คือ วันที่ ๑๓,๑๔,๑๕ เมษายนของทุกปี โดยถือเอาวันที่ ๑๔ เป็นหลัก กล่าวคือถ้าวันที่ ๑๔ ตรงกับวันจันทร์ คนที่เกิดวันจันทร์จะต้องนำไปกำดันโพธิ์หรือถ้าวันที่ ๑๔ ตรงกับวันศุกร์ คนที่เกิดวันศุกร์จะต้องนำไปกำดันโพธิ์เป็นต้น

^๑ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (๒๕๒๘). รายงานการวิจัยเรื่องการอนุรักษ์พื้นฟูงานเทศกาล. หน้า ๑๘๗-๑๘๘.

^๒ ฉวีวรรณ ครอบแสวง. (๒๕๔๐). ความเชื่อและประเพณี. (เอกสารประกอบคำสอน). หน้า ๑๐.

* คู่มือภาพหมายเลข ๒๔,๒๕ หน้า ๑๔๒

เหตุที่ถือเอาวันที่ ๑๔ เป็นหลักก็เพราะว่า วันที่ ๑๔ นั้นอยู่ระหว่างวันสิ้นปีกับวันขึ้นปีใหม่ที่ไทยเราริเออกันว่า วันเนา นั้นเอง ชาวรามัญถือว่าเป็นวันไม่ดี ต้องทำบุญที่เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น คำคันโพธิ์ ช่อมทางเดิน หรือช่อมสะพาน ถ้ามืดการคำคันโพธิ์ก็จะต้องไปหาไม้ที่มีง่าม ซึ่งส่วนมากจะเป็นไม้กระดิ่ง นำมาปลูกปลือกแล้วทามันให้สวยงามนำไปคำคันโพธิ์ที่วัดโค้วคหนึ่ง

ประเพณีแห่อก-แห่ปลา*

เกิดจากความเชื่อของชาวมอญที่ว่า การปล่อยปลาและนกเป็นการสะเดาะเคราะห์ให้แก่ตัวเองทำให้มีอายุยืนยาว ความเชื่อดังกล่าวมีมูลเหตุมาจากตำนานที่เล่าต่อๆ กันมาว่ามีสมภารเจ้าวัดอยู่แห่งหนึ่งมีความเชี่ยวชาญทางวิชาโหราศาสตร์ วันหนึ่งท่านเห็นสามเณรอุกว์ดองค์หนึ่งมีใบหน้าเศร้าหมอง ไร้วราศี จึงได้นำเอา วัค เดือน ปี ของสามเณร ไปตรวจดูดวงชะตา ปรากฏว่าเป็นดวงชะตาที่ใกล้ถึงมาตภายในสองวันนี้ ท่านสมภารมองดูสามเณรด้วยความสงสารจึงอนุญาตให้สามเณรไปเยี่ยมญาติโยมที่บ้าน ขณะที่เดินทางตามทุ่งนาสามเณรเห็นปลาที่กำลังตกขลักอยู่ในหนองน้ำรอวันตาย ทำให้เกิดความสงสารและอยากจะช่วยชีวิตไว้ จึงได้ร่อนปลานั้นไปปล่อยในถังคลองแล้วจึงเดินทางต่อไปจนถึงบ้านครั้นสมควรแก่เวลาจึงเดินทางกลับค่ายสมภารเมื่อเห็นสามเณรกลับมาก็ตกใจ เพราะมิได้ขึ้นไปตามที่ท่านยไว้จึงได้ไปตามความฝันไป สามเณรก็เล่าให้ฟังโดยตลอด สมภารก็รู้ได้ทันทีว่า การที่สามเณรรอดชีวิตมาได้ เพราะ ได้ปล่อยปลาให้มีชีวิตรอดอยู่ได้เช่นกัน ข้างนี้ได้เพร่สะพัดไปทั่วหมู่บ้านเป็นเหตุให้ชาวบ้านอยากได้ผลอนิสงส์เช่นสามเณร จึงพากันปล่อยปลาเป็นการสะเดาะเคราะห์อยู่ทั่วไป

ประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๘ คุณชายพ่วง พงษ์เวช^๒ ทหบดีมอญผู้หนึ่งในหมู่บ้านทรงคนอง ใครที่จะสะเดาะเคราะห์ด้วยการปล่อยปลาเป็นจำนวนมาก นายคล้าย พงษ์เวช บุตรชายจึงได้เชิญสาว ๆ ในหมู่บ้านมาร่วมกันเป็นขบวน ทุกคนแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่มีสีสังคมาตามแบบฉบับของมอญถือโหลปลาเดินตามกันเป็นขบวน นำด้วยกลองยาวนำสวดสวดน่าน ปรากฏว่าเป็นที่น่าชื่นชมแก่ชาวบ้านทั้งปวง แต่นั้นมานายคล้าย พงษ์เวช จึงต้องรับเป็นประธานจัดงานแห่ปลาของท้องถิ่นมาโดยตลอด จนในที่สุดได้กลายมาเป็นประเพณี แห่ปลา ส่วนการแห่กันนั้นได้นำมาผนวกเข้าในภายหลังด้วยเหตุผลอย่างเดียวกัน คั้งนั้นทุกคนจึงเรียกประเพณีนี้ว่า ประเพณีแห่อก-แห่ปลาคั้งเมื่อ นายคล้าย พงษ์เวช ย่างเข้าสู่วัยชราไม่สามารถดำเนินงานนี้ได้อย่างเช่นแต่ก่อน ทางราชการจึงรับช่วงไปจัดทำจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

* จิวรรณ ควรแสวง. (ม.ป.ป.). ปกิณกะพระประแดง. หน้า ๔๕.

^๒ จิวรรณ ควรแสวง ผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณศิริ จุลกาพ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนอานวยวิทย์ อําเภอพระประแดง. เมื่อ ๓ ธันวาคม ๒๕๔๐.

* คูในภาพหมายเลข ๒๖, ๒๗ หน้า ๑๔๓

จากนั้นประเพณีแห่เนก แห่ปลาที่เริ่มขยายอย่างกว้างขึ้น กล่าวคือไม่ได้ปฏิบัติกัน ในหมู่ชาวมอญเท่านั้น แต่เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในอำเภอพระประแดง เช่นจัด ให้มีการประกวดนางสงกรานต์ การให้แต่ละตำบลช่วยกันรับผิดชอบจัดครดอย่างสวยงามมาเข้า ขบวนแห่ พร้อมทั้งหาสาวงามมาร่วมแห่เนก แห่ปลา ด้วยเป็นต้น ด้วยเหตุนี้เองงานประเพณีแห่เนก แห่ปลาของอำเภอพระประแดงจึงกลายเป็นประเพณีระดับชาติมาจนทุกวันนี้

ประเพณีส่งข้าวสงกรานต์

การส่งข้าวสงกรานต์เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของชาวมอญ คาดว่าคงจะได้รับอิทธิพล มาจากตำนานสงกรานต์ ตอนท่านเศรษฐีนำเครื่องสังเวทไปบวงสรวงเทวดาที่ต้นไทรเพื่อขอบุตร เพราะ ข้าวก็ใส่หม้อดิน กับข้าวต่าง ๆ ก็ใส่กระทงด้วยใบตอง คล้ายกับการเซ่นเจ้าหรือบูชาเทวดา การส่งข้าว สงกรานต์ของมอญพระประแดงจะกระทำเฉพาะในวันที่ ๑๓ หรือ ๑๔ หรือ ๑๕ เมษายนเท่านั้น

ในแต่ละหมู่บ้าน จะมีบ้านใดบ้านหนึ่งเป็นผู้รับหน้าที่หุงข้าวสงกรานต์ ส่วนค่า ใช้จ่ายนั้นถ้าบ้านใดมีฐานะดีก็อาจจะออกค่าใช้จ่ายเอง แต่ถ้าไม่สามารถจะออกค่าใช้จ่ายได้ทั้งหมด ก็ขอออกบุญตามบ้าน เพื่อนำเงินไปซื้ออาหารสำหรับการนี้ เมื่อถึงกำหนดวันส่งข้าวสงกรานต์ บ้านที่รับหน้าที่ดังกล่าวจะปลุกศาลเพื่อถวายข้าวสงกรานต์ต่อท้าวมหาสงกรานต์ ลักษณะของศาล ก็คล้ายกับศาลเพียงตา ประดับด้วยทางมะพร้าวกับธง การหุงข้าวสงกรานต์ในสมัยโบราณนั้น จะ ต้องนำข้าวมาซ้อมให้ขาว เก็บกากข้าวและสิ่งสกปรกออกให้หมด แล้วนำไปขาวน้ำ ๗ ครั้ง จาก นั้นจึงนำไปหุงเป็นข้าวสวยแต่ให้แข็งกว่าเล็กน้อย เอน้ำดอกมะลินั้นใส่ลงไปในข้าวที่หุงไว้แล้ว นำไปใส่ไว้ในหม้อดิน ส่วนกับข้าวนั้นโดยมากจะเป็นอาหารเค็ม เช่น ไข่เค็ม ปลาเค็ม เนื้อเค็ม ผัก กาดเค็ม หรือยารชนิดต่าง ๆ เป็นต้น และมีของหวานได้แก่ ถั่วดำคัมน้ำตาลและผลไม้ที่นิยมกันได้ แก่ กกล้วยหักมุก แดงโม เมื่อเตรียมอาหารคาวและของหวานเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จัดใส่ลงใน กระทงวางลงบนถาดให้เท่ากับจำนวนวันที่จะไป (วัดมอญทั้งหมด ๑๑ วัด) สิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดนี้จะ ต้องเตรียมจัดไว้ให้เสร็จประมาณ ๐๔.๓๐น. เพราะราว ๆ ๐๕.๐๐ น. สาว ๆ ในหมู่บ้านมารับข้าว สงกรานต์เพื่อนำไปส่งตามวัดต่าง ๆ เจ้าของบ้านจะเป็นผู้กำหนดว่าใครจะไปวัดไหน แต่เป็นการ กำหนดที่รู้ใจสาว ๆ ว่าต้องการจะไปส่งตามวัดที่อยู่ใกล้บ้าน เพราะจะมีโอกาสพบกับหนุ่ม ๆ ต่าง ตำบลอีกด้วย (หนุ่ม ๆ สาว ๆ เหล่านี้แทบจะไม่มีโอกาสพบกันเลย เนื่องจากต่างคนต่างแยกย้ายกัน ไปประกอบอาชีพ) และเมื่อส่งข้าวสงกรานต์เรียบร้อยแล้ว ตอนเขากลับจะมีหนุ่ม ๆ มาคอยดักรด น้ำ และเกี่ยวพาราตีตามวิสัยหนุ่มสาวทั่วไป

* จวีวรรณ ควบแสวง. (ม.ป.ป.). แหล่งเดิม. หน้า ๑๖.

ประเพณีรำเจ้าพ่อของหมู่บ้านเว้กระราว

ชาวมอญมีการนับถือผีควบคู่กัน ไปด้วยกับการนับถือพระพุทธศาสนา ผีที่ชาวมอญนับถือแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ผีเรือนหรือผีประจำตระกูล กับผีหรือเจ้าประจำหมู่บ้าน ซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจเหนือกว่าผีประจำตระกูล ดังเช่นมอญในหมู่บ้านเว้กระราว

มีเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาว่า เมื่อครั้งที่มอญอพยพมาจากตอนใต้ของประเทศพม่า ในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มอญส่วนหนึ่งมาอยู่ที่นครเขื่อนขันธ์ด้วย ในครั้งนั้นเองนายโกญทอ และนายจ๊ก ชาวมอญสองคนของหมู่บ้านเว้กระราวเห็นว่า ในหมู่บ้านของตนมีเทวรูปศักดิ์สิทธิ์อยู่ จึงได้ช่วยกันหาบหามมาเมืองไทยด้วย

ลักษณะของเทวรูป ทำด้วยไม้แกะสลัก ๒ องค์ องค์หนึ่งชื่อว่า มีทนาย เล่ากันว่าเคยเป็นแม่ทัพมอญในสมัยที่เมืองเมาะลำเลิงเป็นราชธานี เทวรูปองค์นี้นั่งขัดสมาธิวางมือเช่นเดียวกันกับเทวรูปปางมารวิชัย เก้าหมุดสูงไว้กลางกระหม่อม ใต้คางหามีเครื่องประดับรอบมวยผม อีกองค์หนึ่งชื่อ ชุมพล เป็นนักรบเช่นเดียวกัน อยู่ในลักษณะประทับนั่งสมาธิเช่นเดียวกัน แต่สวมชฎาใต้คางหู

เทวรูปอีก ๒ องค์ แต่เป็นเจ้าแม่ทำด้วยไม้แกะสลักในท่านั่งพับเพียบ มือขวาวางไว้บนเข่า มือซ้ายท้าวแขน องค์พี่ชื่อกาวทอ เก้าหมุดมวยต่ำลงมาถึงบริเวณต้นคอ องค์น้องชื่อกาวซอน เก้าหมุดมวยสูง บริเวณท้ายทอย นอกนั้นบนศาลของเจ้าแม่ยังมีนางสนมอีก ๖ คน มีทหาร ๒ คน มีหีบสี่เหลี่ยมทำด้วย ไม้แกะสลักอีก ๑ ใบ

ชาวหมู่บ้านเว้กระราวที่ปากัดและหมู่บ้านใกล้เคียงมีความเคารพนับถือเจ้าพ่อและเจ้าแม่เป็นอย่างมาก กล่าวกันว่าท่านสามารถบันดาลความสำเร็จให้ได้เมื่อมีใครไปขอความช่วยเหลือ พวกเขาในหมู่บ้านก่อนจะคัมสุราจะต้องยกขบวนขึ้นไหว้ไปทางศาลแล้วเทศาราลงพื้นเพื่อถวายเจ้าพ่อเสียก่อน พวกตุ๊กตา รูปคน รูปช้าง รูปม้า จะไม่มีใครเล่น เพราะถือเป็นพาหนะของเจ้าพ่อ

เมื่อกำหนดวันสงกรานต์ หลังจากชาวบ้านทำบุญกันตามประเพณีแล้ว ก็จะร่วมกันจัดพิธีรำถวายเจ้าพ่อและเจ้าแม่ด้วยเครื่องหอมและดอกไม้ เพื่อให้วิญญูณของท่านมีความสุขและมาร่วมสนุกด้วย ถูกหลานชาวเว้กระราวเมื่อถึงวันนี้ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็จะกลับมาไหว้เจ้าพ่อและเจ้าแม่ นอกเสียจากจะมีเหตุขัดข้องอย่างเลียงไม่ได้

* ฉวีวรรณ ควรแสง.(๒๕๔๐). ความเชื่อและประเพณี. (เอกสารประกอบคำสอน). หน้า ๔ - ๖.

ประเพณีแห่งลี้ ธงตะขาบ

ที่มาของ หงษ์ อันเป็นสัญลักษณ์ของรามัญประเทศ

มอญเป็นชนชาติที่มีวัฒนธรรมอันสูงส่งมาแต่สมัยบรรพกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ทั้งนี้เพราะประเทศรามัญนั้นมีดินแดนติดต่อกับประเทศอินเดีย อันเป็นแดนแห่งพุทธภูมิ ดำนานเก่าของมอญเล่าต่อ ๆ กันมาว่า หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตรตรัสัมโพธิญาณในประเทศอินเดียแล้วได้ ๓ ปี จึงได้เสด็จโปรดเวไนยสัตว์ในแคว้นต่าง ๆ จนกระทั่งวันหนึ่งได้เสด็จมาถึง ภูเขาสุทศนมรังสิต ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของเมืองสะเทิม ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ทอดพระเนตรเห็นเนินดินกลางทะเลเมื่อน้ำจวดสูงได้ประมาณ ๒๑ วา ครั้นน้ำขึ้นเปี่ยมฝั่งเห็นพอกกระเพื่อมน้ำ และบนเนินดินนั้นยังมีหงส์ทองอีก ๒ ตัวลงเล่นน้ำอยู่ ตัวเมียเกาะอยู่บนหลังผู้ เนื่องจากมีเนินดินที่ขึ้นเพียงชนิดเดียว จึงทรงทำนายว่ากาลสืบไปภายหน้าเนินดินที่หงส์ทองทั้งสองเล่นน้ำนี้จะเป็นมหานครขึ้นชื่อว่า เมืองหงสาวดี และจำเป็นที่ตั้งพระราชาสถูปเจดีย์พระศรีมหาโพธิ์ พระศาสนาคำสั่งสอนของพระพุทธองค์จะรุ่งเรืองขึ้น ณ ที่นี้

ครั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานล่วงไปแล้วได้ ๑๐๐ ปี เนินดินกลางทะเลใหญ่นั้นก็คืบเงินขึ้นจนกลายเป็นแผ่นดินอันกว้างใหญ่ มีพระราชบุตรของพระเจ้าเสนะคงคา ทรงพระนามว่า สมล कुमार และวิมล कुमार เป็นผู้รวบรวมไพร่พลตั้งเป็นเมืองขึ้นเป็นอันว่าเมืองหงสาวดีได้เกิดขึ้น ณ ดินแดนที่มีหงส์ทองเล่นน้ำอยู่นั้นแล้ว ดังนั้นชาวมอญในหงสาวดีจึงให้หงส์เป็นสัญลักษณ์ของประเทศนับแต่บัดนั้นมา

ได้กล่าวไว้ตั้งแต่ต้นว่า คนมอญนั้นมีจิตใจมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง หรืออาจกล่าวได้ว่า วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนมอญมักจะอิงอยู่กับเรื่องศาสนา แม้กระทั่งการสร้างเสาศีลาเพื่อประดิษฐานตัวหงส์ก็อยู่ตามวัด หากเห็นเสาศีลาหงส์ตั้งตระหง่านอยู่ที่หน้าวัดใด ก็มั่นใจได้ว่านั่นคือ วัดมอญ

ที่มาของธงตะขาบ

เมื่อพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้พระอนุตรตรัสัมโพธิญาณแล้ว ก็ทรงรำลึกถึงพระมารดาผู้เคยมีอุปการะมาแต่ก่อน และขณะนั้นได้ดับขันธไปสู่ดาวดึงส์เทวโลกแล้ว พระองค์ทรงปรารถนาที่จะโปรดพุทธมารดาด้วยพระอภิธรรม ๘ คัมภีร์ ซึ่งเป็นธรรมชั้นสูง จึงได้เสด็จขึ้นไปจำพรรษาอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และแสดงธรรมดังกล่าว จนพระมารดาได้สำเร็จพระโสดาบัน

* จิวรรณ ครอบแสวง. (ม.ป.ป.). ปกิณกะพระประแดง. หน้า ๕๕.

เบื้องต้น เมื่อการแสดงธรรมครบ ๑ เดือน(หนึ่งไตรมาส) พระพุทธมารคาก็เสด็จคล้อยเคลื่อนเข้าสู่ธรรมชั้นพรหมวิหารสุขกาโม ส่วนเทพทั้งหลายที่ได้มีโอกาสฟังธรรมในครั้งนี้อีกก็พากันบรรลุนิเวศนาไปคิดผลเช่นเดียวกัน

เมื่อครบไตรมาสแล้วพระพุทธองค์ เสด็จกลับมายังมนุษยโลก ในครั้งนั้น ได้มีมวตเทพ พระอินทร์ พระพรหม เนรมิตให้เกิดบันไดเงิน บันไดทองมารองรับ บ้างก็ถือเครื่องสูง อันประกอบด้วย ราชวัตร ฉัตรธงและเครื่องดนตรี ดิด สี ตี เป่า มาประโคมต้อนรับมวลมนุษยในโลกที่ล้อมใสในพระองค์ต่างพากันคิใจ นำอาหาร ไปใส่บาตร แต่เนื่องด้วยจำนวนคนที่ไปใส่บาตรนั้นมีจำนวนมาก ไม่สามารถนำอาหารเข้าไปถึงพระองค์ได้ จึงทำเป็นข้าวต้มมัดเล็ก ๆ แล้วโยนใส่บาตร ดังนั้น จึงเกิดประเพณีใส่บาตรข้าวต้มลูกโยนขึ้นตั้งแต่ครั้งนั้นมา

นอกจากประชาชนจะนำอาหาร ไปใส่บาตรแล้ว ยังได้ทำการต้อนรับเฉลิมฉลอง ด้วยการชักธงรูปต่าง ๆ เป็นทิวแถว กล่าวโดยเฉพาะชนชาติมอญ ซึ่งอยู่ใกล้กับประเทศอินเดียมากที่สุดนั้นได้ทำธงเป็น รูปตะขาบ เป็นการต้อนรับเพราะส่วนประกอบของตัวตะขาบนั้น มีข้อเปรียบเทียบได้กับคติทางโลกและทางธรรม กล่าวคือ

ทางโลก ตะขาบเป็นสัตว์ที่มีลำตัวยาว มีเขี้ยวเล็บที่มีพิษ สามารถต่อสู้กับศัตรูที่จะมาระรานได้ เปรียบเสมือนคนมอญซึ่งไม่เคยหวาดหวั่นต่อศัตรู อีกนัยหนึ่ง ตะขาบเป็นสัตว์ที่มีลูกมาก ในแต่ละครั้งประมาณ ได้ถึง ๒๐ - ๓๐ ตัว แม่ตะขาบจะคอยปกป้องลูกไว้ในอ้อมอก เมื่อใดมันเลื้อยออกมาอยู่กระจัดกระจาย แม่ของมันจะตะแคงลำตัวโอบลูก ๆ เข้ามาแล้วขดไว้เป็นวงกลมนั้นย่อมหมายความว่าหากประเทศรามัญสามารถปกครองดูแลประชาราษฎร์ของตนได้เหมือนตะขาบแล้ว ไซ้ รามัญประเทศก็จะเจริญรุ่งเรือง ไปอีกนานแสนนาน และเต็มไปด้วยความร่มเย็นเป็นสุข

ทางธรรม กล่าวที่ทุกส่วนของตัวตะขาบนั้นคนมอญจะตีความออกมาเป็นปริศนาทั้งสิ้นนับตั้งแต่ลำตัวจากหัวถึงหางมี ๒๒ ปล้อง ขาทั้งสองข้างนับได้ ๒๒ คู่ คือ ๔๐ ขา มีหนวด ๒ เส้น มีหาง ๒ หาง มีเขี้ยว ๒ เขี้ยว มีตา ๒ ข้าง กล่าวโดยละเอียดได้ดังนี้

๑. หนวด ๒ เส้น ได้แก่ ธรรมที่มีอุปการะมาก ๒ อย่าง คือ

- สติ คือความระลึกได้
- สัมปชัญญะ คือความรู้ตัว

๒. หาง ๒ หาง ได้แก่

- ขันติ คือความอดกลั้น
- โตรัจจะ คือความเส็งเข็มเข็มตัว

๑. เขี้ยว ๒ เขี้ยว ได้แก่

- หิริ คือความละอายแก่ใจเมื่อทำชั่ว
- โศคปรีะ คือความเกรงกลัวเมื่อทำบาป

๔. คา ๒ ข้าง หมายถึงบุคคลที่หาได้ยาก ๒ ประเภทคือ

- บุพพการี คือบุคคลผู้ให้อุปการมาก่อน
- กตัญญูกตเวที คือ บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำมาแล้ว และทำตอบแก่ท่าน

๕. ลำตัว ๒๒ ปล้อง ได้แก่

- สติปัญญา ๔
- สัมมปธาน ๔
- อธิธัมม ๔
- อินทรีย์ ๕
- พละ ๕

วิธีทำธงตะขาบ

ใช้ผ้าแดงกว้างประมาณ ๑ เมตร ยาวประมาณ ๔ เมตร เอาไม้ไผ่ยาวประมาณ ๑.๒๐ เมตร ผ่านเป็นซี่ ๆ นำผ้าขาวมาพันทุก ๆ ซีก แล้ววางลงบนผ้าแดงเป็นคู่ ๆ รวม ๑๐ คู่ด้วยกัน กระจายให้ห่างกันพอประมาณ นับได้ ๙ ช่องของผ้าแดงแล้วเอาเชือกขนานขอบทั้งสองข้าง เอาริมผ้าหุ้มเชือกเย็บซีกไม้ไผ่ที่พันด้วยผ้าขาวจำนวน ๑๐ คู่ ให้ติดกับผ้าแดงทุกอัน สมมุติเป็นตะขาบรวม ๒ ข้างเป็น ๔๐ ขา ทั้งนี้ไม่นับส่วนหัวและหาง แต่ส่วนหัวนั้นจะทำด้วยไม้ไผ่จักเป็นเส้น ๆ แล้วสานเป็นตระแกรงแบบตาตะกร้อแล้วทำขอบคล้ายขอบกระดิ่ง คัดให้คล้ายหัวตะขาบและหางตะขาบ เสร็จแล้วเอาผ้าแดงหุ้มด้านตัวตอนบนส่วนตอนล่างที่จะเป็นส่วนหางจะหุ้มด้วยผ้าสีขาว ทั้งหัวและหางจะทำอย่างเดียวกัน ส่วนปลายไม้ที่ทำเป็นกระทงนั้นจะมีธงสีขาวเล็ก ๆ เป็นรูปสามเหลี่ยมเย็บติดไว้ คู่นี้จะมีลักษณะเป็นดินตะขาบ ส่วนที่เป็นลำตัวนั้น จะเจาะผ้าให้เป็นช่องไว้สำหรับให้ลมผ่านได้ นอกจากนั้นจะประดิษฐ์ตกแต่งให้สวยงามยิ่งขึ้น ไปอีกก็ย่อมได้

สมัยโบราณจะใช้ลานบ้าน ปักหลักหัวท้ายแล้วเอาธงตะขาบขึงไว้ ทำประรำพิธีสำหรับอาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เย็น พอรุ่งเช้าชาวบ้านจะนำอาหารข้าวขัน แกงโคมาตักบาตรทำบุญเลี้ยงพระกัน ถือเป็นงานปิดเสนียศจัญไรในหมู่บ้านและด้วยอำนาจบารมีแห่งธงตะขาบ จะเป็นตัวนำความมีโชคชัย ความสุขสวัสดิคามสู่ทุกคนในหมู่บ้าน จากนั้นคณเฑาะว์บ้ายพวกหมู่ ๆ สาว ๆ ผู้เฒ่าผู้แก่ จะออกมาช่วยกันถือธงตะขาบข้างละ ๘ คน ด้านหัวอีก ๑ คน (เป็นชาย) แห่

เป็นกระบวนนำไปที่วัดเพื่อจะชักธงขึ้นสู่ยอดเสาหงส์ บางคนมีความศรัทธาอย่างแรงกล้าถึงกับ
ตัดผมของตัวเอง ผูกติดไว้กับธงตะขาบเพื่อเป็นพุทธบูชาอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะชักธงขึ้น
สู่ยอดเสาหงส์นั้นจะมีการกล่าวคำบูชาพร้อมกันเสียก่อน ดังนี้

ตั้งนะโม ๓ จบ แล้วว่าดังนี้

มะยัง กันเด สะมัคเคนะ อิมัง หังสะถัมภัญจะ สะตะตะทะชะปฏิมัง ะระปะภา
กัญจะ อะกะ ตาชะ เอโนยะสัคคานัง เมตตา ภาวิโน รัมม เทสะนัง เทสิตคานัญจะ ะรานัง สัมม
นानัมพุทธานัง คุณังปุระนัตถายะ หังสะถัมภักคัง อุตสาเปตตะวา อะจะตัง กุสะลา วิตตัง นะมา
มะปุระนะกะรัมมัญจะ สุปะฏิปัน นะกะ สัจฉัญจะ สะระณัง คัจฉามิ อิมายะชะชาชะ ตัทธิง ปุชะ
นะกัง สัจฉัง สะระนังคัจฉามะ อิมหิ วุตตค เมหิ ตัพพะกะยานิ วินิสสันตุ ตัพพิตโย วิวัชชันตุ อิมิ
นา การะณนะสุจัญจะ วุจฉัญจะคัจฉัน ยาวะนิพพานาธิคโม

คำแปลว่าดังนี้

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปวงข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมจิตที่เป็นกุศลอันแน่วแน่ ด้วยความ
พร้อมเพรียงของข้าพเจ้าทั้งหลาย ผู้ได้จัดสร้าง เสาหงส์และธงตะขาบผืนนี้ ได้ชักชวนกันนำมาขึ้น
สู่ยอดเสาหงส์ เพื่อประโยชน์แก่การบูชาพระคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ประเสริฐ ผู้
ทรงมีเมตตาและทรงแสดงธรรม โปรดเวไนยสัตว์ ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระธรรม ที่ข้าพเจ้าได้บูชาแล้ว
และพระสงฆ์สาวกผู้ปฏิบัติแล้วขอภัยพิบัติทุกชนิดจงพินาศไป ขอความเสียดจัญไรทุกชนิด
จงบารบไปด้วยการกระทำนี้ ขอปวงชนทั้งหลายจงถึงซึ่งความสุขและความเจริญจนกว่าจะบรรลु
ซึ่งพระนิพาน ในอนาคตกาลเบื้องหน้า เทอญฯ

ประเพณีเทมน้ำมันตะเกียง

เมื่อถึงเทศกาลออกพรรษาของทุกปี วัดมอญส่วนใหญ่จะจัดให้มีประเพณีเทมน้ำ
มันตะเกียง ประวัติความเป็นมาของประเพณีนี้ที่เล่าสืบต่อๆ กันมาว่า มีพระเถระมอญสองรูป คือ
พระอุตตระเถระ และ โสณะเถระ เป็นผู้นำคณะสงฆ์มอญออกไปเผยแผ่พระไตรปิฎก ซึ่งประกอบด้วย
พระสุตตันตปิฎก พระวินัยปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ณ ดินแดนที่เรียกว่า สุวรรณภูมิ ซึ่งนักประวัตินัก
ศาสตร์สันนิษฐานกันว่า อาจเป็นตอนใต้ของประเทศเมียนมา หรือดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้ ซึ่ง
มีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐมของประเทศไทยโดยใช้เรือสำเภานำพาหนะ เจ้าผู้ครองแคว้นสุวรรณ

๑ ฉวีวรรณ ควรแสวง. (๒๕๔๐). ความเชื่อและประเพณี (เอกสารประกอบคำสอน). ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ภูมิในครั้งนั้น ยังได้อาราธนาให้พระเถระทั้งสององค์ ออกเผยแผ่พระไตรปิฎก ไปยังเมืองอื่น ๆ บริเวณใกล้เคียงอีกหลายเมืองเป็นเหตุให้พุทธศาสนาได้หยั่งรากลึกลงในประเทศไทยอย่างมั่นคงจนถึงปัจจุบัน ครั้นเมื่อถึงเทศกาลออกพรรษาเวียนมาบรรจบในแต่ละปี ชาวเมืองทั้งหลายที่อาศัยพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในประเทศไทย ต่างมีจิตสำนึกในบุญคุณของพระเถระทั้งสอง จึงได้ทำเรือลำเกาจำลอง พร้อมอัญเชิญตู้พระไตรปิฎกมาประดิษฐานไว้ด้วย บางแห่งจะหล่อรูปพระอุตรเถระและพระโสณะเถระ ตั้งประดิษฐานไว้ในเรือลำเกาด้วยเช่นกัน ที่กราบเรือจะมีตะเกียงเล็ก ๆ วางอยู่รายรอบทั้งนี้เพื่อให้สาธุชนที่มาฟังธรรมที่วัด ได้เติมน้ำมัน และจุดไฟบูชาแก่พระพุทธเจ้า และพระสังฆเจ้า ในฐานะที่เป็นผู้นำให้โลกไสสว่าง บริสุทธิอย่างหนึ่ง กบเป็นการรำลึกถึงพระคุณพระโสณะเถระ และพระอุตรเถระ ที่ได้นำเอาพระไตรปิฎกมาเผยแผ่ ถึงแม้ว่าพาหนะ คือเรือลำเกาจะเล็ก จะต้องฝ่าคลื่นลมอันเป็นอุปสรรคหนักหนาสาหัสเพียงใด แต่ก็ยังมาถึงประเทศไทยได้โดยสวัสดิภาพ

ประเพณีแข่งเรือหน้าเมืองพระประแดง

ประเพณีแข่งเรือหน้าเมืองพระประแดง เป็นประเพณีที่จัดทำสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยเมื่อพระประแดงยังมีฐานะเป็นจังหวัด โดยประชาชนได้มีการแข่งเรือติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ประวัติความเป็นมาของงานประเพณีการแข่งเรือพอสรุปได้ว่า ชาวพระประแดงที่แยกย้ายกันไปทำนาและประกอบอาชีพทำมาหากินอยู่ในท้องถิ่นอื่น ๆ ก็พากันเดินทางกลับสู่ภูมิลำเนาบ้านเดิมเพื่อร่วมทำบุญสุนทานในวัดใกล้บ้านคนตามประเพณีนิยม ในวันเทศกาลออกพรรษา เมื่อเสร็จจากการทำบุญแล้วก็ถือโอกาสพายเรือ ร้องรำทำเพลงสนุกสนานไปตามลำน้ำ ซึ่งมีน้ำเจิ่งนองอยู่ทั่วไป เป็นเหตุให้เกิดความคิดแข่งเรือขึ้น สมัยก่อนอำเภอพระประแดงมีการคมนาคมติดต่อทางน้ำได้เพียงทางเดียว เรือพายมีใช้กันเกือบทุกครัวเรือน การนัดหมายแข่งเรือจึงถือเป็นงานประเพณีสืบเนื่องกันมาทุกปีจนเกิดเป็นงานประเพณี แข่งเรือของชาวพระประแดงขึ้น

งานประเพณีแข่งเรือของชาวพระประแดง ถือวันแรม ๔ ค่ำเดือน ๑๑ ของทุกๆ ปี เป็นวันแข่งเรือ ซึ่งเป็นการรับประเพณีต่อเนื่องกันมาจากงานรับบัวของอำเภอบางพลี แล้วก็ตามถึงงานประเพณีแข่งเรือของชาวพระประแดง และคอยช่วยงานพระสมุทรเจดีย์ เป็นไปอย่างนี้ทุกปี ทางราชการและประชาชน ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าควรจะได้รับการรักษาส่งเสริมประเพณีนี้ไว้ จึงได้พยายามช่วยกันรักษาประเพณีของท้องถิ่นสืบต่อเนื่องตอกทอดมาจนถึงทุกวันนี้

* กนกพร ทองมาลีวรรณ. (๒๕๓๕). จังหวัดสมุทรปราการ. ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ประเพณีการเล่น

การเล่นสะบ้า*

การเล่นสะบ้าเป็นการเล่นอย่างหนึ่งของหนุ่มสาวชาวพระประแดง^{*} ซึ่งเล่นกันในระหว่างเทศกาลสงกรานต์กันทุกหมู่บ้าน เพื่อความสนุกสนานและเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี ระหว่างหนุ่มสาวที่จะได้มีโอกาสรู้จัก ใกล้ชิดสนิทสนม ย่อมเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า ในสมัยก่อนนั้นหนุ่มสาวไม่มีอิสระเสรีจะได้พบปะพูดคุยกัน นอกจากวันนักขัตฤกษ์ เช่นในงานสงกรานต์เป็นต้น ในวันสงกรานต์นี้หนุ่มสาวจะมีโอกาสดีที่สุดถ้าหากได้ร่วมวงเล่นสะบ้าบ่อนเดียวกัน สถานที่เล่นคือใต้ถุนบ้านและลานหน้าบ้าน พวกสาว ๆ จะช่วยกันปรับพื้นดินให้เรียบพอที่จะทอดหรือตีลูกสะบ้าได้อย่างคล่องแคล่ว มีการตกแต่งสถานที่เล่น ซึ่งเรียกว่า บ่อน ให้สวยงามแล้วนำแผ่นกระดากมาถักเป็นขอบ มีความกว้างและยาวประมาณ ๔ x ๕ เมตร จัดเก้าอี้นั่งเป็น ๒ แถว ในแนวที่ตรงข้ามกันตามจำนวนของผู้เล่น มีโต๊ะรับแขกวางขันน้ำพานรอง และกาละแม่อีก 1 จาน สำหรับผู้ที่แวะมาชม

เครื่องมือที่ใช้ในการเล่นคือ ลูกสะบ้า เป็นลูกไม้ชนิดหนึ่ง มีลักษณะกลมแบน ซึ่งหาได้ตามป่าทั่ว ๆ ไป โดยชาวบ้านจะหาลูกที่แก่จัด ๆ นำมาเล่นก็หาสะบ้า ถ้าหาลูกสะบ้าไม่ได้ก็จะใช้ไม้เจียนกลึงให้เป็นวงกลม สวยงาม มีขนาดตั้งแต่เส้นผ่าศูนย์กลาง ๔ - ๗ นิ้ว หนาประมาณครึ่งนิ้ว ของฝ้ายหญิงจะทำด้วยขี้ผึ้ง เขาควาย หรือทองเหลือง นำมากลึงให้สวยงาม มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางหนึ่งนิ้วครึ่งถึงสองนิ้ว

จำนวนผู้เล่นจะมีประมาณ ๘ - ๙ คู่ แล้วแต่ความกว้างของบ่อน มีข้อห้ามอยู่ว่าหนุ่มและสาวในหมู่บ้านเดียวกันจะไม่เล่นด้วยกัน ก่อนจะเล่นพวกสาว ๆ จะแต่งตัวอย่างสวยงามลงมาเล่นกันก่อนประจำบ่อน ส่วนหนุ่ม ๆ จะนั่งฝ้ายลอมชายด้วยฝ้ายม่วงบ้าง ฝ้ายลายบ้าง มาถึงบ่อนซึ่งฝ้ายหญิงรออยู่ พวกหนุ่มพอใจที่จะเล่นกับสาวบ่อนไหน ก็จะส่งหัวหน้ามาเจรจาขอเล่นด้วย ส่วนพวกสาว ๆ จะยังไม่ตกลงเล่นง่าย ๆ ต้องตำรวจลูกก่อนว่า หนุ่ม ๆ เหล่านั้นมีกิริยาจาสุภาพเรียบร้อยหรือไม่ หากไม่มีปัญหาจึงอนุญาตให้เล่นได้ เมื่อได้พูดคุยตกลงกันเรียบร้อยแล้วทางฝ้ายหญิงซึ่งเป็นหัวหน้า หรือเรียกว่า “นาชบ่อน” ก็จะเป็นผู้เรียกให้หญิงสาวที่แต่งตัวเรียบร้อยแล้วเข้านั่งประจำที่ตามลำดับเมื่อแรกเล่นฝ้ายหญิงสาวเป็นฝ้ายนั่งตั้งลูกสะบ้าก่อนแล้ว หญิงสาว

* สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (๒๕๒๘). รายงานวิจัย เรื่องการอนุรักษ์พื้นฟูงานเทศกาล. หน้า ๑๘๗.

* คู่มือในภาพหมายเลข ๓๐,๓๑ หน้า ๑๔๕

หัวหน้าบ่อน ซึ่งส่วนมากมักเป็นผู้เล่นคู่ ที่หนึ่งจะร้องให้ฝ่ายชายเข้าประจำที่โดยนั่งคนละฝั่งกับ ทางฝ่ายหญิงตรงกันเป็นคู่ๆ ตามระดับ ในการเล่นหนุ่มสาวจะจับกันเป็นคู่ตามจำนวนฝ่ายหญิง และสถานที่ ฝ่ายหนุ่มจะลงมือเล่นก่อนในฐานะเป็นแขกและจำต้องเล่นตามเกณฑ์ของเจ้าของบ่อน ซึ่งมีท่าเล่นในแต่ละหมู่บ้านไม่เหมือนกัน ดังนั้นก่อนจะเล่นในแต่ละท่า ฝ่ายหนุ่มจะต้องถาม หัวหน้าบ่อนทุกครั้งไปว่าจะเล่นท่าใด และเมื่อเล่นจบทุกท่าแล้วก็หมายความว่าเล่นได้ ๑ เมือง การ เล่นดำเนิน ไปจนถึงเที่ยงคืน จะมีการหยุดพักรับประทานอาหาร ซึ่งฝ่ายสาวจะเป็นผู้จัดเตรียมไว้ หลังจากที่ได้พักผ่อนพอสมควรแล้วก็จะเริ่มเล่นกันต่อไปอีกสอง หรือสามชั่วโมง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ความพอใจของทั้งสองฝ่าย อย่างไรก็ตามเวลาที่เล่นหนุ่มสาวเหล่านี้จะอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ ตลอดเวลานับตั้งแต่หัวค่ำจนกระทั่งถึงเวลาเลิก

วิธีการเล่น ฝ่ายหญิงและฝ่ายชายจะนั่งเรียงแถวกัน อยู่คนละฟากตามจำนวนคู่ ถ้า ฝ่ายหนึ่งอยู่หัวบ่อน อีกฝ่ายหนึ่งจะอยู่ที่ท้ายบ่อน ฝ่ายที่อยู่หัวบ่อนจะเป็นฝ่ายตั้งลูกสะบ้า และฝ่ายที่ อยู่ท้ายบ่อนจะเป็นฝ่ายเล่น ถ้าฝ่ายที่เล่นสามารถทำลูกตกคิกหมุดทุกท่าถือว่าได้ ๑ เมือง แต่ถ้าบาง ท่าผิดไปก็จะอยู่ในดุลยพินิจของอีกฝ่ายหนึ่ง จะให้แก้ตัวหรือจะปรับเป็นเสีย ถ้าปรับเป็นเสียฝ่ายที่ ถูกปรับจะต้องกลับไปนั่งที่หัวบ่อน ทำหน้าที่ตั้งผลสะบ้าต่อไป ความสนุกของการเล่นสะบ้านี้อยู่ที่ การยิงผิคนั่นเอง แต่เมื่อยิงผิก็อาจมีการร้องขอต่อรองกันได้ โดยใช้วาจาที่อ่อนหวานอ่อนหวานก็ ครั้งก็ได้ คือเมื่อจะขอต้องนั่งพับเพียบลงในบ่อนกล่าวเป็นภาษามอญดังนี้ “อีกุกะหยาดมัวเล่น ปลอนระกะหยาด” แปลความว่า “พี่สาวจำขออีกครั้งเถิดครับ” ในตอนที่อ่อนหวานขอร้องทำแก้ตัว ใหม่ เมื่อได้ยิงลูกสะบ้าผิดไปนี้ เป็นโอกาสที่ฝ่ายชายจะได้พูดคุยกับฝ่ายหญิง อาจพูดคุยไปนอก เรื่องอย่างใดก็ได้ แต่ต้องสุภาพไม่หยาบโลนโดยเฉพาะเมื่อผู้เล่นเป็นชายหนุ่ม ถ้าฝ่ายหญิงยิงผิก็ จะต้องนั่งพับเพียบเรียบร้อย ขอสะบ้าคืนเพื่อทอดอีกทีหนึ่ง คราวนี้จะเป็นโอกาสให้ฝ่ายชายผู้ชนะ ได้ซักถามเกี่ยวพาราตีต่าง ๆ นานา เกี่ยวจนฝ่ายหญิงจะพอใจ และในทำนองเดียวกันถ้าฝ่ายชายยิง ผิดคู่ ฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายแพ้ คราวนี้ฝ่ายหญิงก็จะซักถามบ้าง จนกว่าจะเป็นที่พอใจ การซักถาม - การตอบคำถาม จะเป็นที่เฮฮา ๆ ทั้งผู้เล่นและผู้ดูเป็นอย่างมาก ระหว่างที่เล่นสะบ้าอยู่นี้ ผู้เล่นทั้งสองฝ่ายมักจะมีกระวังตัวรักษามารยาทไม่พูดจาหรือแสดงกริยาอย่างใดที่ไม่สมควร เพราะมีสายตา เป็นร้อย ๆ คู่กำลังเฝ้าจ้องดูอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เล่นฝ่ายชายมักอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ที่นั่งเฝ้าดูพฤติกรรมอยู่ตลอดเวลา แม้จะเล่นกันจนสว่างคาตา เมื่อเล่นกันสมควรแก่เวลา ซึ่งอาจจะ คึกถึงตีห้าหรือสว่างคาตาแล้ว ก็เป็นอันสิ้นสุดสำหรับการเล่นสะบ้าในคืนนั้นหนุ่มผู้เป็นหัวหน้า ทีมฝ่ายชายก็จะกล่าวคำอำลาฝ่ายหญิงด้วยคำที่อ่อนหวานว่า “อีกุกะหยาดอ้วเดิด หรือปุยเคิดกะเลาะ กลาระกะหยาด” แปลความว่า “พี่สาวจำผมขอลาและขออภัยหากมีการล่วงเกินนะขอรับ นับว่า การเล่นเกมพื้นเมืองประเภทดังกล่าวนี้ได้รับความสนุกสนานมากประเภทหนึ่ง

การเล่นลูกสะบ้านี้มีทั้งหมดด้วยกัน ๑๔ ท่า° โดยต่างกันที่ตั้งของสะบ้า เช่น วาง ลูกไว้ที่คอและก็ยัง นี่ก็เป็นวิธีหนึ่ง ต่อไปก็วางที่หน้าอก เรือยลงมาจนถึงหลังเท้า เมื่อลูกตกลงที่ใด ก็ยังเฉียดพื้นดิน ไปยังลูกของฝ่ายตรงกันข้าม ถ้าฝ่ายใดยิงได้ครบทั้ง ๑๔ ลูกก่อนก็เป็นฝ่ายชนะไป ส่วนท่าที่เล่นจะมีชื่อเรียกเป็นภาษารามัญและแต่ละหมู่บ้านก็จะมีท่าเล่นที่แตกต่างกันไป ดังนี้

ชื่อและท่าเล่นของหมู่บ้านทรงคนอง

๑. ชินเตง ยืนอยู่ท้ายบ่อน เอาผลสะบ้าวางหลังเท้า ก้าวไปข้างหน้า ๓ ก้าว แล้วเหวี่ยงผลสะบ้าให้ถูกผลสะบ้าคู่ของตน
๒. อีหยู่ ยืนอยู่ครึ่งบ่อน เอาผลสะบ้าวางบนหลังเท้า แล้วเหวี่ยงให้ถูกผล ที่หน้าคู่ของตน
๓. อีฮารัด ยืนอยู่ท้ายบ่อน เอาผลสะบ้าวางไว้ใต้ปลายเท้า ก้าวไปข้างหน้า ๓ ก้าว แล้วโยผลสะบ้าไปให้ถูกผลสะบ้าคู่ของตน
๔. สะเหน็ดบา เอาผลสะบ้าวางท้ายบ่อน เอาเท้าเตะไป ๒ ครั้ง แล้วนั่งลง เอามือ คีบผลสะบ้าคู่ของตน
๕. สะเหน็ดปือย ทำเช่นเดียวกับท่าที่ ๔ คีบกันที่เอาเท้าเตะไป ๓ ครั้ง
๖. อีเป่ ยืนอยู่ท้ายบ่อน เอาผลสะบ้าวางบนหลังเท้า แล้วโยนไปข้างหน้า แต่พอสมควร นั่งลงคีบผลสะบ้าต่อไปให้ถูกผลสะบ้าคู่ของตน
๗. อีไซ นั่งลงกับพื้นห่างจากฝ่ายหนึ่งประมาณ ๑ เมตร แล้วใช้นิ้วชี้คีบ ผลสะบ้าคู่ของตน
๘. อีบางโป๊ะ เอาผลสะบ้าวางที่พื้นประมาณครึ่งบ่อน แล้วใช้นิ้ววางคีบไปให้ ถูกผลสะบ้าคู่ของตน
๙. อีเกน เอาผลสะบ้าวางที่พื้นให้ห่างจากผลสะบ้าคู่ของตนประมาณ ๑ เมตร แล้วจึงใช้นิ้วก้อยเกี่ยวกับนิ้วก้อย คีบไปให้ถูกผลสะบ้าคู่ ของตน ถือว่าได้ ๑ เมือง

°ฉวีวรรณ ควรแสวง. (ม.ป.ป.). ปกิณกะพระประแดง. หน้า ๓๘.

ชื่อและท่าของหมู่บ้านแฉ่

๑. ชิ่นเต็ง	} ทั้ง ๔ ท่านี้ทำเช่นเดียวกับหมู่บ้านคนอง
๒. อีสะยู๋	
๓. สะเหน็ดบา	
๔. สะเหน็ดป็อย	
๕. อีเป๊ะจั้งหมั่ว	ยืนอยู่ที่ท้ายบ่อน เอาผลสะบ้าวางบนหลังเท้าโยนไปข้างหน้า วัด
๖. อีโ	เข้า ๑ ช่วง แล้วเอานิ้วคิดให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคุณ
๗. อีนางป็อย	ทำเช่นเดียวกับหมู่บ้านทรงคนอง
๘. อีนางบา	ยืนอยู่ที่ท้ายบ่อนแล้วทอยผลสะบ้าให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคุณ ๓
๙. อีมายมับ	ครั้ง
๑๐. อีตางแก้ม	เช่นเดียวกับอีนางป็อย แต่ทอยเพียง ๒ ครั้ง เท่านั้น
๑๑. อีมายโล่น	ประกบเท้าทั้งสองเข้าด้วยกัน กระโดดไป ๒ ครั้ง แล้วเอามือ
๑๒. อีมายพาด	ทอยผลสะบ้าให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคุณ
๑๓. อีเกน	เขย่งเท้าจากท้ายบ่อนไปประมาณครึ่งบ่อน แล้วเอามือทอย
๑๔. อะลองเต็ง	สะบ้าให้ถูกคองเขย่งกลับ
	ถือผลสะบ้าจากท้ายบ่อนไปพอสวมควร วัดเข้า ๑ ช่วง แล้วจึง
	คิดให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคุณ
	ถือผลสะบ้าจากท้ายบ่อนไปครึ่งบ่อน แล้ววัดเข้าคิดเช่นเดียวกับท่า ๑๑
	ทำท่าเดียวกันกับของหมู่บ้านทรงคนอง
	เป็นท่าสุดท้ายของหมู่บ้านนี้ คือทอยผลสะบ้าจากท้ายบ่อนให้
	ถูกผลสะบ้าคู่ของคุณ

ชื่อและท่าของหมู่บ้านเต้อ (กวานเต้อ)

๑. ชิ่นเต็ง	} ทั้ง ๒ ท่านี้ ทำเช่นเดียวกับของสองหมู่บ้านที่กล่าวมา
๒. อีสะยู๋ หรืออีจั้งสะยู๋	
๓. อีบ๊อก	
	หนีบผลสะบ้าไว้ที่หัวแม่เท้าข้างหนึ่ง เขย่งจากท้ายบ่อนไปจน
	ใกล้ผลสะบ้าของคุณแล้วเตะผลสะบ้าให้ถูก

๔. อิตฺยรูป นั่งลงคิดผลสะบ้าด้วยนิ้วชี้จากท้ายบ่อนไปในระยะพอสมควร
เดินไปเอาปลายเท้าเหยียบผลสะบ้า เสร็จมาให้ตรงคู่ของตัว แล้ว
ถีบให้ถูกผลสะบ้า
๕. อิตฺยระ นั่งลงคิดผลสะบ้าด้วยนิ้วชี้จากท้ายบ่อน ให้ถูกผลสะบ้าคู่ของ
คน ถ้าผลสะบ้าไปไม่ถึงให้ใช้เท้าถีบไปให้ถูกผลสะบ้า
๖. อิตฺยปะ เอาสะบ้าวางลงบนหลังเท้า โยนไปข้างหน้าพอสมควร เสร็จ
ผลสะบ้าให้ตรงคู่ของคน วัดเข้า ๑ ครั้ง แล้วตีค้ำให้ถูก
๗. อิตฺยอุบ ถีบผลสะบ้าจากท้ายบ่อน วิ่งตามตะกรูปไว้แล้ววัดเข้าตีค้ำ
๘. อิตฺยอะคั้ว วางผลสะบ้าที่หน้าคู่ของคนให้ห่างประมาณ ๑ ศอก ใช้นิ้วก้อย
เกี่ยวกันตีค้ำให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคน
๙. อิตฺยอน วางผลสะบ้าให้ห่างจากคู่ของคนประมาณ ๑ ศอก ใช้นิ้วก้อย
เกี่ยวกันแล้วให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคน
๑๐. อิตฺยอิมัรบ กระโดดจากท้ายบ่อนไป ๑ ก้าว แล้วเอาเท้าประกบกันแล้ว
ทอยผลสะบ้าคู่ของคน
๑๑. อิตฺยอองเกม ก้าวเท้าจากท้ายบ่อนไป ๒ ก้าว ก้าวที่ ๒ ยกเท้าข้างหนึ่งขึ้น
แล้วทอยผลสะบ้าให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคน
๑๒. อิตฺยออยบา ยืนอยู่ท้ายบ่อน แล้วทอยผลสะบ้าให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคน ๒
ครั้ง
๑๓. อิตฺยออยมั่ว ยืนอยู่ท้ายบ่อนแล้วทอยผลสะบ้าให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคนเพียง
ครั้งเดียว
๑๔. อิตฺยอิโซ ยืนที่ท้ายบ่อนเอาเท้าเตะผลสะบ้า ๑ ครั้ง แล้ววัดเข้าตีค้ำให้ถูก
ผลสะบ้าคู่ของคน
๑๕. อิตฺยอิมายผจค ถีบผลสะบ้าไปครั้งบ่อน แล้ววัดเข้าตีค้ำ
๑๖. อิตฺยอิมายโล่น ถีบผลสะบ้าจากท้ายบ่อน ให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคน
๑๗. อิตฺยอลองเคิง ทอยผลสะบ้าให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคน หรืออาจจะไม่ถูกก็ได้
เป็นอันว่าจบ ๑ เมือง
- ชื่อและท่าของหมู่บ้านแหวกะราว
๑. บินเติง ยืนที่ท้ายบ่อน เอาผลสะบ้าวางบนเท้า ก้าวไป ๓ ก้าว แล้วโยน
ผลสะบ้าให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคน

๒. โมสะเครัม ถ้อผลสะบ้าจากท้ายบ่อน วิ่งไปตะครุบไว้ แล้วจึงคิดให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคน
๓. อีชม เอาผลสะบ้าวางลงบนหลังเท้า โยนไปข้างหน้า แล้วร่อนผลสะบ้าให้ตรงกับคู่ของคน แล้วคิดให้ถูก
๔. อีนาง กระยะครึ่งบ่อน นั่งจับเข้าข้างหนึ่ง เอาผลสะบ้าวางบนเข่าแล้วคิดให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคน
๕. อีจั้งฮะยู ยืนระยะครึ่งบ่อน เอาผลสะบ้าวางบนหลังเท้า แล้วโยนผลสะบ้าให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคน
๖. อีนางโปีะ นั่งระยะครึ่งบ่อน คิดผลสะบ้าไปให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคน ถ้ายังคิดไม่ถูกก็มีสิทธิคิดได้ถึง ๓ ครั้ง
๗. อีบ้อก เอานิ้วเท้าหนีบผลสะบ้า ยกเท้าข้างหนึ่งหนีบเขย่งไปเอาผลสะบ้าแคะที่ผลสะบ้าคู่ของคน
๘. อีสะเร็ด ยืนอยู่ท้ายบ่อน เอาผลสะบ้าวางไว้ใต้นิ้วเท้า เขย่งเหยียบผลสะบ้าไปจนถูกผลสะบ้าคู่ของคน
๙. อีสะมับจังกม ก้าวออกไปแล้วประกบเท้าไว้ นั่งลงหมุนผลสะบ้า เมื่อผลสะบ้าหยุดหมุนและล้มลง จึงคิดไปให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคน
๑๐. อีเฮียจ้งมั่ว ยืนอยู่ในระยะครึ่งบ่อน ยกขาข้างหนึ่งขึ้นแล้วก้มหมุนสะบ้ากับพื้น เมื่อผลสะบ้าหยุดหมุนและล้มลง จึงลงคิดให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคน
๑๑. อีมายพาด ถ้อผลสะบ้าจากท้ายบ่อนแล้ววัดเข้าคิดให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคน
๑๒. ละอองเคิง ยืนท้ายบ่อน แล้วทอยผลสะบ้าไปที่ผลสะบ้าคู่ของคน จะถูกหรือไม่ถูกก็ได้ เป็นอันว่าจบ ๑ เมือง

ชื่อและท่าของหมู่บ้านเชียงใหม่

๑. ชันเคิง ยืนอยู่ท้ายบ่อนเอาผลสะบ้าวางลงหลังเท้า ก้าวไป ๓ ก้าว แล้วโยนให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคน
๒. แคะเคิง เอาผลสะบ้าวางบนหลังเท้าข้างหลังเท้าข้างหนึ่ง แล้วเขย่งไปจนใกล้ผลสะบ้าคู่ของคน โยนผลสะบ้าขึ้นให้ถูก
๓. อีสะเร็ด เหยียบผลสะบ้าด้วยปลายเท้า ไล่ไป ๓ ก้าว และเตะผลสะบ้าให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคน

๔. อิมะนาว ถู้อผลสะบ้าจากท้ายบ่อนวิ่งตามตะครุบไว้ แล้วจึงตีผลสะบ้าให้ถูกผลสะบ้าคู่ของตน
๕. อิมายล่น ขึ้นอยู่ที่ท้ายบ่อนแล้วถู้อผลสะบ้าให้ถูกผลสะบ้าคู่ของตน ๓ ครั้ง
๖. อีตองแก้ม ก้าวกระโดดจากท้ายบ่อนไปจนใกล้ผลสะบ้าคู่ของตน แล้วจึงโยนผลสะบ้าไปให้ถูก
๗. อีพับ ขึ้นในระยะครึ่งหนึ่งของบ่อน เอาเท้าประกบกันแล้วถู้อผลสะบ้าให้ถูกคู่ของตน
๘. อีกะวัง ถู้อผลสะบ้าจากท้ายบ่อน ให้ถูกผลสะบ้าคู่ของตน
๙. อีหมดเจิง ขึ้นอยู่ที่ท้ายบ่อน เอาผลสะบ้าสอดไว้ระหว่างตาตุ่มทั้ง ๒ ข้าง กระโดดไปพอสสมควร แล้วนั่งลงตีผลสะบ้า ให้ถูกผลสะบ้าคู่ของตน
๑๐. ละลองเจิง ทอยผลสะบ้าจากท้ายบ่อนให้ถูกผลสะบ้าคู่ของตน หรืออาจจะไม่ถูกก็ได้ ถือว่าเป็นการส่งเมือง หรือ ได้ ๑ เมือง

ชื่อและท่าของหมูป้านตา

๑. ชิ่นเติง ขึ้นอยู่ที่ท้ายบ่อน เอาผลสะบ้าวางไว้บนหลังเท้า ก้าวไปข้างหน้า 3 ก้าว แล้วโยนให้ถูกผลสะบ้าคู่ของตน
๒. อีโซ จากท้ายบ่อน เอาลูกสะบ้าวางลงกับพื้นแล้วตีไปให้ถูกผลสะบ้าคู่ของตน ถ้าตีครั้งแรกไม่ถูก ก็มีสิทธิ์ตีได้อีก ๑ ครั้ง
๓. อีสะยู่ ขึ้นอยู่ในระยะครึ่งบ่อน เอาผลสะบ้าวางไว้ที่หลังเท้า แล้วโยนไปให้ถูกผลสะบ้าคู่ของตน
๔. อีสะมาง ขึ้นค้ำผลสะบ้าของคู่ของตน เอาผลสะบ้าแตะที่คางแล้วปล่อยลงให้ถูกผลสะบ้าคู่ของตน
๕. อีสะเร็ด ขึ้นอยู่ที่ท้ายบ่อน เอาผลสะบ้าวางไว้ได้ปลายเท้า ก้าวเดินพอลาผลสะบ้าไปแล้วดันไปให้ถูกผลสะบ้าคู่ของตน
๖. อิมายสะเกริม ถู้อผลสะบ้าจากท้ายบ่อนแล้วรีบตะครุบไว้ วดเข่าตีไปให้ถูกผลสะบ้าคู่ของตน
๗. อิมายบา ทอยผลสะบ้าจากท้ายบ่อน ๒ ครั้ง ให้ถูกผลสะบ้าคู่ของตน

๘. อีสะอูบ กระโคคจากท้ายบ่อน ประกบเท้าเอาไว้ แล้วทอยผลสะบ้าให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคุณ
๙. อีตองแก้ม ก้าวกระโคคไป ๑ ก้าว แล้วทอยผลสะบ้าให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคุณ
๑๐. อีมายลอค ทอยผลสะบ้าเข้าไปในเขตของผลสะบ้าที่ตั้งไว้ โดยไม่ให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคุณ
๑๑. อีมายพาด ล้อผลสะบ้าไปครึ่งบ่อน นั่งลวดเข้าแล้วลัดให้ถูกผลสะบ้า คู่ของคุณ
๑๒. อะลองเคิง ทอยผลสะบ้าจากท้ายบ่อน จะถูกผลสะบ้าคู่ของคุณหรือไม่ก็ได้ ถือว่าส่งเมือง หรือเล่นได้ 1 เมือง
- ชื่อและท่าของหมู่บ้านดัง
๑. ตอนเคิง (ขึ้นเมือง) ล้อผลสะบ้าอย่างเฉยเข้าไปในเขตที่ตั้งสะบ้าของฝ่ายตรงข้าม เรให้ตรงคู่แล้วลัดเข้าลัด ให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคุณ
๒. ขึ้นเคิง เอาผลสะบ้าวางบนหลังเท้า เริ่มจากท้ายบ่อนก้าวไป 3 ก้าว แล้วใช้เท้าทอยหรือเหวี่ยงสะบ้าไปให้ถูกคู่ของคุณ
๓. สะเหน็ดบือย ใช้ปลายนิ้วเท้าวางบนผลสะบ้า ถีบไป ๓ ครั้ง ให้ถูกผลสะบ้า (ครั้งที่ ๓ ถูกผลสะบ้าคู่ของคุณ)
๔. สะเนคปอน ทำแบบเดียวกับท่าที่ ๓ แต่ใช้เท้าถีบ ๔ ครั้ง ให้ถูกผลสะบ้า (ครั้งที่ ๔ ให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคุณ)
๕. อีเป้ เอาผลสะบ้าวางบนหลังเท้า แล้วใช้เท้าโยนไปให้ตรงคู่ของคุณ ถ้าไม่ตรงเรให้ตรง แล้วลัดเข้าลัดให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคุณ
๖. อีโช เอาผลสะบ้าวางที่พื้นใช้เท้าถีบให้ตรงคู่ของคุณ ถ้าไม่ตรงเรให้ตรงแล้วลัดเข้าลัดให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคุณ
๗. อีสะยู๋ เอาผลสะบ้าวางบนหลังเท้า ขึ้นแค่ครึ่งบ่อน ยกเข้าข้างวางผลสะบ้าแกว่งไปข้างหน้าข้างหลัง แล้วทอยหรือเหวี่ยงสะบ้าด้วยเท้าให้ถูกคู่ของคุณ
๘. อีสะมาง ยืนหน้าผลสะบ้าคู่ของคุณ เล็งให้ตรง เอาผลสะบ้าถือไว้ได้คาง แล้วปล่อยให้ถูกผลสะบ้าคู่ของคุณ

๘. อีสะเร็ด เอาตะบัววางที่พื้น เอานิ้วเท้าวางบนผลตะบัว แล้วเขย่ง
กระโดดพาผลตะบัวไปที่ละน้อยให้ตรงกับคู่ เมื่อถึงก็เอาผล
ตะบัวกระทบผลตะบัวคู่ของคนให้ล้ม ถ้าไม่ถึงคู่ ผลตะบัว
หลุดกลางคันผู้ทำต้องเขย่งเท้ากลับไปเริ่มต้นใหม่
๑๐. อีบ็อก เอาผลตะบัวใส่ระหว่างนิ้วหัวแม่เท้ากับนิ้วชี้ คีบผลตะบัวให้อยู่
พาผลตะบัวไปแตะผลตะบัวของคนให้ล้ม แล้วเขย่งกับมือ
ก้าว ๓ ก้าว แล้วโคจรวนประคบเท้าตรงคู่หน้าของตน แล้ว
ทอยให้ผลตะบัว (ขณะก้าวต้องร้อง มายมับ ด้วย)
๑๑. อีมายมับ ก้าว ๓ ก้าว ยกเท้า ๑ ข้าง ถีบผลตะบัวให้ถูกคู่ของตน (ขณะ
ก้าวต้องร้อง ทองแก้ม ด้วย)
๑๒. ทองแก้ม ก้าว ๓ ก้าว ยกเท้า ๑ ข้าง ถีบผลตะบัวให้ถูกคู่ของตน (ขณะ
ก้าวต้องร้อง ทองแก้ม ด้วย)
๑๓. โป๊ะป๊อยละถ่าน (คิด ๓ ครั้ง) เอาผลตะบัววางแค่ครึ่งบ่อน แล้วนั่งลงคิดให้ตรง
และถูกคู่ของตน (ถ้าไม่ถูกคิดให้ครบ ๓ ครั้ง)
๑๔. มายสะเกริม ถีบผลตะบัวไปให้ตรงคู่ของตน แล้ววิ่งตามไปตะครุบเร็วให้ตรง
(ล้อตะครุบ) คู่ของตน แล้ววัดเขาคิดให้ถูกลูกตะบัวคู่ของตน
๑๕. ละลองเจิง ถีบผลตะบัวจากท้ายบ่อน ให้ถูกคู่ตะบัวของตน

ตะบัว (ทอย)

ตะบัวทอยเป็นตะบัวอีกประเภทหนึ่งซึ่งมักจะเล่นกันในหมู่ของผู้ชาย ที่ปากถัด
เห็นจะมีเล่นกันอยู่แห่งเดียวคือ ที่วัดทรงธรรมวรวิหาร ส่วนประกอบของการเล่นตะบัวทอย มีดังนี้

๑. สถานที่ จะมีลานกว้างประมาณ ๓-๕ เมตร ความยาวประมาณ ๓๐-๔๐ เมตร
๒. สนามที่จะใช้เล่น จะมีความกว้างประมาณ ๓ เมตร ความยาวประมาณ ๓๐ เมตร
ในสภาพที่เป็นดินอัดแน่นและเรียบ เหมาะสำหรับการ โยนลูกตะบัวให้ลื่นไถลไถลตามแรงโยน รอบ
ๆ สนามจะต้องปิดกันด้วยไม้หน้า ๘ นิ้ว เพื่อกันลูกตะบัวมิให้กระเด็นออกจากบ่อน ความยาวของ
สนามจะถูกแบ่งออกเป็น ๓ ช่วง คือระยะ ๒๐ เมตร สำหรับรุ่นเล็ก ๒๔ เมตรสำหรับรุ่นกลาง และ
๓๐ เมตร สำหรับรุ่นใหญ่

๓. ลูกตะบัว จะมีลูกตะบัวตั้งและลูกตะบัวทอย ลูกตะบัวที่ใช้สำหรับตั้งจะใช้ไม้
กลึงเป็นลักษณะกลมแบน มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางไม่เกิน ๒.๕ นิ้ว หนาไม่เกิน ๑.๕ ซม. จะมี
จำนวน ๑๐ ลูก

ส่วนลูกสะบ้าทอย จะต้องทำด้วยไม้เนื้อแข็งและแกร่ง จะได้ไม้หักหรือแตกง่าย เมื่อกระทบกับพื้นขณะที่ทำการทอย ลักษณะคล้ายลูกสะบ้าตั้ง กลึงเป็นรูปวงกลม ท้องแบน ลมมุม เพื่อมิให้สะควเวลาทอยโดยเฉพาะด้านบนของลูกสะบ้าทอยต้องกลึงให้สูงขึ้นมาพองาม (คล้ายหลังเต่า) ส่วนตรงกลางของลูกสะบ้าตั้งกลึงให้เป็นหลุมเล็กน้อย เพื่อให้หัวแม่มือกดลงได้กระชับ เมื่อเวลาทอยออกไป ลูกสะบ้าทอยจะมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๕ ซม. หน้าประมาณ ๒ ซม. จะมีจำนวน ๖ ลูก

๔. การตั้งลูกสะบ้า จะใช้ลูกสะบ้าตั้งข้างละ ๕ ลูก และจะตั้งเรียงในลักษณะสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน หรือรูปปีกกาในระยะ ๓๐ เมตร ๓ ลูกแรกจะตั้งตรงกลางเรียงกัน ซึ่ง ๓ ลูกนี้จะเรียกว่า หัว - ตัว - หาง โดยต้องตั้งห่างกันลูกละ ๓๐ ซม. ส่วนอีก ๒ ลูกที่เหลือจะต้องตั้งไปทางซ้ายและขวาของลูกกลาง ซึ่งมักจะเรียกว่า ปีกขวาและปีกซ้าย การตั้งลูกสะบ้าต้องตั้งพร้อมกันทั้ง 2 ฝ่าย

๕. กติกาการแข่งขัน การแข่งขันสะบ้าทอย จะกำหนดไว้เป็น ๓ รุ่น หรือ ๓ ระยะผู้ใดมีความสามารถรุ่นใดก็จะเข้าแข่งขันในรุ่นนั้น ๆ ดังกล่าวแล้ว เดิมการแข่งขันจะไม่มีกรรมการนับคะแนน จะทอยกันไปจนกว่าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะทอยลูกสะบ้าล้มหมดก่อนถือว่าชนะ มารยะหลังเนื่องจากอาชีพการงานและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้การแข่งขันสะบ้าทอยและกติกาเปลี่ยนแปลงไป

๖. การทอยสะบ้าและการให้คะแนน การทอยสะบ้าครั้งแรกจะมีฝ่ายละ ๖ ลูกก่อน โดยจะใช้มือซ้ายหรือมือขวาก็ได้ทำการทอยแล้วแต่ถนัด แต่ที่สำคัญคือนิ้วหัวแม่มือจะต้องกดลงตรงกลางของลูกสะบ้าที่กลึงเป็นหลุมไว้แล้ว ส่วนนิ้วชี้ถึงนิ้วก้อยจะต้องรองรับลูกสะบ้าไว้ให้กระชับมือ เมื่อทอยลูกสะบ้าออกไปหากโคนลูกสะบ้าที่ตั้งไว้ในแนวกลางจะเป็นลูกหัว ลูกกลาง หรือลูกท้าย (หัว - ตัว - หาง) ก็จะได้ลูกละ ๑ คะแนน แต่ถ้าลูกทางซ้ายลูกทางขวา (ปีกซ้าย ปีกขวา) ก็จะได้ลูกละ ๒ คะแนน รวมแล้วเป็น ๗ คะแนน การทอยครั้งแรกจะทอยจนหมดทั้ง ๖ ลูก เมื่อทอยครบแล้วก็เป็นที่ของฝ่ายตรงข้ามบ้าง แต่ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดทอยลูกสะบ้าที่ตั้งไว้ล้มทั้งหมด ๕ ลูกก่อนก็ไม่ได้ทอยอีก แต่ถ้าทอยล้มยังไม่หมดและลูกสะบ้าที่ใช้ทอยทั้ง ๖ ลูกนั้นหมดก่อน ก็ต้องเปิดโอกาสให้ฝ่ายตรงข้ามเข้ามาเป็นฝ่ายต้องทอยมาทางฝ่ายที่ทอยก่อนด้วย ถ้าฝ่ายหลังทอยลูกสะบ้าครั้งแรกหมด ๖ ลูกเช่นกัน แต่ถ้าทอยครั้งแรกล้มทั้งหมด ๕ ลูกก็ไม่ต้องทอยซ้ำอีก และถือว่าในรอบแรกนี้จะได้ ๗ คะแนนเต็ม ส่วนฝ่ายหลังถ้าทอยลูกสะบ้าครั้งแรกที่ตั้งไว้ล้มไม่หมด ก็จะมีโอกาสได้ทอยเก็บลูกสะบ้าที่ยังล้มไม่หมดได้อีกครั้งหนึ่ง โดยใช้ลูกสะบ้าทอยทั้ง ๖ ลูกเช่นกัน แต่ถ้าทอยในครั้งแรกกลับหมดก็ไม่ต้องทอยซ้ำอีกเช่นกัน เมื่อจบชุดแรกคือทอย ๒ ครั้ง (๑๒ ลูก) ก็จะมีการเปลี่ยนข้างเพื่อมิให้ได้เปรียบเสียเปรียบซึ่งกันและกัน

สรุปแล้วการทอยครั้งแรก ๖ ลูก และครั้งที่ ๒ อีก ๖ ลูก รวมเป็น ๑๒ ลูก เมื่อสลับข้างหรือเปลี่ยนข้างจะต้องทอยอีกข้างละ ๑๒ ลูกเช่นกัน รวมแล้วแต่ละฝ่ายจะมีโอกาสได้ทอยถึง ๒๔ ลูก

การเล่นสละบ้ำทอยส่วนมากจะเป็นในหมู่ของผู้ชาย เพราะผู้หญิงจะลงมาเล่นหรือแข่งขันจะมองดูไม่สุภาพเรียบร้อยและสวยงาม เนื่องจากสาวมอญจะเป็นผู้ที่เคร่งครัดในเรื่องของขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นอย่างมาก

การเล่นสละบ้ำเดิมนั้นในวงสละบ้ำจะพบเห็นการบรรเลงเครื่องดนตรีใช้ในการกล่อมบ่อนสละบ้ำ จะเป็นการบรรเลงประกอบการร้องตะแยะ หรือการขับลำนำชมความงามของหญิงสาว แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป เมื่อท่านไปเที่ยวชมงานรื่นเริงในวันตรุษสงกรานต์ของชาวพระประแดง ก็จะได้พบเห็นภาพหนุ่ม ๆ ที่จะเดินเล่นดนตรีกันไปเป็นกลุ่ม เขาจะไปกันทั่วทุกตรอกซอก ซอย เมื่อพบบ่อนสละบ้ำเข้าที่ไหนก็จะหยุดกล่อมบ่อนกันที่นั่น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่ากาลเวลาอาจจะพัฒนาไปทั้งด้านตัวบุคคลและเครื่องดนตรี แต่เจตนาرمىในอันที่จะรักษาไว้ซึ่งประเพณีการกล่อมบ่อน อันเป็นประเพณีมาแต่สมัยพ่อแม่ปู่ย่าตายายยังคงอยู่

๑ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด. (๒๕๒๖). การละเล่นพื้นบ้านศูนย์สังคีตศิลป์. (พ.ศ. ๒๕๒๒-๒๕๒๔). ไม่ปรากฏเลขหน้า.

วัฒนธรรมการแสดง

ทะแยมอญ

ในสมัยโบราณ คนมอญปากลัดนิยมเล่นทะแยมอญ^{*}กันในทุกโอกาส เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานเทศกาลตรุษสงกรานต์ งานกฐิน และงานศพ เป็นต้น คำว่า ทะแย คงจะมาจากคำภาษามอญว่า สะเยะ แปลว่า ร้องเพลง ดังนั้นทะแยมอญก็คือการร้องเพลงมอญ แต่เดิมคนมอญเองเรียกว่า สะมายแคว่ก การเล่นทะแยมอญหรือสะมายแคว่ก มีทั้งเป็นแบบร้องล้วนๆ หรือร้องประกอบการรำ เนื้อหาของเพลงจะมีทั้งการเล่า การโต้ตอบ และการเกี่ยวพาราตี คนตรีที่ใช้ คือ ๑) ซอ (ลักษณะคล้ายซออู้) ๒) จะเข้มอญ (เรียกว่า “จอง”) ซึ่งมีขนาดเล็กกว่าจะเข้ของไทยมาก และสามารถหยิบยกขึ้นมาเล่นได้ ไม่ต้องตั้งเล่นอยู่กับที่อย่างของไทย ๓) กลอง (“เบ็งตัก”) ๔) ฉิ่ง เป็นต้น เครื่องดนตรีเหล่านี้ใช้สำหรับการเล่นทะแยมอญ เพราะในวงทะแยมอญก็จะต้องมีเครื่องดนตรีเหล่านี้ประกอบอยู่ด้วย แต่ที่จริงแล้วเครื่องดนตรีนี้มักจะใช้กับการขับลำนำแบบ พื้นบ้าน เช่น เพลงกล่าวชมธรรมชาติ หรือกล่าวชมความงามของหญิงสาว ลักษณะเพลงทะแยมอญ นั้นจึงเป็นการร้องโต้ตอบระหว่างชายกับหญิงในเชิงเกี่ยวพาราตีกันและมีกรร่ารำประกอบการร้องมีท่วงทำนองอ่อนหวาน ภาษาที่ใช้ร้องเป็นภาษามอญ ซึ่งมีเนื้อร้องและทำนองไพเราะมากหากได้ฟัง แต่ปัจจุบันคนมอญจำนวนน้อยมากที่ยังพูดภาษามอญได้และคนที่ร้องเพลงได้แทบจะไม่มีหลงเหลืออยู่เลย การฟื้นฟูจึงเป็นไปได้ยาก การฟังไม่ออกจึงทำให้ขาดสุนทรียรสในถ้อยคำและเสียงเพลงไป

ฟ็อนมอญ ๑๒ ภาษา

เป็นศิลปะชั้นสูง ใช้วงปีพาทย์ประกอบการรำชาวมอญปากลัดได้ค้นแบบการรำชนิดนี้มาจาก ชาวมอญปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

การฟ็อนรามอญ ๑๒ ภาษานั้น ค้นแบบผู้ที่คิดทำรำนี้นั้น จะเป็นจากที่ใดไม่ทราบแน่ชัด แต่ทว่าผู้ที่นำมาเผยแพร่ นั้น คือ ครูปีพาทย์มอญคนหนึ่งชื่อครูเอี่ยม ซึ่งบัดนี้ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว ได้คิดประดิษฐ์ทำร่าเพิ่มขึ้น ประกอบกับเพลงมอญที่มีท่วงทำนองซ้ำ การจัดทำร่ากำหนดขึ้น ๑๒ ท่า

* ธนาคารกรุงเทพ จำกัด. (๒๕๒๖). การละเล่นพื้นบ้านศูนย์ลัดคีตศิลป์ (พ.ศ. ๒๕๒๒ - ๒๕๒๔).

ไม่ปรากฏเลขหน้า.

^๒ แหล่งเดิม. ไม่ปรากฏเลขหน้า.

โคลงธรรมคำนำคัดกรรม เพลงเรือ

เพลงเรือ เป็นเพลงอีกชนิดหนึ่งที่ใช้ร้องเกี่ยวพาราสิกันระหว่างเล่นเรือเป็นภาษา
มอญ* ทำนองเพลงจะเน้นบอกจังหวะของฝีพายอย่างชัดเจน ปัจจุบันการเล่นเพลงเรือภาษามอญ
ได้สูญหายไปแล้ว

จากการทำนาเกลือ ระหว่างเดือนสิงหาคม ถึงธันวาคม ช่วงหนึ่ง และระหว่างเดือน
กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม อีกช่วงหนึ่ง กล่าวคือ ระหว่างเดือนสิงหาคม - ธันวาคม นั้น เป็นระยะเวลา
ขีวมลกรวาง และระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคม เป็นระยะเวลาเก็บเกลือ*

การปลูกต้นเกลือ จะปลูกในน้ำหรือในดินก็ได้ และใช้ขี้วัว และขี้ควาย ปุ๋ยก็ได้
รวมทั้งดินดีหมัก เมื่อปลูกจนแล้วก็นำไปตากแดดให้แห้ง เมื่อตากจนแห้งแล้วก็นำไป
ต้มในน้ำ ๆ เช่น เกลือแดง เกลือขาว เกลือดำ เป็นต้น หลังจากนั้นก็นำมาตากให้แห้งอีกครั้ง
เมื่อปลักรวมก็มักจะเก็บเกลือไว้เพื่อใช้ทำเกลือสำหรับทำเกลือ

เกลือมีความสำคัญสำหรับบ้านมอญ เพราะบ้านมอญจะไม่ค่อยมีงานนาข้าว งานศพ งาน
แต่งงาน หรืองานทำบุญบ้าน ก็จะใช้เกลือปรุงรส และใช้ในการชานเกลืออีกด้วย ซึ่งเกลืออย่าง
นี้ที่ด้านนี้ก็จะมีการเลือกต้นเกลือ การต้มเกลือ ความสะอาดประณีต ตลอดจนเอาเกลือต่าง ๆ
ไปชานเกลือ แล้วหากมีเกลือจะเป็นคนรับสาว มีการประกวดประชันฝีมือกันอยู่ไม่ไกล ลูกสาว
บ้านใดชานเกลือได้ดีสวยงามก็ถือว่าเป็นที่วิเศษนำลูกสาวของเธอ

เด็กสาวแล้วว่าทราบชานเกลือของบ้านมอญหลายประเภทนั้น ถือเป็นงานอดิเรก
ไม่ได้ทำเป็นอาชีพ หรือเล่นจะเล่นเมื่อโลกนี้ได้ ชาวบ้านที่มีลูกสาวสวย ก็จะมีหมั้นๆ มาฝาก
ด้วย ในขณะที่กำลังชานเกลือก็อาจจะใช้เวลาชานนานถึง ๑ เดือนก็มี ในปัจจุบันชานเกลือของ
บ้านมอญได้เปลี่ยนไปจนเปลี่ยนชื่ออาชีพทำนาเกลือจะหาไม่ได้ ปัจจุบันการชานเกลือจึงเป็น
งานอดิเรกจึงค่อย ๆ น้อยลงไปจนเกือบ

* จิวรรณ ความสว่าง (ม.ป.ป.) ปกฉัตรพระประแดง หน้า ๘๖.
* จิวรรณ ความสว่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พจนานุกรม ขลุ่ยสากล สำนักวัฒนธรรมที่โรงเรียน
อานนทวิทย์ อานนทพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ, เมื่อ ๑ ธันวาคม ๒๕๔๐.

* ธนาคารกรุงเทพ จำกัด. (๒๕๒๖). เล่มเดิม. ไม่ปรากฏเลขหน้า.

วัฒนธรรมด้านหัตถกรรม

การสานเสื่อกก*

การสานเสื่อกกถือเป็นงานอดิเรกของคนมอญตามหมู่บ้านในอำเภอพระประแดง ในระยะที่ว่างเว้นจากการทำนาคือ ระหว่างเดือนสิงหาคม กันยายน ช่วงหนึ่ง และระหว่างเดือน กุมภาพันธ์ - พฤษภาคม อีกช่วงหนึ่ง กล่าวคือ ระหว่างเดือนสิงหาคม - กันยายน นั้น เป็นระยะที่รอข้าวแตกรวง และระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคม เป็นระยะหลังเก็บเกี่ยว^๑

การปลูกต้นกกนี้ จะปลูกในเวลาเดียวกันกับการปลูกต้นข้าว กกจะเริ่มแก่และใช้การได้ดีราวเดือนสิงหาคม เมื่อตัดกกมาแล้วก็นำมาตากแดดให้แห้ง เลือกขนาดลำต้นเล็ก ๆ และทำๆ กัน นำไปขอมสีต่าง ๆ เช่น เหลือง แดง น้ำเงิน เขียว ชมพู เป็นต้น หลังจากนั้นก็นำมารีดให้เรียบแล้วจึงนำไปสานเป็นเสื่อบ้าง กระเป๋าบ้าง บางครั้งยังทำเป็นเสวียนหม้อข้าวก็มี

เสื่อมีความสำคัญสำหรับบ้านมอญทุกบ้าน ไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานศพ งานแต่งงาน หรืองานทำบุญบ้าน ก็จะใช้เสื่อปูรับแขก ดังนั้นการสานเสื่อกก จึงทำกันอย่างพิถีพิถันเริ่มตั้งแต่การเลือกต้นกก การขอมสี ความละเอียดประณีต ตลอดจนลวดลายต่าง ๆ ผู้ที่สานเสื่อกก ส่วนมากมักจะเป็นคนรุ่นสาว มีการประกวดประชันฝีมือกันอยู่ในทีม ลูกสาวบ้านใดสานเสื่อกกได้สวยงามก็ถือว่าเป็นที่เชิดหน้าชูตาของพ่อแม่

ได้กล่าวแล้วว่า การสานเสื่อกกของบ้านมอญพระประแดงนั้น ถือเป็นงานอดิเรก ไม่ได้ทำเป็นอาชีพ แต่ละผืนจะเสร็จเมื่อใดก็ได้ บางบ้านที่มีลูกสาวสวย มักจะมีหนุ่ม ๆ มานั่งคุยด้วย ในขณะที่กำลังสาน ทำให้เสื่อบางผืนต้องใช้เวลาสานนานถึง ๑ เดือนก็มี ในปัจจุบันสภาพของสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปคนมอญที่จะยึดอาชีพทำนาก็แทบจะหาไม่ได้ ดังนั้นการสานเสื่อจึงเป็นงานอดิเรกจึงค่อย ๆ น้อยลงไปเช่นกัน

* จิวรรณ ควบแสง.(ม.ป.ป.). ปกิณกะพระประแดง. หน้า ๔๒.

^๒ จิวรรณ ควบแสง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณศิริ จุลกาฬ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนอำนวยการ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. เมื่อ ๓ ธันวาคม ๒๕๔๐.

* คู่มือภาพหมายเลข ๓๒, ๓๓, ๓๔ หน้า ๑๔๖-๑๔๗

วัฒนธรรมด้านอาหาร

นับว่าคนมอญปากลัดสามารถปรับตัวเข้ากับคนไทยได้เป็นอย่างดีลักษณะของอาหารก็มีประเภทแกงต่าง ๆ ยำ ผัด ทอด น้ำพริก และปลาร้า มีแกงบางชนิดคนมอญนิยมรับประทานกันมาก ได้แก่ แกงส้มใบกระเจียว แกงส้มลูกมะตาด แกงส้มลูกมะลิ้น แกงปลาอุกโยน ส่วนขนมก็ได้แก่ กวนกวี(ขนมเทียน) กวนอะเวียก (ขนมเบื้อง) และกวานสะกอ (ขนมการะแม)

วัฒนธรรมการแต่งกาย*

การแต่งกายของหนุ่มสาวชาวพระประแดง ก็มีลักษณะเป็นการแต่งกายแบบชาวรามัญดั้งเดิม^๑ กล่าวคือ

ชาย ท่อนบน จะสวมเสื้อคอกลม แขนสั้น แล่คอ มีผ้าดำห่มทับขาดแบบทรงสะพักบ่า และทิ้งชายผ้าทั้ง ๒ ข้าง ไว้ข้างหลัง

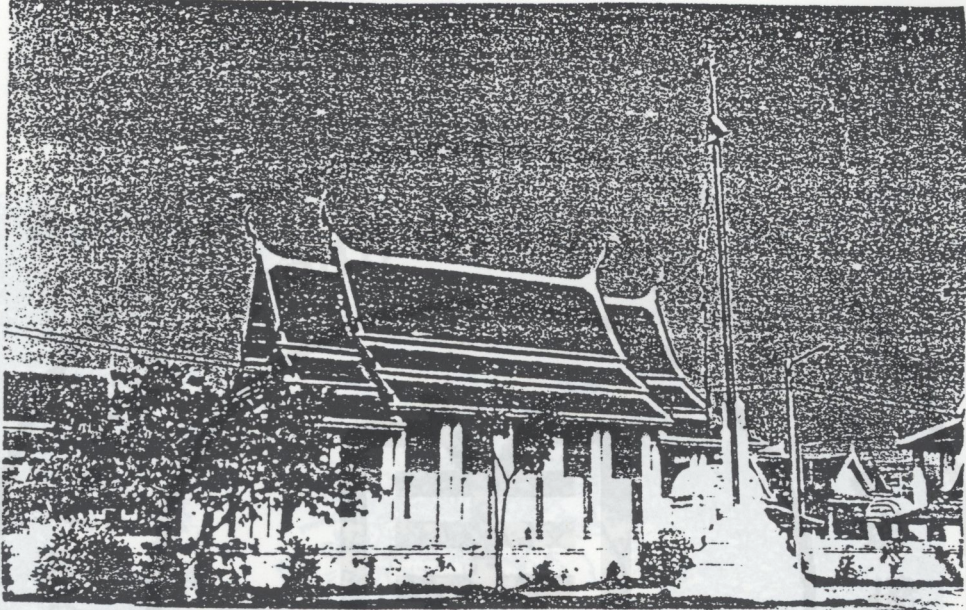
ท่อนล่าง ลักษณะการนุ่งผ้าคล้ายกับการนุ่งโสร่ง แต่ชายผ้าข้างหน้าจะมีลักษณะพับซ้อนเป็นหางไหลสูงขึ้นมาเกือบถึงเข่า ผ้าที่เหลือขมวดเป็นปมกันหลุด หรือคาดเข็มขัดก็ได้

หญิง ท่อนบน สวมเสื้อคอตั้งแขนกระบอกยาวจรดข้อมือ เสื้อกระดุมผ่าหน้าชายเสื้อลอยสั้นประมาณเอว มีผ้าคล้องคอทิ้งชายทั้งสองข้างมาด้านหน้า

ท่อนล่าง นุ่งผ้าถุงมีลวดลาย ผ้าถุงเป็นแบบนุ่งป้ายไปข้างใดข้างหนึ่ง ผ้าถุงมีความยาวกรอมเท้า ผมห่อผ้าขมวดเป็นมวยกลางศีรษะก่อนไปด้านหลังและทัดดอกไม้พอสวยงาม

^๑ จิวรรณ ควรแสวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรณศิริ จุลกาฬ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนอานวยวิทย์ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. เมื่อ ๓ ธันวาคม ๒๕๔๐.

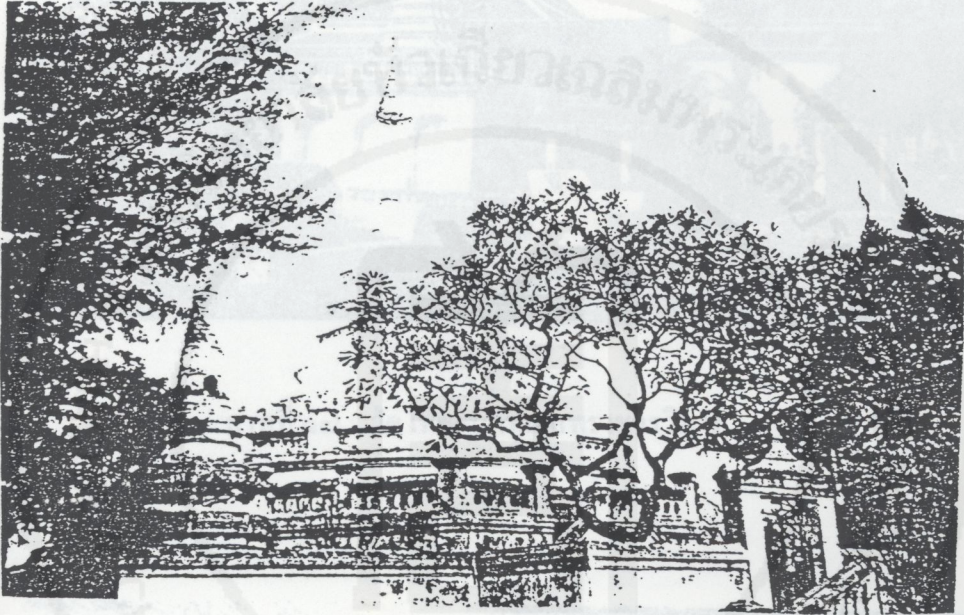
* คู่มือในภาพหมายเลข ๑๕ หน้า ๑๔๘

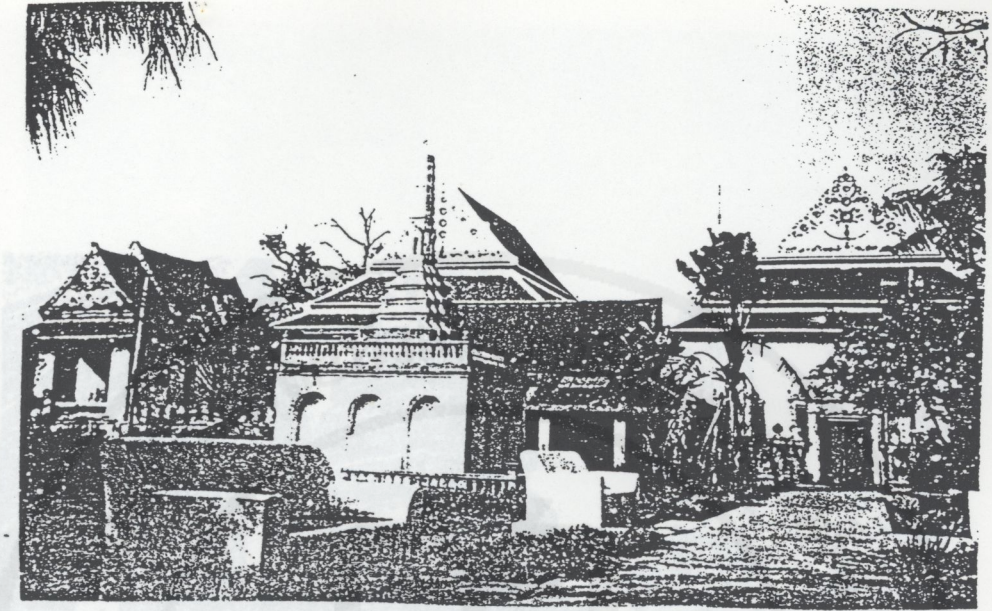
ภาพที่ ๑๔ : โบสถ์วัดทรงธรรมวรวิหาร อำเภอพระประแดง

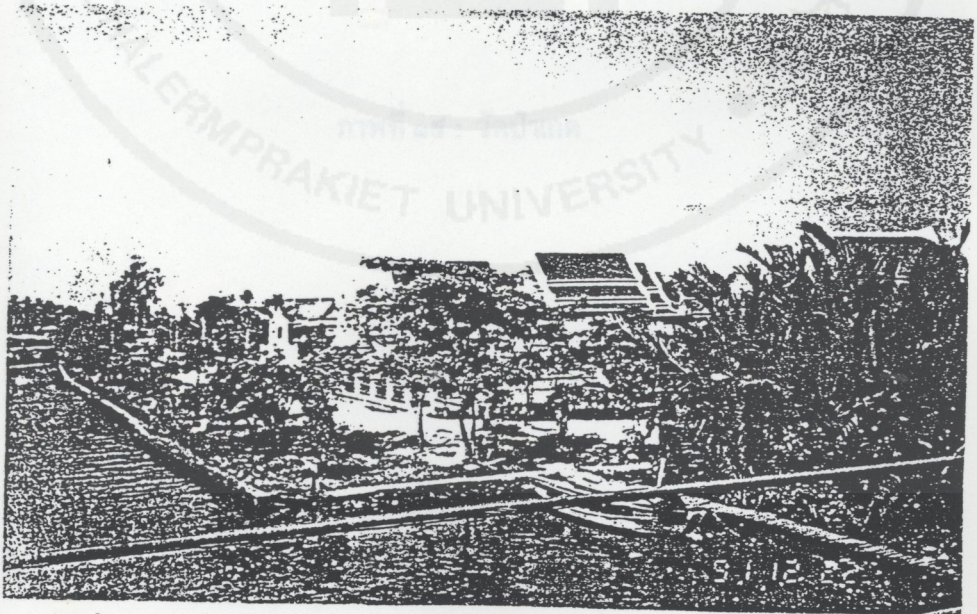
ภาพที่ ๑๕ : วิหารวัดทรงธรรมวรวิหาร

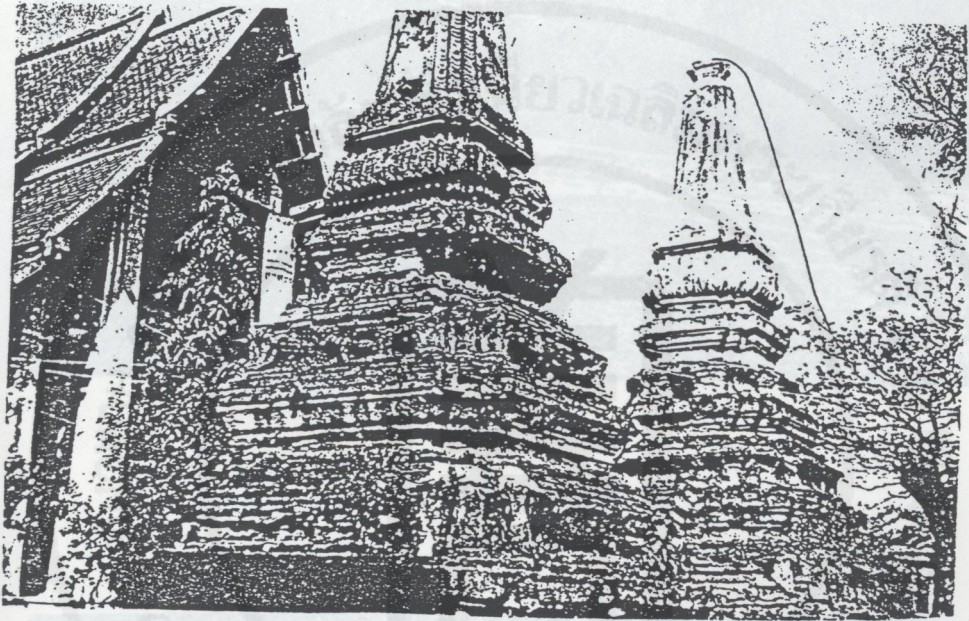
ภาพที่ ๑๖ : เจดีย์ทรงมอญวัดทรงธรรมวิหาร

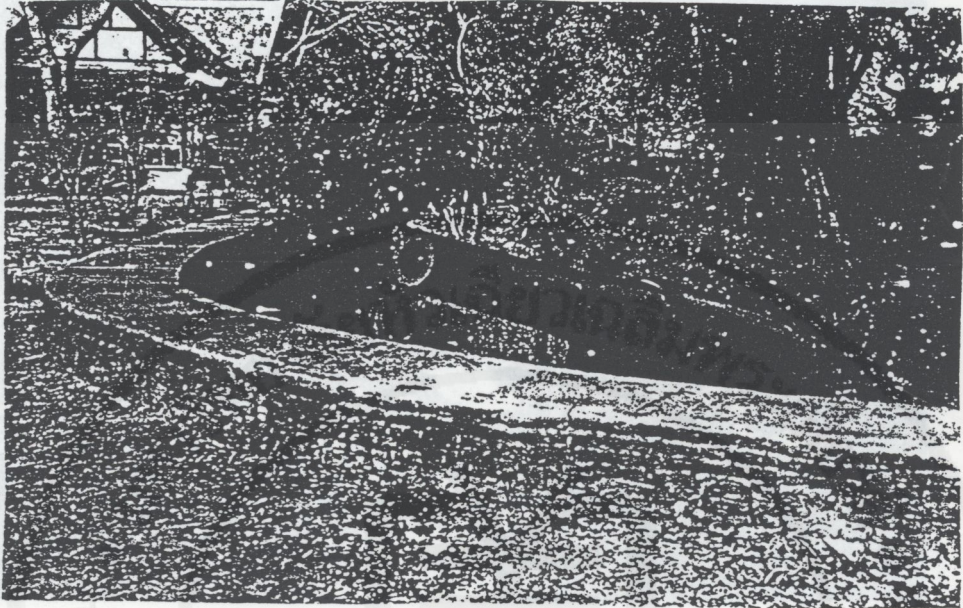
ภาพที่ ๑๗ : วัดไพชยนต์พลเทพราชวรวิหาร

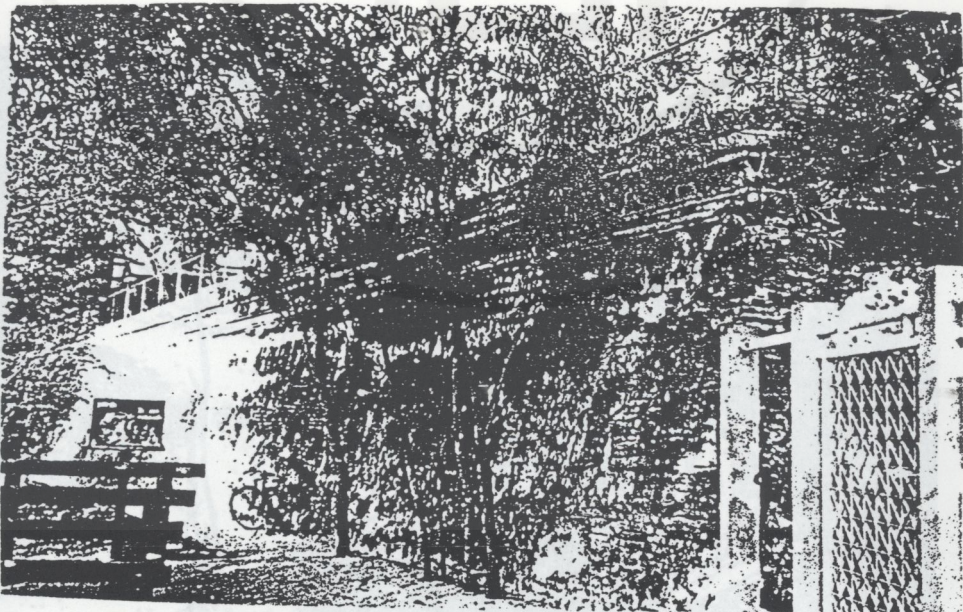
ภาพที่ ๑๘ : วัดโปรดกตเชษฐาราม

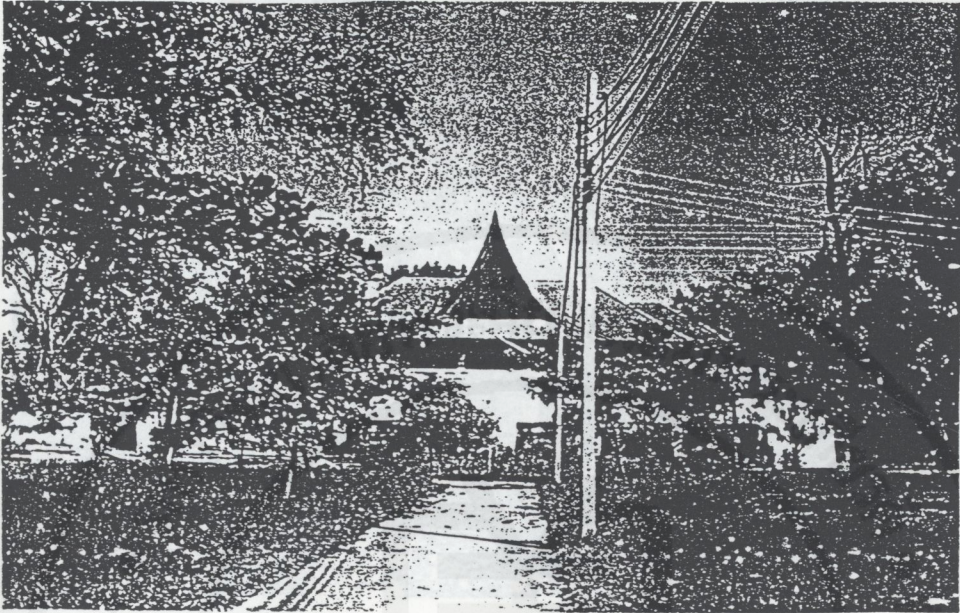
ภาพที่ ๑๘ : วัดป่าเกด

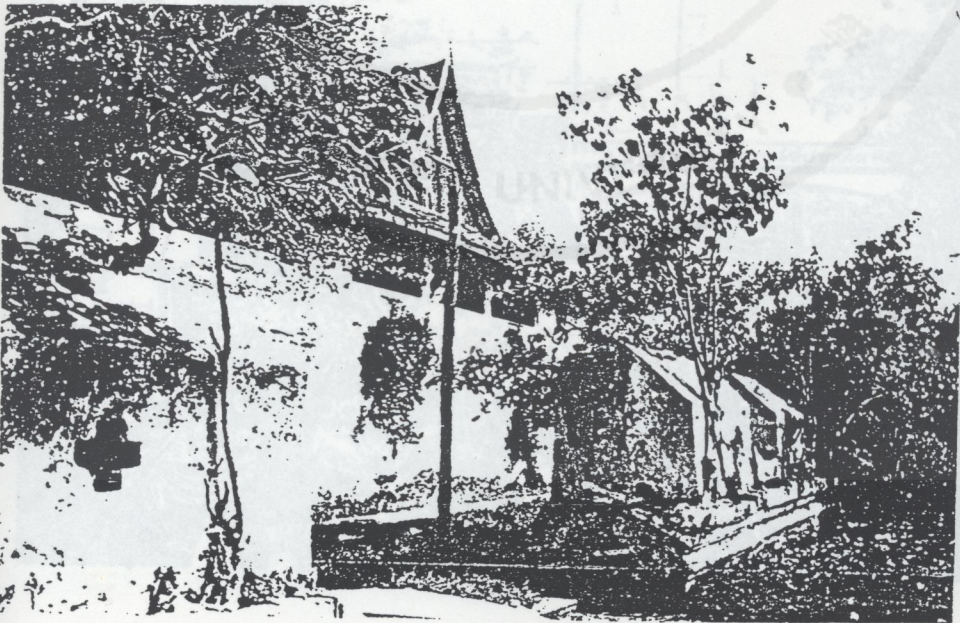
ภาพที่ ๒๐ : ป้อมแปลงไฟฟ้า

ภาพที่ ๒๑ : บริเวณป้อมแปลงไฟฟ้า

ภาพที่ ๒๒ : ป้อมปู่เจ้าสมิงพรายด้านหน้า

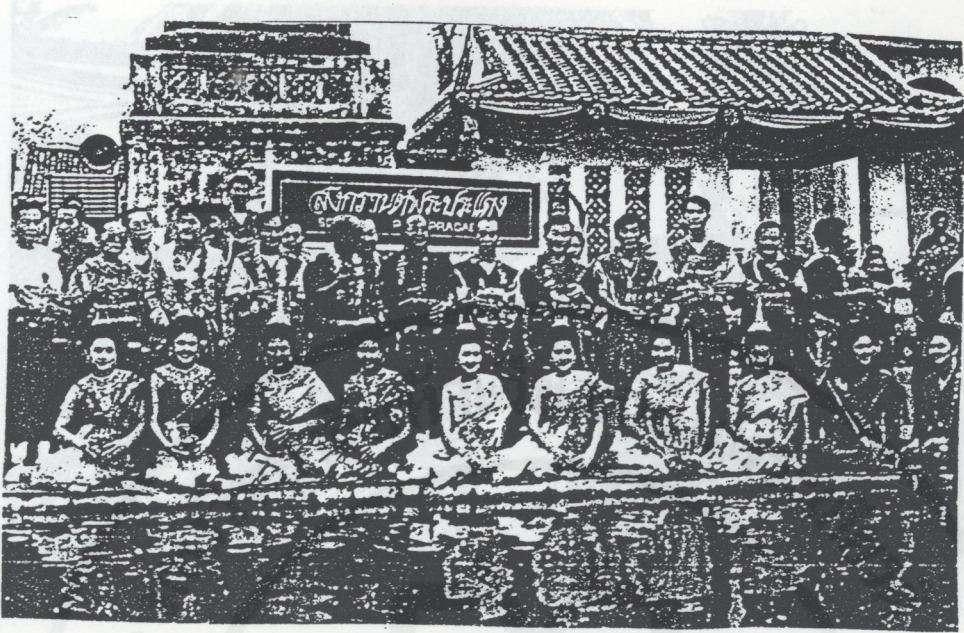
ภาพที่ ๒๓ : ป้อมปู่เจ้าสมิงพรายด้านข้าง

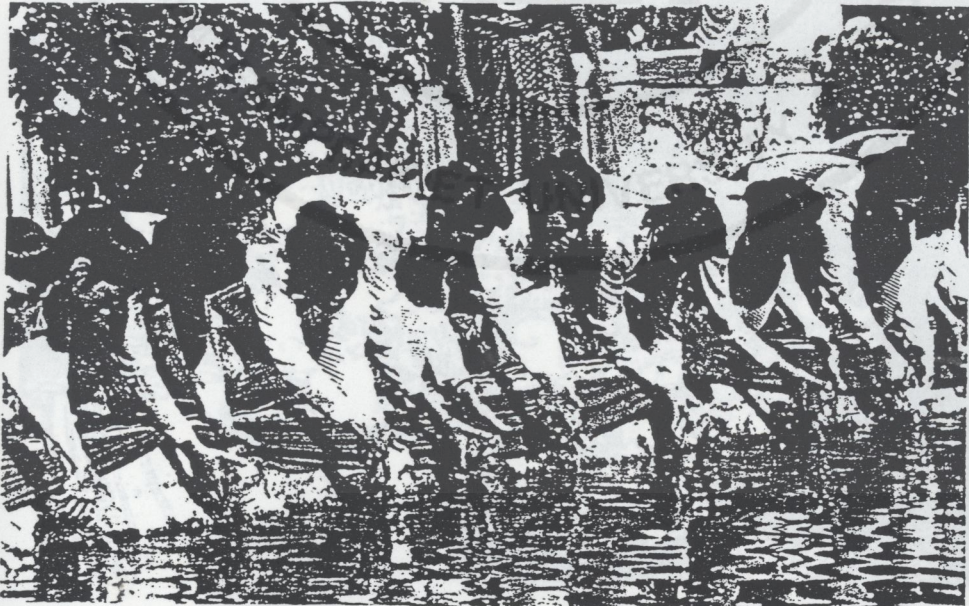
ภาพที่ ๒๔ : ประเพณีสงกรานต์ปากกลัด อำเภอพระประแดง

ภาพที่ ๒๕ : ขบวนแห่ทางสงกรานต์ปากกลัด อำเภอพระประแดง

ภาพที่ ๒๖ : หนุ่มมอญและสาวมอญร่วมปล่อยนกปล่อยปลา

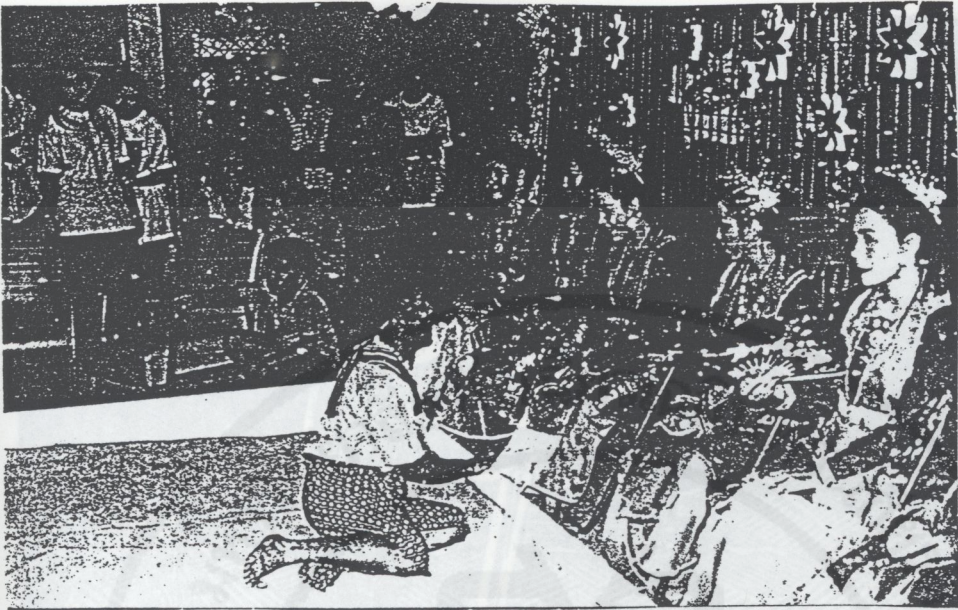
ภาพที่ ๒๗ : บรรดาสาวมอญร่วมปล่อยนกปล่อยปลาในประเพณีแห่นกแห่ปลา

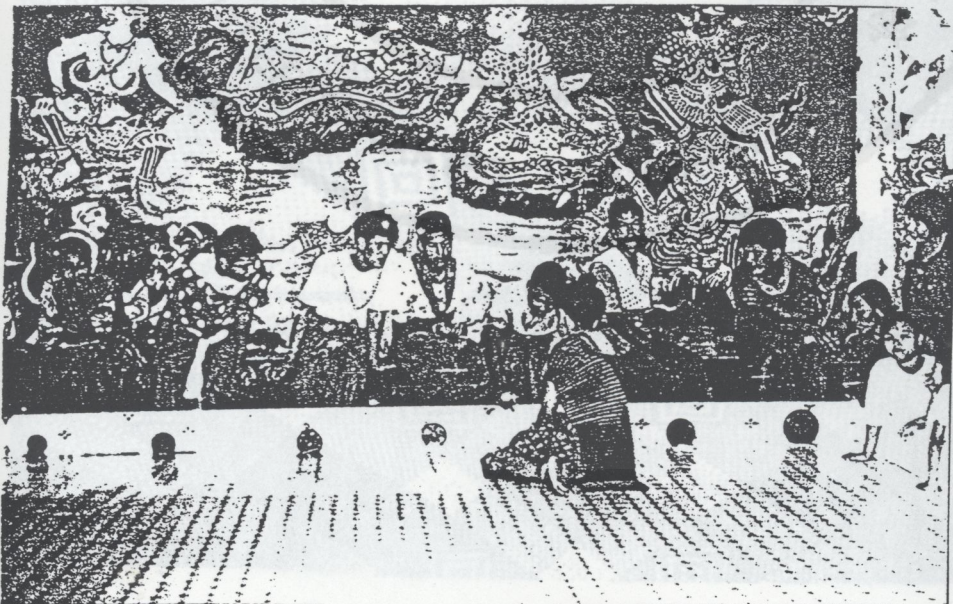
ภาพที่ ๒๘ : พิธีกรรม “รำผี” อำเภอพระประแดง

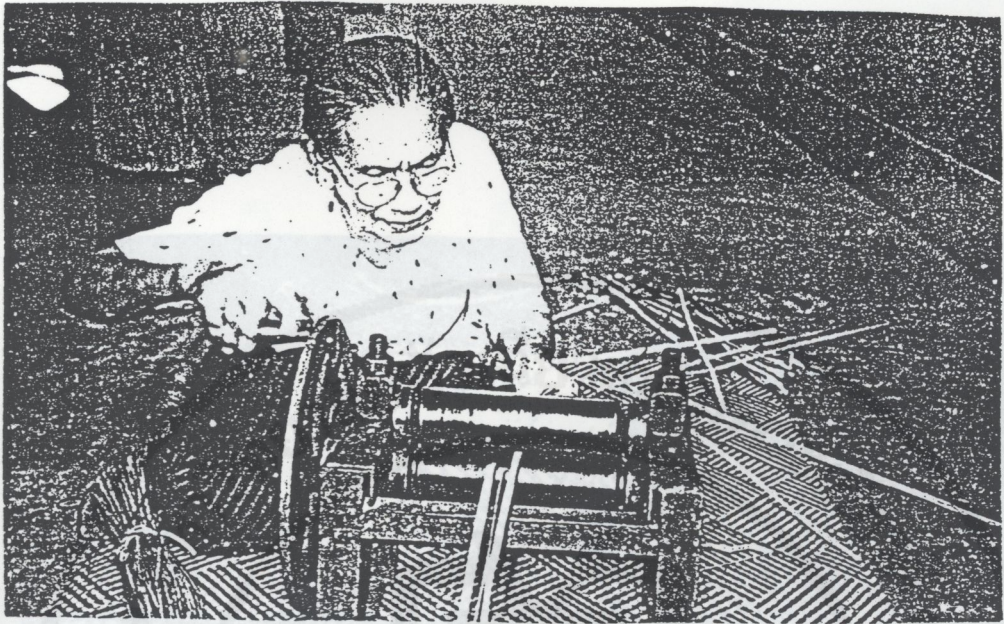
ภาพที่ ๒๙ : เครื่องเซ่นสำหรับไหว้ผี

ภาพที่ ๓๐ : “การละเล่นสะบ้ามอญ”

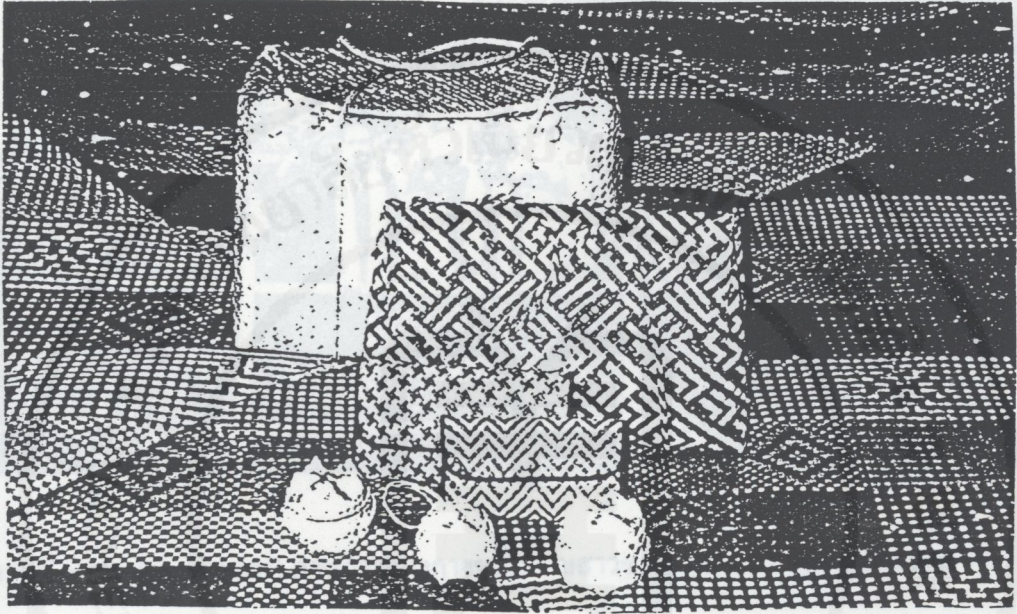
ภาพที่ ๓๑ : สาวมอญขณะเล่นสะบ้า

ภาพที่ ๓๒ : เครื่องมือรีดกก

ภาพที่ ๓๓ : เตือกก

ภาพที่ ๓๔ : ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการสานกก

ภาพที่ ๓๕ : (บนและล่าง) ภาพการแต่งกายของหนุ่มสาวชาวมอญ อำเภอพระประแดง

